

**IFRS 9 -STANDARDIN MUKAISEN LUOTTOTAPPIOMALLIN SOVELTUVUUS OSUUS-
KUNTAMUOTOISTEN PANKKIEN LIKETOIMINTAMALLIIN**

Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT

Kauppätieteiden pro gradu -tutkielma

2022

Elina Noroaho

Tarkastajat: Tutkijaopettaja Helena Sjögrén

Professori Satu Pätäri

TIIVISTELMÄ

Lappeenrannan-Lahden teknillinen yliopisto LUT

LUT Kauppakorkeakoulu

Kauppatieteet / Laskentatoimi

Elina Noroaho

IFRS 9 -standardin mukaisen luottotappiomallin soveltuvuus osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalliin

Kauppatieteiden pro gradu -tutkielma

111 sivua, 5 kuviota

Tarkastajat: Tutkijaopettaja Helena Sjögren ja Professori Satu Pätäri

Avainsanat: IFRS 9, IAS 39, luottotappiot, osuuspankit

Runsaasti kritiikkiä osakseen saanut IAS 39:n toteutuneiden luottotappioiden malli korvattiin IFRS 9:n voimaantulon myötä odotettujen luottotappioiden mallilla vuonna 2018. Uudet luottotappioiden kirjaamista koskevat säännökset ovat ennen julkaisuaan käyneet läpi monivaiheisen uudistusprosessin ja muotoutuneet nykyisenlaisiksi monien taustatekijöiden sekä lukuisten eri tahojen kritiikin sekä muiden kommenttien lopputuloksena. Globaalissa maailmassa tilinpäätösstandardien uudistaminen tarkoittaa sitä, että IASB:n tulee osata toiminnassaan huomioida lukuisten sidosryhmien eriäviäkin näkemyksiä. Näistä lukuisista tahoista IFRS 9:llä on ollut vaikutusta erityisesti pankkien toimintaan. Tähän joukkoon lukeutuu myös osuuskuntamuotoisia pankkeja, joilla on liiketoimintaroolin lisäksi monista muista yrityksistä poiketen myös yhteisöllinen rooli. Osuuskunnille tyypilliseen tapaan ne tähtäävät voiton maksimoinnin sijaan ennemminkin jäsentensä ja toimintaympäristönsä hyvinvointiin, jossa paikallisella toiminnalla ja asiakkaan tuntemisella sekä näistä kerääntyneellä hiljaisella tiedolla on tärkeä rooli. Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisen uudistusprosessin odotettujen luottotappioiden malli on käynyt läpi ja kuinka se lopulta soveltuu osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalliin.

Tutkielma toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa luottotappiomallin uudistusprosessia tarkasteltiin 30:n IASB:n julkaiseman kommenttikirjeen avulla. Luottotappiomallin vaikutuksia ja sopivuutta osuuspankkien toimintaan analysoitiin 15:n OP Ryhmän pankeissa toteutetun haastattelun avulla. Tutkimuksessa havaittiin, että IASB:n näkemys rahoituksen taloustieteeseen ja tehokkaiden markkinoiden hypoteesiin nojaavasta lainojen tehokkaasta hinnoittelusta oli kolmivaiheisessa uudistuksessa keskeisessä roolissa. Lopputuloksena IASB kuitenkin joutui tekemään eräänlaisen kompromissiratkaisun, jotta sidosryhmien mielipiteet mm. mallin käytännön soveltamisesta pystyttiin ottamaan huomioon. Osuuspankeille malli ei välttämättä ole ideaalinen, sillä se on paitsi tuonut joitakin muutoksia prosesseihin ja käytänteisiin sekä saattanut lisätä tulosvaihtelua, myös ennen kaikkea näytännyt kaventaneen pankkien toiminnan joustavuutta. Tämä joustavuuden kaventuminen näkyy sekä asiakkaiden suuntaan että jossain määrin myös yhteisöllisen roolin toteuttamiseen liittyvissä hankkeissa. Uudistettu luottotappiolaskenta on esimerkiksi ajanut pankkeja toisinaan tilanteisiin, jossa ne ovat joutuneet miettimään, missä määrin laskennan aiheuttamia luottotappioita voidaan sietää ja kuinka pitkään asiakasta voidaan yrittää tukea haastavampien aikojen läpi, mikä aiemman sääntelyn puitteissa on voinut onnistua helpommin.

ABSTRACT

Lappeenranta-Lahti University of Technology LUT

LUT School of Business and Management

Business Administration / Accounting

Elina Noroaho

The suitability of IFRS 9 expected credit loss model for the business model of co-operative banks

Master's thesis

111 pages, 5 figures

Examiners: Associate professor Helena Sjögrén and Professor Satu Pätäri

Keywords: IFRS 9, IAS 39, credit losses, co-operative banks

The heavily criticized IAS 39 incurred credit loss model was replaced by the expected credit loss model as IFRS 9 came into effect in 2018. Like other IFRS standards, also IFRS 9 and the requirements of its expected credit loss model have gone through several phases in the standard setting process. In this process many background factors have had their own effect to the formation of the standard, while also a lot of criticism and comments were received from the various stakeholders of the IASB. In global world the replacement and development of IFRS standards means that the IASB must be able to consider these different and even contradictory interests of its constituents. One of the stakeholder groups most affected by IFRS 9 is probably banks – including co-operative banks. Instead of maximizing profit, co-operative banks aim for creating well-being and benefits for their members as well as taking care of their local operative environment. Co-operative banks also typically tend to maintain long-term relationships with their customers which also allows them to gather soft information. The purpose of this thesis is to explore the different phases of the new expected credit loss approach during the standard setting process and finally analyze how the model eventually fits the business model of co-operative banks.

This research was conducted as a qualitative study. The empirical data consisted of 30 comment letter responses published by the IASB which were analyzed to examine the different phases of ECL model development process. In order to examine the impacts and suitability of the ECL model to co-operative banks' business model, this study covered also 15 interviews of bank managers of OP Financial Group. The results show that the IASB's financial economics and efficient market hypothesis -inspired notion of efficient loan pricing played an important role in the process. However, in the end the IASB had to create a compromising model and take into consideration also the stakeholders' comments regarding its operational aspects. For co-operative banks the ECL model may not be an ideal solution since not only it has introduced some changes to the banks' processes and practices, but foremost it seems to have taken away some of the operational flexibility. This can be seen in the customer interactions but to some extent also when aiming to take part in local projects. Sometimes the new ECL model for example has forced banks to balance between supporting their customers through challenging times and tolerating the losses caused by the customer's situation, which might have been easier with the previous regulation.

KIITOKSET

Opiskeluaikani kohti maisterintutkintoa venähti lopulta hieman pidemmäksi kuin alun perin suunnittelin, ja tuntuukin mahtavalta saattaa projekti viimein päätökseen. Opiskeluvuosista LUTissa on jäänyt minulle paljon hyviä muistoja ja hienoja kokemuksia, vaikka varsinkin opintojen loppuun saattaminen työn ohessa onkin ollut välillä myös haastavaa.

Haluan kiittää erityisesti äitiä ja isää kaikesta tuesta ja kannustuksesta näiden seitsemän vuoden aikana. Kiitokset myös Kaisalle, Titalle ja Essille, joiden kanssa olen esimerkiksi monet kerrat saanut viettää hauskoja opiskelijabileilloja aina fuksiviikoilta lähtien ja nyt tutkinnon viime metreillä tuskailla gradun kirjoittamisen haasteita. Kiitos Tuomakselle kaikesta vertaistuesta ja oikolukuavusta, sekä Ossille kallisarvoisista neuvoista ja opeista, joita ilman tämä matka maisteriksi olisi saattanut olla jonkin verran haasteellisempi. Haluan kiittää myös ohjaajiani Helenaa ja Satua graduprosessin aikana saamastani ohjauksesta, jonka avulla varsin vaikeasta alusta huolimatta tämä tutkielma on nyt viimeinkin valmis.

Tästä on hyvä jatkaa kohti tulevaa, jossa hämmöttää ainakin uusia neulomisprojekteja, loput kesälomasta sekä satoja kilometrejä maantiepyörän selässä ilman syyllisyydentunnetta siitä, että fillaroinnin sijaan pitäisi ehkä sittenkin olla kirjoittamassa gradua.

Helsingissä 5.8.2022

Elina Noroaho

LYHENNELUETTELO

ANT	Actor Network Theory
BCBS	Basel Committee on Banking Supervision
EACB	European Association of Co-operative Banks
ECL	Expected Credit Loss
ED	Exposure Draft
EFRAG	European Financial Reporting Advisory Group
EMH	Efficient Market Hypothesis
EU	Euroopan Unioni
EY	Ernst & Young
FASB	Financial Accounting Standards Board
FSF	Financial Stability Forum
IAS	International Accounting Standards
IASB	International Accounting Standards Board
IFRS	International Financial Reporting Standards
IOSCO	International Organization of Securities Commissions
US GAAP	United States Generally Accepted Accounting Principles

Sisällysluettelo

Tiivistelmä

Abstract

Kiitokset

Lyhenneluettelo

1	Johdanto	7
1.1	Tutkimuksen taustaa	9
1.2	Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus.....	12
1.3	Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat sekä rajaukset	15
1.4	Tutkimusmenetelmä ja -aineisto.....	17
1.5	Työn rakenne	19
2	IFRS-standardien taustalla vaikuttavat tekijät	21
2.1	Rahoituksen taloustieteen kasvanut merkitys	22
2.2	Tehokkaiden markkinoiden hypoteesi	25
2.3	Finanssikriisi ja tilinpäätösstandardien laadintaan vaikuttavat osapuolet.....	26
3	Osuuskunta liiketoimintamallina	29
3.1	Osuustoiminnan arvot, periaatteet ja erityispiirteet	29
3.2	Osuuskuntien kaksoisluonne.....	33
3.3	Osuuskuntamuotoiset pankit	35
4	Luottotappiomallin uudistamisprosessi translaation näkökulmasta	39
4.1	Kommenttikirjeiden sisällönanalyysi.....	39
4.2	Toimijaverkkoteoria ja translaatio	40
4.3	Translaation kysymyksenasetteluvaihe	45
4.4	Ensimmäinen translaatio	47
4.4.1	Pyyntö kommentoida odotettujen kassavirtojen mallia	47
4.4.2	Standardiluonnos ED 2009/12	50
4.5	Toinen translaatio: täydentävä julkaisu 2011	53
4.6	Kolmas translaatio: standardiluonnos ED 2013/3	58
5	Luottotappiot ja osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalli	63
5.1	OP Ryhmä ja luottotappioiden laskenta lyhyesti	63
5.2	Tutkimusmenetelmä, aineiston keruu ja analysointi.....	64
5.3	Standardiuudistuksen keskeisimmät vaikutukset Osuuspankkien toiminnassa ..	66

5.4	Osuustoiminnallisuus ja uusi luottotappioiden kirjaamisen malli	70
5.4.1	IFRS 9 ja liiketoimintarooli.....	70
5.4.2	IFRS 9 ja yhteiskunnallinen rooli.....	74
6	Johtopäätökset	78
6.1	Yhteenveto tuloksista	78
6.2	Rajoitukset ja jatkotutkimusaiheet	83
	Lähdeluettelo	85

Kuvioluettelo

Kuvio 1: Teoreettinen viitekehys.....	15
Kuvio 2: Tapahtumat aikajanalla (Pucci ja Skærbæk 2020, 7).....	44
Kuvio 3: Ensimmäisen translaation toimijat (mukaillen Pucci & Skærbæk 2020, 7).....	49
Kuvio 4: Toisen translaation toimijat (mukaillen Pucci & Skærbæk 2020, 10).....	54
Kuvio 5: Kolmannen translaation toimijat (mukaillen Pucci & Skærbæk 2020, 12).	61

1 Johdanto

Ulkoinen laskentatoimi on aina kehittynyt yhdessä kapitalistisen järjestelmän kanssa, mikä on nähtävissä muutoksena sen syntyjuurilta keskiaikaisesta Italiasta teollisen vallankumoukseen saakka, johtaen laajamittaiseen oman pääoman omistukseen ja lopulta kansallisten tilinpäätösstandardien käyttöönottoon (Véron 2007, 5). Maailman kokonaisvaltaisen kansainvälistymisen myötä alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota globaalin maailman tuomiin haasteisiin myös laskentatoimen ammattilaisten piireissä sekä pääomamarkkinoilla (Zeff 2012; Whittington 2005, 128-129; Véron 2007, 26-27). Tämä yhdessä muiden poliittisten sekä taloudellisten maa- ja aluekohtaisten erojen, kirjanpidon moninaisten käytäntöjen ja taloudellisen raportoinnin välisen vertailun hankaluuden ohella johti siihen, että EU-maat alkoivat ensimmäisten joukossa siirtyä kohti yhdenmukaisia, harmonisoituja tilinpäätösstandardeja (Soderstrom & Sun 2007, 677).

Tätä harmonisointia toteuttaa IFRS Foundation -järjestön alaisuudessa toimiva IASB (International Accounting Standards Board), jonka tavoitteena on luoda yhdenmukaisia maailmanlaajuisia tilinpäätösstandardeja, eli IFRS-standardeja (International Financial Reporting Standards). IASB pyrkii siis kehittämään joukon ymmärrettäviä, toimeenpanokelpoisia kansainvälisiä standardeja, jotka edellyttävät myös korkeaa laatua, läpinäkyvyyttä sekä tilinpäätösinformaation ja muun taloudellisen raportoinnin vertailukelpoisuutta auttaakseen rahoitusmarkkinoita ja muita tiedon hyödyntäjiä näiden päätöksenteossa. (Ball 2006; Whittington 2005, 131-132) Tämä harmonisointioperaatio onkin sujunut varsin menestyksekkäästi, sillä yli 100 valtiota, joiden joukossa on myös merkittävimpiä talousmaita, ovat joko ottaneet IFRS-standardit käyttöön, käynnistäneet IFRS-harmonisaation tai laatineet jonkinlaisen kansallisen strategian IFRS:n vastineeksi (Ramanna 2013, 2; 39). Esimerkiksi EU-maissa pörssilistatut yritykset ovat olleet velvoitettuja IFRS:n mukaiseen tilinpäätösraportointiin vuodesta 2005 alkaen (Perry & Nölke 2006, 559; Camfferman & Zeff 2018, 293). Tämä IFRS-standardien maailmanlaajuinen leviäminen on jo itsessään monimutkainen ilmiö, johon todennäköisesti liittyy myös lukuisten toisiinsa kietoutuvien taloudellisten ja poliittisten voimien ymmärtäminen (Ramanna 2013, 2, 39).

Kansainväliset tilinpäätösstandardit eivät synny tyhjiössä, vaan niihin vaikuttavat niin poliittiset tekijät (Bengtsson 2011; Véron 2007, 32-33) kuin akateemiseen maailmaan pohjaavat

laskentatoimen teoriat sekä muutokset taloudellisessa ympäristössä (Müller 2013, 540-542). IFRS-standardit ovat siis kokonaisuudessaan keskeneräinen prosessi, jossa muutoksia tapahtuu jatkuvasti, kun olemassa olevia standardeja arvioidaan uudelleen ja esimerkiksi vanhoja standardeja korvataan uusilla (Müller 2013, 542). Tällaisen muutos- ja uudistusprosessin on käynyt läpi myös IAS 39 *Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen* -standardi, kun monivaiheisen työn lopputuloksena vuonna 2018 standardi korvattiin uudella IFRS 9 *Rahoitusinstrumentit* -standardilla (PwC 2017; Barnoussi, Howieson, van Beest 2020). IFRS 9 -standardin säännökset ovat siis koskettaneet yrityksiä 1.1.2018 ja tämän jälkeen alkaneilta tilikausilta niin, että esimerkiksi rahoitusinstrumenttien kirjaaminen ja arvostaminen, taseesta pois kirjaaminen sekä arvonalentumiset ja suojauslaskenta on standardin voimaantulemisen jälkeen täytyneet raportoida uudistuneiden säännösten mukaisesti (Deloitte 2016b, 2; Dib & Fegali 2020, 370).

Nykyisessä globaalissa maailmassa, jossa IFRS-standardit ovat levinneet laajalle, IASB:n laatima sääntely koskettaa lukuisia julkisesti listattuja yhtiöitä sekä lähentymisprosessien epäsuoran vaikutuksen kautta myös niitä, jotka raportoivat Japanin tai Yhdysvaltojen vallitsevien standardien mukaisesti. Standardien laadinnan kannalta tämä voi tarkoittaa kovaa poliittista painetta. (Véron 2007, 35) IFRS 9:n työstäminen luonnoksesta valmiiksi oli useamman vuoden mittainen prosessi (Camfferman 2015; Hewa, Mala, Chen 2020, 2588) ja IASB on sen eri vaiheissa kommenttikirjeiden kautta ollut lukuisten tahojen mielipiteiden ja näkemysten kohteena (Hewa et al. 2020, 2588). Kommenttikirjeiden kerääminen onkin yksi virallisista keinoista, joilla eri sidosryhmät voivat suoraan osallistua IASB:n toimesta tapahtuvaan standardien laatimisen prosessiin (Perry & Nölke 2005, 4-5). IASB:n on standardeja laatiessaan ymmärrettävä eri sidosryhmien – muun muassa monikansallisten yhtiöiden, tilintarkastusyhteisöjen, investointipankkien ja eri viranomaisten sekä kansallisten järjestöjen – erilaiset intressit ja toiminnassaan löydettävä tasapaino näiden välillä (Véron 2007, 35). Tämä IASB:n ja sidosryhmien välinen asetelma on osaltaan herättänyt kysymyksiä siitä, miten ja missä määrin eri sidosryhmät ovat vaikuttaneet myös IFRS 9:n mukaisten luottotappioiden kirjaamisen määrittämiseen (Hewa et. al 2020).

IFRS:n vaikutusten alaiseen joukkoon lukeutuvat myös osuuskuntamuotoiset pankit, joilla monista muista yrityksistä poiketen taloudellisen ulottuvuuden lisäksi yhteiskunnallinen ulottuvuus (Aramburu & Pescador 2019, 705) ja täten myös vahva yhteys siihen maantieteelliseen alueeseen, jolla ne toimivat (Fiordelisi & Mare 2013, 32). Osuuskuntamuotoisten

pankkien rooli korostuu erityisesti maaseudun kunnissa ja yhteisöissä, sillä osuuspankit ovat tärkeitä rahoituspalveluiden tarjoajia alueilla, joilla kyseisten palvelujen saatavuus muutoin saattaisi olla heikko (Kalmi 2016, 50). Osuuskuntamuotoisten pankkien toiminta perustuu siis paikallisuuteen ja asiakkaiden tuntemiseen (Guinnane 2001), eikä se tavoittele voiton maksimointia, vaan keskittyy laadukkaiden palvelujen tarjoamiseen asiakkailleen sekä asiakkaiden ja toimintaympäristön taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseen (Ayadi et al. 2010, 13). Kuinka uudistuksen läpi käynyt luottotappioiden kirjaamisen malli sopii tällaiseen liiketoimintamalliin, joka poikkeaa monista muista yrityksistä?

1.1 Tutkimuksen taustaa

Taustat standardiuudistukselle ovat koko ajan nojanneet vahvasti IFRS 9 -standardia edeltäneeseen IAS 39 -standardiin kohdistettuun kritiikkiin. Finanssikriisin alkuajoista lähtien luottotappioiden viivästynyttä kirjaamista on arvosteltu tilinpäätösstandardien suurena heikkoutena johtuen luottotappiomallista, joka perustui toteutuneisiin luottotappioihin. (Novotny-Farkas 2016, 197-198) Arvonalentumisten ja luottotappiovarausten katsotaan usein kuvaavan tilinpäätöstiedoissa luottoriskiä, joka puolestaan liitetään vuonna 2007 puhjenneseen finanssikriisiin sen merkittävimpänä syynä (Gebhardt 2016, 169). Finanssikriisin myötä esitettiin kysymyksiä siitä, oliko IAS 39:n luottotappioita koskevalla mallilla yhteyttä tähän maailmantaloutta koetelleeseen kriisiin, sillä malli ei aina huomionnut niitä tappioita, jotka olisivat rahoitusvarojen osalta olleet jo odotettavissa (Bester 2017; Camfferman 2015). Kritiikin mukaan standardi siis salli arvonalentumissäännöstensä puitteissa luottotappioiden kirjaamisen vasta liian myöhään ja liian vähäisinä (Gebhardt 2016, 169).

IAS 39:n mukaan yhteisön tuli aina raportointikauden päättymispäivänä arvioida, oliko rahoitusvaroihin kuuluvan erän arvonalentumisesta objektiivista näyttöä (IAS 39.58). Arvon katsottiin alentuneen ja arvonalentumistappion syntyneen vain siinä tapauksessa, että oli olemassa objektiivista näyttöä sellaisesta yhdestä tai useammasta tapahtumasta, joka oli toteutunut erän alkuperäisen kirjaamisen jälkeen ja jolla voitiin katsoa olevan luotettavasti arvioitavissa oleva vaikutus kyseisen erän vastaisiin rahavirtoihin (IAS 39.58). Tämä tarkoitti sitä, että IAS 39:n mukainen arvonalentumismalli rajasi pois luottotappiot sellaisista tapahtumista, joiden odotettiin tapahtuvan vasta tilinpäätöshetken jälkeen (Gebhardt 2016, 171). Objektiiviseksi näytöksi saatettiin katsoa omaisuuserän haltijan tietoon tullut todettavissa

olevan tieto esimerkiksi liikkeellelaskijan tai velallisen merkittävistä taloudellisista vaikeuksista tai konkurssin todennäköisyydestä, tietyt sopimusehtojen rikkomista koskevat tapahtumat tai se, että kyseiseltä rahoitusvaroihin kuuluvalta erältä katoavat toimivat markkinat taloudellisesta vaikeuksista johtuen (IAS 39.59). Mikäli tällaista objektiivista näyttöä erän arvon alenemisesta oli olemassa, tuli yhteisön määritellä arvonalentumistappion suuruus riippuen erän kirjanpidollisesta luokittelusta (IAS 39.58). Myös tämä oli yksi seikka, josta IASB vastaanotti runsaasti kritiikkiä; arvonalentumistappioiden määrittely koettiin useamman eri kirjaustavan vuoksi sekavaksi (Lloyd 2014, 1).

Uusi IFRS 9 -standardi oli vastaus tähän kritiikkiin, sillä suurimmat muutokset standardien välillä koskevat juuri arvonalentumisia, mutta myös rahoitusinstrumenttien luokittelua, arvostamista sekä suojauslaskentaa (Lloyd 2014). IFRS 9:n myötä siirryttiin menneisiin tapahtumiin suuntautuneesta toteutuneiden luottotappioiden mallista odotettujen luottotappioiden (Expected Credit Loss eli ECL) malliin (KPMG 2014, 32; Barnoussi et al. 2020, 180), jossa pyritään ennakoivasti seuraamaan rahoitusinstrumenttien luottokelpoisuutta ja siinä tapahtuvia muutoksia sekä parempaan että huonompaan suuntaan (EY 2014, 7). Muutosten myötä uusi arvonalentumismalli sallii luottotappioiden kirjaamisen vanhaa mallia aiemmin (PwC 2014, 1; Camfferman 2015, 1-2).

IFRS 9 -standardin yleisen lähestymistavan mukaan yhteisön tulee odotettavissa olevia luottotappioita varten kirjata tappiota koskeva vähennyserä muun muassa käypään arvoon ja jaksotettuun hankintamenuon arvostetuista rahoitusvaroihin kuuluvasta omaisuuserästä, vuokrasaamisesta tai sopimukseen perustuvasta omaisuuserästä (IFRS 9.5.5.1). Standardi esitteli luottotappioiden kirjaamiselle mallin, jossa odotetut luottotappiot perustuvat rahoitusinstrumenttien alkuperäisen kirjaamisen jälkeisiin luottoriskin muutoksiin. Näihin luottoriskin muutoksiin perustuen malli sisältää kolme tasoa, joiden välillä rahoitusinstrumentti voi liikkua. (Schutte, Verster, Doody, Raubenheimer, Coetzee 2020, 1)

Mikäli rahoitusinstrumenttiin liittyvän luottoriskin ei raportointipäivänä katsota merkittävästi kasvaneen alkuperäisen kirjaamisen jälkeen, yhtiö arvostaa tappiota koskevan vähennyserän määrään, joka vastaa 12 kuukaudelta odotettavissa olevia luottotappioita (IFRS 9.5.5.5). Kolmitasoisessa mallissa tämä vastaa tasoa 1 (Schutte et al. 2020, 1; Gubareva 2021, 170). Mikäli rahoitusinstrumentin luottoriski on kasvanut merkittävästi alkuperäisen

kirjaamisen jälkeen, tulee yhteisön jokaisena raportointipäivänä arvostaa tappiota koskeva vähennyserä määrään, joka vastaa koko rahoitusinstrumentin voimassaoloajalta odotettavissa olevia luottotappioita (IFRS 9.5.5.3). Tämä kasvanut luottoriski ja sen vaatima toiminta vastaavat tasoa 2 (Schutte et al. 2020, 1; Gubareva 2021, 170). Luottoriskin lisääntymisen arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös tulevaisuuteen perustuva, järkevä ja perusteltavissa oleva tieto (IFRS 9.5.5.4.). Mikäli tappiota koskeva vähennyserä on aiemmin arvostettu vastaamaan koko voimassaoloajan odotettuja luottotappioita, on yhteisön muutettava tappiota koskeva vähennyserä vastaamaan 12 kuukauden odotettuja luottotappioita, mikäli luottoriskin ei katsota enää olevan merkittävästi kasvanut (IFRS 9.5.5.7). Kolmannella tasolla rahoitusinstrumentin luottokelpoisuuden todetaan heikentyneen niin, että sen arvon todetaan alentuneen, ja koko elinkaaren aikainen odotettu luottotappio tulee kirjattavaksi (Schulte et al. 2020, 1; Gubareva 2021, 170).

Ensimmäiset tilinpäätökset, joissa tätä uutta mallia sovellettiin, julkaistiin vuoden 2018 aikana, joten odotettujen luottotappioiden vaikutusten tutkimiseen on ollut vasta suhteellisen vähän mahdollisuuksia (Barnoussi et al. 2020, 179). Kuitenkin jo ennen standardin julkaisua sillä odotettiin olevan suuri vaikutus juuri pankkien toimintaan (Deloitte 2016a, 1), ovathan luottotappiovaraukset merkittäviä eriä pankkien tilinpäätöksissä (Beatty & Liao 2014, 340). Luottotappiot vaikuttavat pankkeihin usealla eri tavalla, sillä luottotappioiden kirjaamisajankohdalla voi esimerkiksi olla myötäsyklisiä vaikutuksia pankkien toimintaan (Beatty & Liao 2014, 341), minkä lisäksi niillä on yhteys tilinpäätösten läpinäkyvyyteen, ja tätä kautta luottotappiot vaikuttavat myös markkinakuriin (Novotny-Farkas 2016, 198; Bushman & Williams 2012, 15). Tilinpäätösinformaation läpinäkyvyys puolestaan on yksi niistä IASB:n tavoitteista, joihin se standardien laatimisessa tähtää (Ball 2006, 11), ja siinä määrin kun luottotappiovaraukset perustuvat odotettuihin tappioihin toteutuneiden luottotappioiden sijaan, voidaan IFRS 9:n mukaisten tappiovarausten ajatella olevan pankkien riskien suhteen informatiivisempia IAS 39:n mukaiseen menettelyyn verrattuna (López-Espinosa, Ormazabal, Sakasai 2021, 759; Novotny-Farkas 2016, 217). Edellä mainittuihin aihepiireihin liittyvät keskustelut ja kommentit näkyivät myös IFRS 9:n pitkässä ja vuorovaikutteisessa laatimisprosessissa, jonka aikana IASB muokkasi standardin sisältöä useita kertoja muun muassa myötäsyklisyyttä ja läpinäkyvyyttä koskeviin, sidosryhmiltä tulleisiin kommentteihin ja parannusehdotuksiin perustuen (Bischof & Daske 2016, 134).

1.2 Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus

Tämän tutkielman teoreettinen viitekehys lähtee rakentumaan taloustieteen ja laskentatoimen suuntauksien muutosten kuvaamisesta, sillä esimerkiksi rahoituksen taloustiede on ajan saatossa noussut yhä merkittävämmäksi teoriaksi kirjanpidon ja laskentatoimen parissa (Ehret 2013) ja sillä on ollut vaikutusta myös pankki- ja vakuutus toimintaan (Chiapello & Walter 2016, 155). Taloustieteen ja laskentatoimen teorit eivät vain seuraa ja peilaa todellisuutta, vaan myös muokkaavat sitä (Morgan 1988, 482; Chiapello 2010, 12) ja näillä teorioilla on oma osansa myös monenlaisissa yhteiskunnan ja organisaatioiden toiminnossa (Ahrens & Chapman 2007, 1). Esimerkiksi juuri laskentatoimen käytänteiden yhteys finanssikriisiin on herättänyt tutkijoissa kiinnostusta (esim. Laux & Leus 2010; Bougen & Young 2011; Arnold 2009), ja finanssikriisin myötä on uudistettu rahoitusinstrumenttien arvostamista ja arvon alentumisia koskevaa ohjeistusta, mikä koskettaa erityisesti pankkimailmaa (Beatty & Liao 2014, 341). Lisäksi kriisi on aiheuttanut keskustelua ja uudelleenarviointia myös esimerkiksi pankkien toiminnan läpinäkyvyyden suhteen (Beatty & Liao 2014, 341). Finanssikriisi ja muut taloudelliset ja poliittiset muutokset heijastuvat siis myös tilinpäätösstandardeihin ja niiden laadintaan (Bengtsson 2011), ja tätä kautta arvon alentumisten ja luottotappioiden kirjaamiseen liittyvään sääntelyyn (López-Espinosa et al. 2021, 758). Tällaisten tilinpäätösstandardeihinkin vaikuttavien taloustieteen ja laskentatoimen kentässä tapahtuneiden muutosten kuvaaminen toimii johdatuksena kahdelle läheisempään tarkasteluun otetulle teorialle – tehokkaiden markkinoiden hypoteesille ja toimijaverkkoteorialle, sekä jälkimmäiseen liittyvälle translaatiolle.

Alun perin toimijaverkkoteoria eli ANT (Actor Network Theory) on syntynyt sosiologian piirissä, kun sitä käytettiin tieteen ja teknologian tutkimuksissa (Law 1992, 2), mutta myöhemmin toimijaverkkoteoriaa on hyödynnetty myös muiden alojen kirjoituksissa, kuten matkailualan julkaisuissa (mm. Dedeker 2017, Jørgensen 2017), tietojärjestelmä- ja informaatioteknologian tutkimuksessa (Howcroft & Traut 2005; Bloomfield, Coombs, Cooper, Rae 1992), mutta myös laskentatoimen parissa (Baxter & Chua 2019). Esimerkiksi Justesen & Mouritsen (2011) kuvaavat, kuinka toimijaverkkoteoriaa on sovellettu laskentatoimen muutosten analysoimiselle, sillä nämä muutokset on nähty teorian avulla translaatioprosesseina. Justesen ja Mouritsen (2011) toteavat, kuinka ANT:n myötä tutkimuksissa on otettu huomioon myös ei-inhimillisten toimijoiden rooli, jolloin esimerkiksi juuri laskentatoimen menetelmät on ollut mahdollista ottaa mukaan tarkasteluun. Johdon laskentatoimen puolella

näin ovat tehneet muun muassa Jones ja Dugdale (2002, 121-123), jotka sovelsivat toimijaverkkoteoriaa toimintolaskentaa ja sen suosion kasvua seuraavassa tutkimuksessa, jossa toimintolaskentaa tutkittiin sosioteknisenä järjestelmänä, joka ottaa huomioon ihmisten ja organisaatioiden lisäksi muun muassa erilaiset kirjanpitomenetelmät, dokumentit ja tietokoneohjelmistot. Toimijaverkkoteoria ja translaatio mahdollistavat siis esimerkiksi muutosprosessin hahmottamisen hetkestä tai vaiheesta toiseen sekä siihen osallistuvien tekijöiden välisten suhteiden tarkastelun verkostossa, olivat siihen osallistuvat toimijat sitten inhimillisiä tai ei-inhimillisiä (Iyamu 2018, 3; Law 1992). Tässä tutkielmassa teoriaa sovelletaan IFRS-standardeihin ja erityisesti IFRS 9 -standardiuudistukseen sekä sen vaiheiden tarkasteluun.

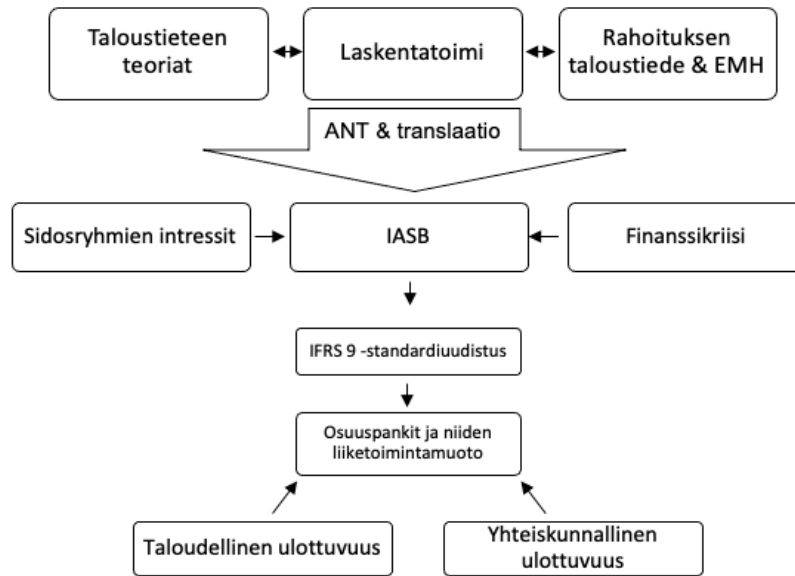
Kuviossa 1 esitetty teoreettinen viitekehys sisältää edellä kuvattujen teorioiden lisäksi myös IASB:n ja sen toiminnan standardin laatijana. Standardien laatiminen vaatii IASB:ltä lukuisien eri tahojen intressien huomioimista (Veron 2007, 35), joten myös IASB:n rooli on tutkimuksen kannalta keskeinen. Viitekehyksessä IASB:n alapuolelle sijoittuu IASB:n laatima, luottotappioiden kirjaamista ohjaava IFRS 9 -standardi, jonka muotoutumista luonnoksesta julkaisuvalmiiksi ohjenuoraksi tässä tutkielmassa tarkastellaan. Standardiuudistuksen vaikutuksia tutkitaan tässä tutkielmassa pankkisektorin ja erityisesti osuuskuntamuotoisten pankkien näkökulmasta, jotka kuvion 1 mukaisesti sijoittuvat viitekehyksessä sen alaosaan.

Pankkisektorilla tehtyjen, IFRS 9 -standardiin liittyvien tutkimusten määrä näyttää olevan vielä melko vähäinen. Varsinkin empiiristen tutkimusten määrää pidetään pienenä teoreettiseen tutkimukseen verrattuna. (Dib & Feghali 2021, 370) Ennen standardin julkaisemista esimerkiksi KPMG ja Deloitte arvelivat raportoitujen luottotappioiden määrän nousevan ja muuttuvan jossain määrin vaihtelevimmiksi vanhaan malliin verrattuna (Deloitte 2016c, 2; KPMG 2016, 1). Toisaalta esimerkiksi Novotny-Farkas (2016, 211) totesi tutkimuksessaan, joka niin ikään oli ajalta ennen IFRS 9:n julkaisua, että uudella luottotappiovarausmenetelmällä ei todennäköisesti tule olemaan rahoitusvakauden näkökulmasta suurta merkitystä, sillä vaikutus tulee näkymään vain siinä määrin, kun luottotappiovaraukset näkyvät pankkien todellisissa sijoitus-, rahoitus-, ja osinkopolitiikan päätöksissä. Dib ja Feghali (2021, 295-396) puolestaan päätyivät libanonilaisia pankkeja koskevassa tutkimuksessaan tulokseen, jonka mukaan odotettujen luottotappioiden varaus pankkien pääomaan ei ole olennainen, eivätkä tutkimuksen toteuttajat täten odottaneet IFRS 9:n merkittävästi pienentävän maan

pankkien pääomia standardin astuessa voimaan. Uuden standardin valmistumisen jälkeisissä tutkimuksista esimerkiksi López-Espinosa, Ormazabal ja Sakasai (2021) huomasivat odotettujen luottotappiovarausten ennakoivan pankkiriskiä paremmin kuin aiempi toteutuneiden luottotappioiden malli. Tutkimuksessa tämä odotettujen luottotappioiden sisältämä informaatio liittyy lainoihin, joiden takaisinmaksua ei ollut laiminlyöty ja joita toteutuneiden luottotappioiden malli ei sisältänyt ollenkaan. (López-Espinosa et al. 2021, 757-758)

Erityisesti IFRS 9 -standardia osuuspankkien tai osuuskuntamuotoisten yritysten näkökulmasta tarkastelevia tutkimuksia on vaikea löytää, joten tässä vaikuttaisi olevan hyvä tutkimusaukko, johon tätä pro gradu -tutkielmaa voi kohdentaa. Osuuskuntia on myös yleisesti ottaen tutkittu melko vähän ja niiden yhteydet valtavirran taloustieteeseen ovat varsin heikot (Skurnik 2002, 10), minkä lisäksi osuustoiminnallisuutta on pidetty nyky maailmassa jopa jokseenkin vanhanaikaisena (Spear 2000, 507). Osuuskuntamuotoisista pankeista löytyy kuitenkin tutkimuksia muun muassa niiden taloudelliseen menestykseen ja tehokkuuteen liittyen; esimerkiksi Groenveld ja De Vries (2009) vertailivat osuuspankkeja ja liikepankkeja keskenään muun muassa niin kutsutun Tier 1 -vakavaraisuusmittarin, luottoluokitusten, kannattavuuden sekä tehokkuuden näkökulmista. Tutkijat havaitsivat vertailun antavan viitteitä siitä, että osuuspankit olisivat liikepankkeja vakaampia; niiden pääoman tuotot olivat matalampia, mutta myös tuottojen volatiliteetin havaittiin olevan alhaisempi kuin liikepankeilla. Lisäksi osuuspankkien oman pääoman suhde taseen loppusummaan nähden oli liikepankkeja korkeampi. (Groenveld & De Vries 2009)

Samankaltaiseen lopputulokseen päätyivät myös Hesse ja Cihák (2007), jotka yhtä lailla löysivät viitteitä siitä, että osuuspankit ovat liikepankkeja vakaampia. Hesse ja Cihák (2007) havaitsivat osuuspankkien tuottojen volatiliteetin olevan matalampi liikepankkeihin verrattuna, minkä lisäksi osuuspankeilla nähtiin olevan liikepankkeja alhaisemmat kannattavuudet ja markkina-arvot. Myös finanssikriisin vaikutusta osuuspankkien menestykseen on tutkittu. Kalmi ja Kerola (2014) havaitsivat osuuspankkien, joilla on tiivis ryhmärakenne, menestyneen kriisin aikana liikepankkeihin verrattuna hyvin, sillä niiden kannattavuus oli parantunut suhteessa verrokkeihin. Edellä mainituista tutkimuksista nähdään, että osuuskuntamuotoisilla yrityksillä on siis tiettyjä erityispiirteitä, joiden perusteella ne eroavat muista (Skurnik 2002, 104), ja tämä tekee niistä mielenkiintoisen tutkimuskohteen myös IFRS 9 -standardiuudistuksen näkökulmasta.

Kuvio 1: Teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on kuvattu kuviossa 1, jossa taloustieteen teoriat, rahoituksen taloustiede sekä tehokkaiden markkinoiden hypoteesi ja laskentatoimi sijoittuvat ylätasolle. Nämä edellä mainitut ovat taustalla vaikuttaneet IASB:n toimintaan, mutta sen on tullut ottaa toiminnassaan huomioon myös esimerkiksi finanssikriisin aiheuttama kritiikki sekä eri sidosryhmien toiminta ja näkemykset. Näiden tekijöiden vaikutuksia sekä osapuolten suhteita tutkitaan toimijaverkkoteorian ja translaation kautta. ANT:n ja translaation avulla pyritään hahmottamaan IFRS 9 -standardin muotoutumista ja lopulta sitä, kuinka tämän prosessin lopputulemana syntynyt IFRS 9:n sisältämä luottotappiomalli sopii osuuskuntamuotoisiin pankkeihin ja niiden liiketoimintamalliin.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat sekä rajaukset

Kuten edellisessä kappaleessa on kuvattu, IFRS 9:iin liittyviä, pankkisektorin näkökulmasta toteutettuja tutkimuksia löytyy joitain, mutta aihetta osuuspankinäkökulmasta katsottuna havaittavissa on tutkimusaukko. Tämän tutkielman tavoitteena on siis selvittää, kuinka IFRS 9:n mukainen luottotappioiden kirjaamisen malli sopii osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalliin, sillä osuuspankeilla on tiettyjä erityispiirteitä, jotka erottavat ne muista pankkeista ja yrityksistä ylipäätään (Groenveld 2014, 16; Ayadi et al. 2010, 13).

Osuuspankinäkökulmaa lähestytään tarkastelemalle ensin IFRS-standardien taustalla vaikuttavia tekijöitä sekä IFRS 9:n luottotappiomallin uudistus. Standardien laatimiseen vaikuttavat nimittäin monet tekijät: standardien luomiseen osallistuu aina lukuisia eri toimijoita sekä asiantuntijoita, ja kommenttikirjeitä kerätään useilta osapuolilta, joiden toimintaan standardin sääntelyllä on vaikutusta (Bischof & Daske 2016, 134; Hewa et al. 2020, 2586-2587). Standardeja laatiessa tulee siis huomioida monien tahojen toisistaan eriävätkin intressit (Veron 2007, 35), minkä lisäksi jopa laskentatoimeen sekä taloustieteeseen perustuvat teoriat vaikuttavat standardien muotoutumiseen (Müller 2013, 540-542). Tätä monen tekijän yhteisvaikutuksesta tapahtunutta IFRS 9:n luottotappiomallin laatimisen prosessia tarkastellaan IASB:n julkaisemien kommenttikirjeiden avulla erityisesti toimijaverkkoteorian translaation näkökulmasta; mitä ja millaisia tekijöitä laatimiseen on osallistunut, millainen verkosto näistä muodostuu ja millainen on se prosessi, jonka verkostojen suhteet ovat käyneet läpi. Kommenttikirjeiden tarkastelun jälkeen tutkitaan, miten isoilta ja kansainvälisiltäkin toimijoilta tulleen kritiikin ja parannusehdotukset läpikäynyt luottotappioiden kirjaamisen malli sopii lopulta Suomessa pienten ja paikallisten osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalliin. Tässä vaiheessa tarkastelua otetaan huomioon osuuspankkien kaksoisluonne; kannattavan toiminnan lisäksi ne pyrkivät paikallisyhteisön taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen hyvinvointiin (Groenveld 2014, 16; Ayadi et al. 2010, 13).

Tutkielman tavoitteena on lopulta vastata päätutkimuskysymykseen, joka kuuluu seuraavasti:

”Miten IFRS 9 -standardin mukainen luottotappiomalli sopii osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalliin?”

Päätutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan seuraavien alatutkimuskysymysten avulla ja samalla nämä alatutkimuskysymykset myös tarkentavat päätutkimuskysymystä:

”Millaisia vaiheita standardiluonnosprosessissa on toimijaverkkoteorian translaation avulla mahdollista hahmottaa, ja millainen on ollut tehokkaiden markkinoiden hypoteesin rooli näissä eri vaiheissa?”

”Millaisia ovat IFRS 9:n tuomat keskeisimmät muutokset pankkien toiminnan kannalta?”

”Miten standardiuudistus ja sen seurauksena syntynyt luottotappioiden kirjaamisen malli vaikuttavat juuri osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan?”

Kokonaisuudessaan IAS 39 -standardia koskeva uudistus on hyvin laaja ja se on sisältänyt lukuisia muutoksia (Bischof & Daske 2016; Deloitte 2016a). Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin vain luottotappioita koskeviin uudistuksiin. Tämän tutkielman laajuuden ulkopuolelle jäävät siis esimerkiksi suojauslaskentaa koskevat uudistukset. Myös luottotappioiden osalta keskeiset muutokset, jotka suoraan standardista tulevat esiin, käytiin tutkimuksen taustan yhteydessä läpi vain pintapuolisesti pääpiirteittäin; IFRS 9 sisältää myös runsaasti tarkentavia ohjeita, yksinkertaistetun lähestymistavan ym. arvonalentumisia koskevia seikkoja (IFRS Foundation 2021), joita ei tämän tutkielman yhteydessä käydä sen enempää läpi.

1.4 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimusmenetelmänä käytetään laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tutkielman empiirinen osuus jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä tavoitteena on tarkastella odotettujen luottotappioiden mallin uudistusprosessin eri vaiheita ja prosessiin osallistuneita toimijoita sekä sitä, miten nämä toimijat ovat prosessin etenemiseen vaikuttaneet. Tarkastelussa aineistona hyödynnetään IASB:n julkaisemia kommenttikirjeitä, jotka on kerätty IASB:n nettisivuilta. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä sopii siis tutkielman menetelmäksi esimerkiksi sen takia, että yksi laadulliselle tutkimukselle ominaisista piirteistä on se, ettei kaikkea aineistoa tarvitse kerätä aina tutkijan toimesta, vaan valmiina olemassa olevan sekundaariaineiston hyödyntäminen on tyypillistä (Eskola & Suoranta 1998, 119).

Toisaalta kvalitatiivinen tutkimus voidaan tyypillisesti toteuttaa myös esimerkiksi haastattelujen avulla, kun tutkittavana on aihe, josta ei ole objektiivisia testejä tai aihepiiristä halutaan saada kuvaavia esimerkkejä (Metsämuuronen 2008, 37-39). Laadullinen tutkimus sopii tutkimusmenetelmäksi siis myös tämän tutkielman empiirisen osuuden toisen osan puolesta,

jossa keskitytään luottotappiomallin sopivuuden analysointiin osuuspankkien liiketoimintamalliin näkökulmasta sekä uudistuksen tuomien vaikutusten tarkasteluun. Aineistona tarkastelussa hyödynnetään Osuuspankkiryhmän ylempään johtoon kuuluvien henkilöiden haastatteluja, joiden avulla voidaan tutkia pienemällä paikallistasolla näkyviä vaikutuksia ja standardiuudistuksen sopivuutta juuri osuuspankkien liiketoimintamalliin. Haastattelu sopii aineiston keräämiseen hyvin myös siksi, että se mahdollistaa täsmentävien vastauksien hankkimisen sekä kysymyksien tulkitsemisen (Metsämuuronen 2008, 37-39), eli se on menetelmänä varsin joustava (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Haastatteluaineisto on kerätty alkuvuodesta 2019 LUT-yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston henkilökuntaan kuuluvien tutkijoiden toimesta, ja haastatteluja on toteutettu yhteensä 15:ssä Osuuspankissa. Kuhunkin haastatteluun osallistui pankista aina 1-2 henkilöä, ja haastattelut olivat kestoltaan noin 60 minuuttia.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen aineiston tarkastelu tapahtuu valitun teoreettis-metodologisen näkökulman kautta, jolloin huomiota kiinnitetään vain aineiston olennaisiin osiin – siis tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen sekä tutkimuskysymysten kannalta keskeisiin asioihin. Tämä mahdollistaa aineiston pelkistämisen sekä alustavien havaintojen määrän rajaamisen kohtuulliseksi. (Alasuutari 2011) Tässä tutkimuksessa kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä mahdollistaa siis sen, että sekä kommenttikirjeistä että haastatteluilla kerätystä aineistosta voidaan valita tutkimukseen mukaan kaikista olennaisimmat osat, sillä esimerkiksi haastatteluja on kuitenkin useampia ja ne sisältävät myös tutkimuksen rajauksen ulkopuolelle jäävää epärelevanttia tietoa. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan Alasuutarin (2011) mukaan kuitenkin tarkastella samaa aineistoa useammasta näkökulmasta, joten haastatteluista voidaan poimia esimerkiksi useampaan käytettyyn teoriaan liittyviä seikkoja tai havaintoja, jotka ovat teorioiden tai muiden aiheesta tehtyjen tutkimusten vastaisia.

Analyysimenetelmänä tässä tutkielmassa sekä haastatteluiden että kommenttikirjeiden läpikäymisessä käytetään sisällönanalyysiä, joka on kvalitatiivisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Menetelmä mahdollistaa muun muassa haastattelujen systemaattisen ja objektiivisen analysoinnin sekä järjestelyn johtopäätösten luomista varten. Sisällön analyysi siis mahdollistaa aineiston järjestämisen tiiviiseen ja selkeään muotoon, joka on yhtenäinen aineiston mahdollisesta hajanaisuudesta huolimatta. Tämä tapahtuu hajottamalla aineistoa ensin osiin, ja loogiseen päättelyyn sekä tulkintaan perustuvan käsittelyn jälkeen kootaan

uudelleen selkeäksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91; 108). Analyysimenetelmä mahdollistaa tässä tapauksessa siis useiden haastattelujen käsittelyn samanaikaisesti ja näiden yhdistelyn johtopäätösten tekemistä varten. Sisällönanalyysi sopii myös kommenttikirjeiden tarkasteluun, sillä sitä hyödynnetään tyypillisesti erilaisten dokumenttien objektiiviseen ja systemaattiseen analysoinnissa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Sisällönanalyysin avulla kommenttikirjeistä voidaankin hahmottaa standardin laatimisprosessia ja sitä, millaisia mielipiteitä ja ajatuksia standardin eri vaiheet ja sääntelyehdotukset ovat saaneet aikaan erilaisissa toimijoissa, joita uudistus koskettaa.

1.5 Työn rakenne

Tämä pro gradu -tutkielma sisältää kuusi päälukua, joista ensimmäinen toimii johdatteluna aiheeseen ja IFRS 9 -standardiuudistukseen sisältäen myös tutkimusta koskevaa yleistä tietoa, kuten tutkimuskysymykset ja -metodologian sekä teoreettisen viitekehyksen. Toisessa pääluvussa käydään läpi laskentatoimen yleistä muutosta ja sitä, miten taloustiede ja taloustieteen teoriat ovat vaikuttaneet laskentatoimen ja tilinpäätösstandardien kehitykseen, sillä nämä muutokset näkyvät taustalla myös uudessa IFRS 9 -standardissa.

Kolmannessa pääluvussa keskitytään osuuskuntiin ja osuuspankkeihin. Luvussa käydään läpi lyhyesti osuuskuntien syntyä ja syitä ensimmäisten osuuskuntien ja -pankkien perustamisen taustalla sekä sitä, millaisia erityispiirteitä kyseiseen yhtiömuotoon liittyy. Esiin nostetaan osuustoiminnan kaksoisluonne, joka on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen tekijä sekä hyvin tyypillinen piirre myös Osuuspankeissa.

Neljäs luku sisältää tutkielman empiirisen osuuden ensimmäisen osan. Luvussa käydään läpi IASB:n kommenttikirjeistä ja muista julkaisuista kerättyä aineistoa, jotta voidaan hahmottaa standardiuudistusprosessin vaiheita ja sitä, miten eri tahot ovat uudistukseen osallistuneet. Näitä vaiheita ja niihin osallistuvia toimijoita pyritään hahmottamaan toimijaverkoteorian ja translaation avulla, joten neljäs luku sisältää myös näiden teorian esittelyn. Tämän jälkeen luvussa viisi siirrytään haastatteluaineiston pariin ja käydään läpi haastattelussa esiin nousseita, standardiuudistukseen liittyviä seikkoja. Pyrkimyksenä on hahmottaa, millaisia vaikutuksia IFRS 9:n mukaisella luottotappiomallilla on Osuuspankkeihin ollut ja miten Osuuspankkien liiketoimintamalli ja luottotappiomallin uudistus sopivat yhteen.

Kuudes pääluku pitää sisällään yhteenvedon tutkimuksessa esiin nousseista havainnoista. Luvussa pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin, jotka on esitelty aiemmin tämän tutkimuksen ensimmäisessä pääluvussa. Lisäksi viidennessä luvussa laaditaan tutkimuksen perusteella johtopäätökset sekä pyritään tunnistamaan kehityskohtia ja jatkotutkimusaiheita, joita tutkimuksen tulosten perusteella nousee esiin.

2 IFRS-standardien taustalla vaikuttavat tekijät

Laskentatoimen kenttä on muuttuva ja erityisesti sen niin kutsutuilla reuna-alueilla syntyy uusia käytäntöjä, jotka hiljalleen päätyvät yleiseen käyttöön. Näillä reuna-alueilla syntyy uusia ideoita, laskentatoimi kohtaa eriäviäkin näkemyksiä sekä yhdistyy erilaisten instituutionaalisten toimijoiden vaatimusten, odotusten sekä ihanteiden kanssa. Esimerkiksi muuttuvien ja kiinteiden kustannusten käsitteet ovat vähitellen siirtyneet tällaiselta niin sanotulta marginaalisemmalta reuna-alueelta laskentatoimen keskiöön, jossa ne ovat nykyisin yleisessä käytössä. Tällaiset muutokset ja siirtymiset tapahtuvat yleensä ongelmanratkaisuprosessin kautta, kun senhetkisiä käytäntöjä arvostellaan ja jonkin uuden käytännön väitetään paitsi korjaavan havaitut ongelmat, myös tarjoavan tilalle jotain erilaista ja parempaa. (Miller 1998, 605-606) Laskentatoimen kenttä ja sen erilaiset käytännöt ovat siis jatkuvan muutoksen kohteena eikä laskentatoimi kehity irrallaan erilaisista tahoista; esimerkiksi lukuisat organisaatiot sekä instituutiot ovat kaikki sidoksissa laskentatoimeen ja ovat vaikuttaneet sen muotoutumiseen nykyisenlaiseksi (Chapman, Cooper, Miller 2009). Laskentatoimi yhdistetään yhä vahvasti muun muassa liiketapahtumien kirjaamiseen ja kirjanpidon täsmäyttämiseen, mutta nykyään sillä nähdään olevan myös yhä kokonaisvaltaisempi vaikutus organisaatioiden toiminnassa (Hopwood 1992, 125). Laskentatoimella voidaan katsoa olevan laaja-alaisia piirteitä, jotka mahdollistavat yhteiskunnallisille ja organisatorisille ilmiöille sellaisia havaittavissa olevia taloudellisia ilmenemismuotoja, joita ei muutoin pystyisi näkemään (Potter 2005, 265).

Laskentatoimen kehitystä voidaankin kuvata monin tavoin. Erilaisia laskentatoimen suuntauksia ja vaiheita on tunnistettu jo pitkään, ja esimerkiksi Morgan (1988) kokoaa muutamia niin sanottuja laskentatoimen metaforia, joiden avulla on voitu tuoda esiin erilaisia näkökulmia tulkinnan ja ymmärtämisen avuksi. Eräs näistä metaforista on "accounting as history", jonka näkemyksen mukaan laskentatoimi koskee yritysten liiketoimien luotettavaa kirjaamista näiden liiketoimien raportoimista käyttäjille sopivalla tavalla. Toinen Morganin listaama metafora on "accounting as economics", jonka mukaan laskentatoimen tulisi pyrkiä kuvastamaan sen hetkistä taloudellista todellisuutta ja heijastamaan talouden peruseriaatteita. (Morgan 1988, 481) Barker ja Schulte (2016) esittävät, kuinka tämä muutos on nähtävissä laskentatoimen parissa ja miten laskentatoimen informaatio on siirtynyt kuvastamaan niin kutsuttua taloudellista todellisuutta; esimerkiksi IFRS-standardien käyvän arvon

hyödyntämisen suosion kasvun kautta on nähtävissä muutos näiden metaforien välillä siirtymisessä siten, että ”accounting as history” metaforasta on siirrytty ”accounting as economics” -metaforaan. (Barker & Schulte 2016, 56) Laskentatoimi on siis kiistanalainen ala, jonka niin kutsutut rajat määritetään uudelleen standardien asettamisen ja laatimisen kautta, joka toimii laskentatoimen ensisijaisena muutoksen mekanismina (Himnick & Brivot 2017, 32).

Muutosta voivat edesauttaa myös taloustieteen teoriat, jotka voivat näkyä laskentatoimen käytänteissä ja niiden syntymisessä. Näin käy, mikäli käytänteitä ohjaavia periaatteita määriteltäessä tukeudutaan taloustieteen teorian diskurssiin, jonka mukaan laskentatoimen tulisi toteuttaa taloustieteen käsitteitä käytännössä. (Chiapello 2010, 13) Taloustiedettä voidaan tarkastella performatiivisesta näkökulmasta, mikä tarkoittaa sitä, että taloustieteen teoriat ja mallit sekä kuvaavat että myös muokkaavat kohdettaan yhdessä muiden elementtien kanssa (Callon 2006, 13 ; 23-24). Tieto, jota taloustieteet tuottaa, on siis yhteiskuntaan nähden performatiivisessa suhteessa, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että tutkimuksen kohteet omaksuvat tutkimukseen liittyviä käsitteitä, mittareita, teorioita, aineistoja ym. osaksi omaa toimintaansa (Sorsa & Eskelinen 2018, 1). Taloustieteen teoriat voidaan nähdä keinoina, joilla laskentatoimea avitetaan muuttumaan sellaiseksi, mitä sen ei nähdä sillä hetkellä olevan, mutta jollainen sen tulisi olla. Erilaisten näkemykset toimivat perustana tälle muutokselle ja oletetuille parannusehdotuksille. (Hopwood 1992, 128) Tällainen laskentatoimen kentän modernisointi voi johtaa pysyviin muutoksiin (Miller 1998, 606) ja erilaisten normien ja standardien asettaminen on yksi tapa toteuttaa tätä modernisointia (Himick & Brivot 2018, 29).

2.1 Rahoituksen taloustieteen kasvanut merkitys

Tutkimukset ovat alkaneet viime aikoina korostaa rahoituksen taloustieteen ajatuksia erityisesti tilinpäätös- ja kirjanpitostandardeihin liittyen (Pucci & Skærbæk 2020, 3) ja yleisesti ottaen laskentatoimen voidaan nähdä muuttuvan taloustieteen ja erityisesti rahoituksen taloustieteen vaikutuksesta enemmän näiden kaltaiseksi (Hopwood 2009, 892). Rahoituksen taloustiede on laaja ala, joka kattaa muuan muassa yritysrahoituksen, hinnoittelumalleja (asset pricing) sekä rahoituksen välittämisen (Allen, Vayanos, Vives 2013, 1). Yleisesti rahoituksen ja rahoitusmarkkinoiden kasvun merkitys taloudessa (”financialization of the

economy”) näkyy muun muassa investointien taloudellisessa ja rahoituksellisessa sääntelyssä, markkinoiden dematerialisaatiossa sekä pankkikeskeisyyden vähenemisessä. Tällä muutoksella on hyvin laajat vaikutukset, sillä se näkyy kaikilla talouden sektoreilla esimerkiksi rahoituksen taloustieteeseen pohjaavien laskentatekniikoiden ja päätöksentekoprosessien yleistymisen kautta. Samalla myös näkemys maailmasta ja taloudellisesta todellisuudesta saavat uusia vaikutteita. (Chiapello & Walter 2016, 155-156) Muun muassa rahoituksen taloustieteeseen nojaavan ajattelun kehittymisen tarkastelu taloudellisessa kontekstissa ja laskentatoimen piireissä on tärkeää myös sen vuoksi, että sen kautta voidaan huomata laskentatoimen menetelmien käyttöönoton tapahtuvan usein juuri silloin, kun tämä on kaikkein vaikutusvaltaisimpien intressien mukaista (Cooper 2015, 68).

Pääomamarkkinoiden merkityksen kasvu on kasvattanut myös arvon määrittämisen roolia taloudellisessa raportoinnissa (Pelger 2015, 51-52), ja juuri rahoitusmarkkinoiden kasvaneella vaikutuksella on ollut osuutensa laskentatoimen saattamisella lähemmäs uusklassista taloustiedettä (Chiapello 2010, 14). Esimerkiksi Müller (2013) kuvaa artikkelissaan, kuinka rahoitusmarkkinoiden merkityksen kasvu on selvästi muokannut myös laskentatoimea, eli ”financialization of accounting” on selvästi nähtävissä muun muassa tilinpäätös- ja kirjanpitoikäytännöissä. Tämä tulee ilmi esimerkiksi siinä, kuinka ulkoisen laskentatoimen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytännöissä käypään arvoon arvostaminen on tullut yhä yleisemmäksi tavaksi ja osittain korvannut hankintameno- arvostamisen. Muutos voidaan havaita myös yleisesti yritysten toiminnassa ja tavoitteissa; perinteisten tuotemerkkinoiden ohella yritykset kilpailevat keskenään nykyään myös osakemarkkinoilla ja tuotannollisten sijoitusten ohella yritykset tekevät runsaasti myös finanssi-investointeja. Lisäksi yrityksissä korostuvat osakkeenomistajien asema ja omistaja-arvon merkitys. Teoreettiset muutokset tuleekin hahmottaa suhteessa kulloinkin meneillään oleviin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin muutoksiin. Laskentatoimen menetelmät muuntavat erilaisia näkemyksiä taloudellisen raportoinnin kielelle, ja nämä näkemykset voivat olla seurausta muun muassa poliittisen ja taloudellisen ympäristön muutoksista. Näkemys siitä, kuinka asioita tulee laskentatoimen menetelmien avulla esittää, eli mitä kulloinkin pidetään oikeana tapana kuvastaa todellisuutta, ja mitkä ovat tässä tärkeimpiä taustalla näyttäytyviä tekijöitä vaikuttavat siis siihen, kuinka laskentatoimi muuttuu ja mitä sen avulla halutaan saavuttaa. (Müller 2013, 539-552)

Taloudellisen todellisuuden ja laskentatoimen yhteys tulee esiin myös standardeja laativien tahojen toimesta, sillä esimerkiksi yhdysvaltalaisen Financial Standards Account Boardin

(FASB) käsitteellistä viitekehystä (Conceptual Framework) koskevasta julkaisusta voidaan tehdä oletus, että rahoituksen laskentatoimen ja taloudellisen todellisuuden suhde on yksisuuntainen ja kuvastava siten, että taloudellinen todellisuus on olemassa objektiivisesti, intersubjektiivisesti, konkreettisesti sekä ulkoisen laskentatoimen käytänteistä riippumattomasti. Ulkoinen laskentatoimi puolestaan heijastaa, peilaa, edustaa tai mittaa tätä olemassa olevaa todellisuutta. (Hines 1991, 315-316) Itse käsitteellisen viitekehysten tarkoituksena on toimia ohjenuorana standardin laatijoiden toiminnalle. Taloudellisen raportoinnin tavoitteet, joihin muun muassa laadulliset ominaisuudet sekä erilaiset mittaamisen käsitteet perustuvat, ovat lähtökohtana tämän viitekehysten määrittelylle. (Pelger 2015, 51-52)

Käsitteellinen viitekehys onkin yksi esimerkki myös siitä, kuinka rahoituksen taloustiede näkyy myös standardien laadinnassa ja taloudellisessa raportoinnissa. Sekä FASB että IASB korostavat käsitteellisissä viitekehyksissään taloudellisen raportoinnin tarkoitusta tuottaen nykyisille ja tuleville potentiaalisille sijoittajille, luotonantajille ja muille velkojille heidän päättönsä kannalta hyödyllistä taloudellista tietoa. Taloudellinen raportointi ja sen hyödyntäminen linkittyvät siis eri tahojen tarpeisiin saada informaatiota, jonka perusteella he voivat toimia rationaalisen käyttäytymisen mukaan ja tehdä esimerkiksi investointipäätöksiä. (Pelger 2015, 51-52; Miller & Oldroyd 2018, 104) Näin ollen myös tilinpäätösraportoinnissa ja standardien laadinnassa käsitteellisen viitekehysten kautta näkyvät rahoituksen taloustieteen teoriat ja perusajatukset taloudellisen toimijan rationaalisuudesta ja tähän linkittyvästä informaatiotarpeesta (Williams & Ravenscroft 2015, 776-777; Zhang & Andrew 2014, 24-25). Tällainen uusklassisen taloustieteen näkökulma näkyy myös tilinpäätösstandardien laatijoiden toiminnassa heidän työnsä tuloksena syntyneiden standardien muodossa sekä erilaisissa lausunnoissa, jotka nostavat esille sijoittajien ensisijaisuuden (Young & Williams 2019, 510). Sijoittajien ja velkojen informaatiotarpeen korostaminen on kuitenkin melko uusi painotus, joskin se tulee selvästi esiin myös nykyaikaisten laskentatoimen julkaisujen toimesta, sillä myös nämä korostavat tilinpäätöksissä ja muussa taloudellisessa raportoinnissa edellä mainittujen tahojen päätösten kannalta relevanttia tietoa (Young 2006, 579-580). Informaatioon ja sitä hyödyntäviin sijoittajiin sekä muihin sidosryhmiin voidaan liittää myös seuraavaksi tarkasteluun otettava tehokkaiden markkinoiden hypoteesi.

2.2 Tehokkaiden markkinoiden hypoteesi

Pääomamarkkinoiden tehokkuus on tärkeä tekijä kapitalistisessa yhteiskunnassa, sillä esimerkiksi yrityssektorilla suoran tai epäsuoran rahoituksen kautta myös informaatiotehokkuuden merkitys korostuu (Yen & Lee 2008, 305-306). Markkinoiden tehokkuuden käsitteellä voidaan olettaa olevan oma vaikutuksensa tilinpäätösstandardien laatimisessa, onhan se yksi rahoituksen taloustieteen keskeisimmistä opinkappaleista (Pucci & Skærbæk 2020, 3). Faman (1970) mukaan pääomamarkkinoiden tärkein tehtävä on allokoida osakepääomien omistus. Ideaalitulanteessa tämä tarkoittaa sitä, että markkinoilla hinnat tarjoavat tarkkoja ja täsmällisiä signaaleja tälle resurssien allokatiolle. Tehokkaat markkinat ovat siis sellaiset, joilla hinnat heijastavat täysin kaikkea saatavilla olevaa informaatiota, ja tämä onkin tehokkaiden markkinoiden hypoteesin (Efficient Market Hypothesis eli EMH) perusajatus. (Fama 1970, 383) Tehokkaiden markkinoiden hypoteesi ei siis väitä, että markkinat olisivat kaikkietävät, vaan että arvopaperien hinnat perustuvat saatavilla olevaan informaatioon (Bloom & Webinger 2011, 473).

Tehokkaiden markkinoiden hypoteesin ja laskentatoimen informaation välillä voidaan nähdä olevan yhteys, joka näkyy esimerkiksi siinä, että markkinat reagoivat muun muassa erilaisiin tulositilanteisiin. Laskentatoimen tarjoamalla tiedoilla on siis informatiivista sisältöä, johon markkinoilla on ominaisuus reagoida. Tämä ei kuitenkaan kerro mitään siitä, kuinka kyseisiin lukuihin on päädytty tai ota kantaa siihen, kuvaavatko juuri esimerkiksi kyseiset kirjanpidolliset luvut yrityksen tulosta parhaalla mahdollisella tavalla, mutta se osoittaa laskentatoimen informaation merkityksellisyyden. (Rashad Abdel-kalik 1972, 792)

Tilinpäätös on yksi tärkeimmistä informaation lähteistä esimerkiksi sijoittajille, joten mitä heikompi on tilinpäätöksen laatu, sitä suurempi on myös informaation asymmetria yrityksen ulkopuolisten henkilöiden ja esimerkiksi yritysjohton välillä (Billet & Yu 2016, 1165-1166). Taloudellisen raportoinnin kannalta läpinäkyvyyden avulla voidaan välttää sijoittajien ja luotonantajien harhaanjohtamista, ja taloudellisen raportoinnin läpinäkyvyys peräänkuuluttaa tilinpäätöksessä esitettävien tietojen yhä suurempaa määrää (Bloom & Webinger 2011, 471- 473). Yksi rahoituksen laskentatoimen tehtävistä on epäsymmetrisen informaation vähentäminen, ja se on jopa yksi ensisijaisista syistä ulkoisen laskentatoimen olemassaololle. Rahoituksen laskentatoimi on näin yksi informaatiolähde muun muassa uutisten ja muiden

lähteiden ohella, joten myös ulkoisen laskentatoimen on pyrittävä tarjoamaan sidosryhmille hyödyllistä tietoa oikea-aikaisesti ja kustannustehokkaasti. (Scott 2015, 22; 121)

Rahoituksen taloustieteen teorit, kuten juuri tehokkaiden markkinoiden hypoteesi näkyvät siis vahvasti, jopa hallitsevassa roolissa laskentatoimen parissa (Cooper 2015, 64; 75; 79-80). Käyvän arvon käyttöä pidetään tästä yhtenä keskeisenä esimerkkinä, joka linkittää tilinpäätösinformaation vahvasti rahoitusmarkkinoihin (Nöelke & Perry 2005, 1-3; Himnick & Brivot 2018, 29). Korostuneen roolin myötä käypään arvoon arvostaminen onkin usein ollut keskustelunaiheena finanssikriisin myötävaikuttajia ja syitä etsittäessä, ja myös laskentatoimen ammattilaisia kritisoitu siitä, että he eivät kyenneet varoittamaan lähestyvistä finanssikriisistä. (Cooper 2015, 64; 75; 79-80; Arnold 2009, 803-804)

2.3 Finanssikriisi ja tilinpäätösstandardien laadintaan vaikuttavat osapuolet

Kansainvälinen finanssikriisi on vaikuttanut vahvasti siihen, mihin asioihin laskentatoimen kentässä kiinnitetään huomiota, sekä käytännön että tutkimuksen näkökulmasta. Niin rahoituksen taloustieteen, tilintarkastuksen, johdon laskentatoimen kuin myös kirjanpito- ja tilintarkastuskäytäntöjä valvovien instituutioiden keskuudessa on huomattu epäkohtia, jotka juuri finanssikriisi on tuonut esiin. (Hopwood 2009, 797; Ehret 2013, 2686; Arnold 2009, 803) Kuten aiemminkin mainittu, keskustelu käyvän arvon käytöstä ja siihen siirtymisestä nousi keskustelunaiheeksi juuri finanssikriisin myötä, mikä on näkynyt myös IASB:n toiminnassa. (Hopwood 2009, 797) Esimerkiksi Arnold (2009, 806) totesi finanssikriisin jälkeen julkaistussa artikkelissaan, että rahoituksen taloustieteen kasvaneen merkityksen yhteys ja vaikutukset tilinpäätösstandardeihin vaativat lisää tutkimusta. Hän myös osoitti kiinnostusta selvittää, kuinka suuri vaikutus rahoitus- ja finanssialalla on ollut standardin laatijoihin, kuten IASB:hen ja FASB:hen. Arnold myös mainitsee tutkimuksessaan, että standardien asettamisen taustalla oleva politiikka, sen valtasuhteet ja mekanismit, joiden avulla tätä valtaa tilinpäätösstandardien laatimisessa käytetään, eivät ole perusteellisella tasolla tiedossa. (Arnold 2009, 806)

Hopwood (1994) puolestaan huomauttaa, että tilintarkastusalan on usein oletettu olevan hiljainen ja neutraali osapuoli laskentatoimen käytäntöjen sääntelyssä ja muodostamisessa.

Alan on ajateltu olevan lähinnä sovittelija muun muassa sijoittajien, johtajien ja muiden osapuolten välisissä suhteissa. Hopwood kuitenkin kuvailee, kuinka käytännössä tilinpäätösstandardien laatimisprosessissa usein kenties oletettua suurempaa vaikutusvaltaa käyttävät itse ala tai alalla olevat, vaikka usein standardien laatimisprosessin kuvataan keskittyvän lähinnä pääomamarkkinoiden toimijoiden ja sääntelyviranomaisten intresseihin. (Hopwood 1994, 241-248) Laskentatoimi ei ole luonnossa esiintyvä ilmiö, vaan ihmisen kehittämä ja sen harjoittaminen edellyttää paljon oletuksia siitä maailmasta, jossa toimimme. Laskentatoimen alan ammattilaiset ja heidän aktiivinen toimintansa vaikuttavat siis siihen, millaisena laskentatoimi näyttäytyy. (Nørreklit, Nørreklit, Mitchell 2010, 734) Nykyään onkin yhä enemmän alettu kiinnittää huomiota siihen, että kirjanpito- ja tilinpäätösstandardeilla on taloudellisia, yhteiskunnallisia sekä poliittisia vaikutuksia. Tämä on vaikuttanut myös siihen, kuinka standardeja laativat organisaatiot nähdään. Standardien laatimiseen liittyvän politiikan ja sen saaman huomion kasvun myötä on alettu myös kyseenalaistaa näkemystä, jonka mukaan laskentatoimi kuvastaisi todellisuutta puolueettoman neutraalisti ja riippumattomasti. (Hines 1989, 61)

Esimerkiksi Himnick ja Brivot (2018) kirjoittavat, kuinka Yhdysvalloissa Governmental Accounting Standards Board (GASB) päätöksenteossa voidaan havaita olleen mukana niin kutsuttu episteeminen joukko, joka keskittyi rahoituksen taloustieteen teoriaan ja oli pienestä koostaan huolimatta mukana vaikuttamassa päätöksentekoprosessiin sen jokaisessa vaiheessa (Himnick & Brivot 2018, 29). Taloustieteilijöiden episteemistä yhteisöä voidaan kuvata episteemisesti osittain suljetuksi joukoksi asiantuntijoita, jotka tavoittelevat myös laajempien yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamista (Eskelinen & Jonker-Hoffrén 2017, 91). Haas (1992, 3) puolestaan määrittelee episteemisen joukon ammattilaisten verkostoksi, jolla on tietyn alan tai aihealueen tunnustettua asiantuntemusta sekä pätevyyttä, ja jolla on tämän aihealueen politiikan kannalta relevanttiin tietoon liittyvä arvovaltainen väite. Episteemiset yhteisöt voidaan nähdä kanavina, joiden kautta uudet ideat kiertävät yhteiskunnista hallintoon, maasta toiseen (Haas 1992, 27) tai päätäntävaltaa käyttävältä taholta toiselle, sillä ideat eivät synny tyhjästä eivätkä välity tai liiku itsestään (Himnick & Brivot 2018, 39).

Tilinpäätösstandardien laatiminen ei ole siis vain sitä, että etsitään parasta ratkaisua sille, kuinka asioita tulisi tilinpäätöksissä esittää, vaan laatimisen lomassa on tehtävä myös ratkaisuja eri tahojen eriävien mielipiteiden välillä (Kwok & Sharp 2005, 75). Esimerkiksi se,

onko toisilla sidosryhmillä muita suurempi vaikutusvalta standardien laatimisprosessissa, on herättänyt tutkijoissa kiinnostusta (Bamber & McMeeking 2016, 60) ja näin on käynyt myös IFRS 9:n osalta, onhan standardi vahvasti monia sidosryhmiä koskettava ja suuria muutoksia näille aiheuttava uudistus (Hewa et al. 2020, 2588).

Kuten tässä luvussa on kuvattu, vaikuttaa standardien laatimisen taustalla monia tekijöitä, joilla on pohja esimerkiksi laskentatoimen ja taloustieteen teorioissa, laaja-alaisia vaikutuksia aiheuttavissa tapahtumissa tai erilaisten toimijoiden intresseissä. Nämä kaikki vaikuttavat välillisesti myös niihin tahoihin, joiden toimintaa ja raportointia tilinpäätösstandardit sääntelevät. IASB:n laatimat standardit koskevatkin lukuisia erilaisia tahoja ympäri maailmaa (Hewa et al. 2020, 2586; Alali & Cao 2010, 79), ja tähän joukkoon kuuluu myös Suomessa toimivia osuuspankkeja, kuten OP Ryhmä (OP 2020, 51). Vaikka osuuspankit eivät tavoittele voiton maksimointia, tähtäävät ne silti taloudellisen tuloksen tekemiseen ja esimerkiksi pitkän tähtäimen kasvun tukemiseen (McKillop, French Quinn, Wilson 2020, 1). Taloudellisen menestyksen ohella osuuspankkien toiminnassa on usein vahvasti mukana paikallisen toimintaympäristön tukemisessa ja niillä voidaan nähdä olevan taloudellisen roolin lisäksi yhteisöllinen rooli (Ferri, Kalmi, Kerola 2014, 196). Osuuspankeilla on siis omia erityispiirteitään, joiden perusteella ne eroavat esimerkiksi liikepankeista (McKillop, French Quinn, Wilson 2020, 1), mutta liiketoimintamallista ja sen erityispiirteistä huolimatta taloudellisesti kannattavan toiminnan ja toimintaa koskevan sääntelyn vuoksi taloustieteen ja rahoituksen taloustieteen teorat koskettavat myös osuuspankkeja, joiden toimintaan ja liiketoimintamalliin perehdytään seuraavassa luvussa paremmin.

3 Osuuskunta liiketoimintamallina

Osuustoiminnan juuret juontavat 1800-luvulle, jolloin osuustoiminta-aate oli sidoksissa usein puutteellisten elinolojen kehittämiseen maalaisväestön keskuudessa. Tällöin pyrittiin puuttumaan esimerkiksi velkaantumiseen, köyhyyteen ja työttömyyteen. (Nilsson 1996, 638; Laurinkari 2004, 21-22). Tällainen opportunistisen ajattelun muutos toimii osuuskunnissa alustana kilpailuidean rakentamiselle (Puusa, Hokkila, Varis 2016, 24). Osuuskuntien syntymistä onkin toisinaan kuvattu vastaiskuksi pääomapainotteiselle omistajuudelle ja sen voitonjakoperiaatteille, sekä ikään kuin inhimillistämään markkinataloutta (Laurinkari 2004, 14). Osuuskuntien synnyn taustalla vaikuttivat myös erilaiset aatteet ja maailmankatsomukset. Osuuskuntaorganisaation jäsenillä voidaankin nähdä olevan usein esimerkiksi jonkinlainen yhteinen ideologia, kuten kristillinen usko, sosialistinen taipumus, humanistinen asenne tai muu tietynlainen intressi (Nilsson 1996, 638; Laurinkari 2004, 21-22).

Suomeen osuustoiminta rantautui 1800-luvun viimeisten vuosien aikana (Skurnik 2002, 10). Yhtenä merkittävänä vaikuttajana tässä toimi Hannes Gebhard, joka osuustoiminnan juurille tyypillisesti halusi luoda maaseudun ihmisille keinon osallistua olojensa parantamiseen (Laurinkari 2004, 19), ja jonka onnistui kerätä ympärilleen joukon yhteiskunnallisia vaikuttajia (Skurnik 2002, 10). Osuustoimintaliikkeellä onkin Suomessa ollut osansa kansallista yhtenäisyyttä vahvistavana tekijänä ja osuustoiminta-aatteesta tuli nopeasti yksi tuon ajan suurimmista kansanliikkeistä (Laurinkari 2004, 19). Vaikka ensimmäisiä osuuskuntia perustettiin Suomeen myöhemmin kuin monissa muissa maissa, oli osuuskuntien jäsenmäärä väestöön suhteutettuna Euroopan kärkeä vuoteen 1920 mennessä (Kalmi 2013, 299). Osuuskunnat ovat merkittäviä liiketoimintamalleja Suomessa nykyäänkin huolimatta siitä, että niiden osuus vuosittain uusista perustetuista yrityksistä ei ole kovinkaan suuri (Puusa et al. 2016, 23; Kalmi 2013, 299); esimerkiksi osuuskuntien myynti suhteessa bruttokansantuotteeseen sekä osuuskuntien määrä suhteessa väestön määrään ovat maassamme korkeita (Jones & Kalmi 2009, 174-175).

3.1 Osuustoiminnan arvot, periaatteet ja erityispiirteet

Osuustoiminta on taloudellista ja sosiaalista yhteistoimintaa, joka on järjestetty osuuskunnan muotoon, ja joka tähtää jäsentensä tarpeiden tyydyttämiseen (Laurinkari 2004, 25)

sekä hyötyjen maksimointiin, kun taas sijoittajien omistamat yhtiöt usein pyrkivät voittojen tai osakkeenomistajien tuoton maksimointiin (Mamouni Limnios, Mazzarol, Soutar, Siddique 2018, 20). Kuten muillakin yrityksillä, myös osuuskunnilla on kuitenkin oltava toimiva liikeidea ja ne pyrkivät säilyttämään kilpailukykyänsä (Puusa et al. 2016, 22) sekä menestymään sopeutumalla toimintaympäristöönsä (Rabogna & Radakovics 2020, 1). Samanaikaisesti ne ovat kuitenkin myös jäsentensä hyvinvointiin ja tarpeisiin keskittyneitä sosiaalisia yhteisöjä (Puusa et al. 2016, 22), joiden yhteisöllinen osatekijä perustuu jokapäiväisen toiminnan taustalla oleviin osuuskunnan periaatteisiin ja arvoihin (Novkovic 2008, 2169; 2175). Kansainvälinen osuustoimintaliike ICA määrittelee osuuskunnan seuraavalla tavalla: ”Osuuskunta on itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeitaan ja tavoitteitaan” (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 5). Osuuskunnan siis omistaa sen lukuisista henkilöistä koostuva jäsenistö (Nilsson 2001, 334; Novkovic 2008, 2168; Spear 2000, 508).

Osuustoiminnan keskiössä on ensisijaisesti sen jäsenten palveleminen. Tätä tavoitetta täydentävät myös osuustoiminnan arvot ja periaatteet, joista monet auttavat lisäksi vähentämään eriarvoisuutta sekä erilaisia haittoja osuuskunnan jäsenten, henkilöstön ja laajemman yhteisön keskuudessa. (Spear 2000, 517) Osuustoiminnallisuuden arvot ovat saaneet vaikutteita osuustoiminnan historiasta ja osuustoiminnan edelläkävijöistä, minkä tuloksena on varsin yhtenäinen ydinarvojen joukko osuuskuntien keskuudessa huolimatta siitä, millä toimialalla yritys operoi (Rabong & Radakovics 2020, 1). Osuustoiminnan arvot ovat kuitenkin täysin yleisiä ja laajalle levinneitä myös eri kulttuureissa, ja niitä voitaisiinkin kuvailla humanistisiksi arvoiksi. Kyseiset arvot esiintyvät kuitenkin juuri osuustoiminnassa sen takia, että niillä on myönteinen vaikutus ihmisten pyrkimykseen johtaa liiketoimintaa, joka tähtää yhteisten etujen saavuttamiseen. (Nilsson 1996, 637-638)

Osuustoiminnan perusarvoihin kuuluvat 1) omatoimisuus ja omavastuisuus 2) demokratia 3) tasa-arvo 4) oikeudenmukaisuus ja 5) solidaarisuus (Skurnik 2002, 105; Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 11), ja nämä muodostavat pohjan osuustoiminnalle ja osuuskunnan identiteetille (Skurnik 2002, 105; Kispál-Vitai, Regnard, Kövesi, Guillotte 2019, 471). Näistä arvoista ensimmäinen eli omatoimisuus viittaa siihen, että ihmisten tulisi pyrkiä ottamaan oman elämänsä ohjat käsiinsä, vaikka ihminen voikin osuuskunnallisen ajattelun mukaan kehittyä kunnolla vasta yhteistyön kautta, johon osuustoimintaan osallistuminen heitä ohjaa.

Omatoimisuus puolestaan viittaa jäsenien osuuskuntaan ja sen elinvoimaisuuteen liittyvään vastuuseen. Osuuskuntien perustana on myös tasa-arvo, ja osuuskunnissa ihmisillä tulee olla oikeus osallistua, saada tietoja, tulla kuulluksi sekä vaikuttaa päätöksentekoon. Arvoista neljäs eli oikeudenmukaisuus tarkoittaa osuuskunnan tapaa kohdella ja palkita osallistuvia jäseniään ja se viittaa myös näiden yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin. Viimeinen arvo, solidaarisuus, puolestaan viittaa siihen, ettei osuustoiminnassa ole kyse vain omista eduista; sen lisäksi, että osuuskunnalla on vastuu jäsenistönsä yhteisestä edusta, tulee jäsenten kohdella myös toisiaan mahdollisimman oikeudenmukaisesti. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 11) Osuustoimintaan liittyy myös eettisiä arvoja, joita voi esiintyä missä tahansa organisaatiossa, mutta ne näkyvät hyvin selkeästi juuri osuuskuntamuotoisissa yrityksissä. Näitä eettisiä arvoja ovat rehellisyys, avoimuus, yhteiskunnallinen vastuu sekä muista ihmisistä välittäminen. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 11; Skurnik 2002, 105-106)

Osuustoiminnalliset arvot eivät sellaisenaan ole olemassa itse organisaatioissa, vaan ne voivat olla läsnä vain ihmisissä, vaikka toisaalta organisaatiota voidaan kyllä luonnehtia osuustoiminnallisten periaatteiden kautta siinä määrin, kuin ne on sisällytetty organisaation perussääntöihin, käytäntöihin ja ohjeisiin. Osuustoiminnalliset arvot voivat siis olla löydettävissä osuuskunnan jäsenistä ja osuustoiminnalliset periaatteet puolestaan ovat osuuskunnan piirteitä itse organisaatiossa. Mikäli osuuskunta haluaa toimia jäsentensä etujen mukaisesti, tulee sen ja sen jäsenten toiminta suunnitella tiettyjen periaatteiden mukaisesti. (Nilsson 1996, 637) Osuustoiminnalliset periaatteet ovatkin suuntaviivoja, joiden avulla osuuskunnat toteuttavat arvojaan käytännössä (Skurnik 2002, 105). Osuustoiminnallisia periaatteita on seitsemän kappaletta:

- 1) *Vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys*: Osuuskunta on vapaaehtoinen ja avoin kaikille henkilöille, jotka ovat halukkaita käyttämään sen tarjoamia palveluja sekä valmiita noudattamaan jäsenyyteen liittyviä velvollisuuksia.
- 2) *Demokraattinen jäsenhallinto*: Osuuskunnat ovat demokraattisia organisaatioita, joita niiden jäsenet hallitsevat ja ne toimivat usein yksi jäsen, yksi ääni -periaatteella.
- 3) *Jäsenten taloudellinen osallistuminen*: Osuuskunnan jäsenet osallistuvat osuuskunnan pääoman kartuttamiseen yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti, sekä hallitsevat sitä demokraattisesti.

- 4) *Itsenäisyys ja riippumattomuus*: Osuustoiminta perustuu omatoimisuuteen, ja osuuskunta on itsenäinen organisaatio. Mikäli osuuskunta esimerkiksi tekee sopimuksia ulkopuolisten tahojen kanssa tai kerää pääomaa ulkopuolisista lähteistä, tulee se tehdä ehdoilla, jotka takaavat jäsenten demokraattisen valvonnan sekä säilyttävät osuuskunnan itsenäisyyden.
- 5) *Koulutus, oppiminen ja viestintä*: Osuuskunta tarjoaa jäsenilleen, luottamushenkilöille, johdolle sekä henkilöstölle koulutus- ja oppimismahdollisuuksia, jotta nämä voivat osallistua osuuskunnan kehittämiseen. Etenkin nuorille ja mielipidevaikuttajille – mutta myös muulle suurelle yleisölle – viestitään osuustoiminnan luonteesta ja eduista.
- 6) *Osuuskuntien keskinäinen yhteistyö*: Osuuskunnat palvelevat jäseniään tehokkaimmin ja vahvistavat osuustoimintaliikettä parhaiten, kun ne harjoittavat myös yhteistyötä niin paikallisesti, alueellisesti, valtakunnallisesti kuin kansainvälisestikin.
- 7) *Vastuu toimintaympäristöstä*: Osuuskunta toimii kestävän kehityksen hyväksi tavalla, jonka sen jäsenet päättävät ja hyväksyvät. Osuuskunnalla on kutsumus varmistaa kestävä kehitys myös sen toimintaympäristön sekä talous-, sosiaali- ja kulttuurialan keskuudessa. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 12-13; Skurnik 2002, 106; Zeuli & Radel 2005, 45)

Näistä periaatteista kolme ensimmäistä pohjaavat yhdenvertaisuuden, ihmisoikeuksien sekä vapauden arvoihin; mikäli halutaan ylläpitää vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys sekä demokraattisen jäsenten valvonnan periaatteet, tulee jäsenten kesken olla hyväksyntä näkemyksestä, jonka mukaan tasa-arvo, ihmisoikeudet ja vapaus ovat ihmisten välisen vuorovaikutuksen tärkeitä puolia (Nilsson 1996, 637-638). Käytännössä nämä osuustoiminnalliset periaatteet toimivatkin yleisenä lähtökohtana ja motiivina osuustoiminnalliseen liiketoimintaan (Skurnik 2002, 107).

Vaikka osuuskuntia on erilaisia ja niitä operoi eri toimialoilla, on osuuskunnille löydettävissä myös muutama keskeinen periaatteellinen näkökulma. Ensimmäinen näistä on käyttäjäomistaja -periaate, jonka mukaan henkilöt, jotka omistavat ja rahoittavat osuuskunnan toimintaa, ovat usein myös juuri niitä, jotka osuuskunnan tuotteita ja palveluita käyttävät. Toisena on käyttäjä-määräysvalta -periaate, jolla tarkoitetaan sitä, että osuuskunnan tuotteita

den ja palveluiden käyttäjät myös kontrolloivat osuuskuntaa ja sen toimintaa. Jäsenet esimerkiksi hyväksyvät hallintoperiaatteet sekä valitsevat hallituksen. Kolmannen, eli käyttäjähyötyjä -periaatteen mukaan osuuskunnasta seuraavat hyödyt jakautuvat sen käyttäjille suhteessa käytön määrään. (Nilsson 1996, 634; Laurinkari 2004, 26; Zeuli & Radel 2005, 44-45)

3.2 Osuuskuntien kaksoisluonne

Osuuskuntamuotoiset yhteisöt ovat tunnettuja kaksoisluonteestaan; ne ovat taloudellisten kannustimien ohjaamia yrityksiä, joilla toisaalta on myös sosiaalinen tai yhteisöllinen tarkoitus ja luonne (Novkovic 2014, 289), joka puhtaasti liiketoiminnallisilta yrityksiltä voi puuttua (Laurinkari 2004, 37). Toisaalta myös osuuskunnan jäsenillä on osuustoiminnallinen kaksoisrooli, sillä ne toimivat sekä osuuskunnan omistajina että asiakkaina (Laurinkari 2004, 37). Osuuskuntia onkin kuvattu hybridiorganisaatioiksi, sillä ne yhdistävät erilaisia intressejä ja ovat samanaikaisesti myös vapaaehtoisuuteen perustuvia organisaatioita sekä kaupallisia yrityksiä (Mooney, Roahring, Gray 1996, 568). Vaikka osuuskuntien joskus katsotaankin kuuluvan niin sanottuihin kolmannen sektorin toimijoihin voittoa tavoittelemattomien yritysten sekä erilaisten säätiöiden joukkoon, ei osuuskuntia kuitenkaan usein perusteta vain yhteisöllisten tarkoitusten vuoksi, vaikka sosiaalinen toiminta onkin osa osuuskuntia, vaan osuuskunnista suurimman osan taustalla vaikuttaa vahvana taloudellinen ajattelu (Mazzarol, Mamouni Limnios, Reboud 2011, 2). Tällainen taloudellinen perussyy on toisaalta looginen, sillä kun jäsenet motivoituvat osuustoiminnallisista arvoista, voi osuuskunnan jäsenmäärä kasvaa, mikä puolestaan johtaa volyymin kasvuun sekä mittakaavaetujen saavuttamiseen (Puusa et al. 2016, 24).

Vaikka osuuskunnat eroavatkin sijoittajaorientoituneista yrityksistä voiton tavoittelun suhteen, ei osuuskunnissakaan taloudellista ajattelua toki voida unohtaa senkään takia, että ne tarvitsevat taloudellista voittoa palvellakseen asiakkaitaan ja jäseniään (Mooney et al. 1996, 568; 570). Osuustoiminnalla tähdätään siihen, että osuuskunnan jäsenille saadaan edullisesti ja laajasti tarjottua esimerkiksi erilaisia hyödykkeitä, mikä nykyisten kattavien valikoimien ja yltäkylläisyyden aikana ei välttämättä ole aina kovin yksinkertaista hahmottaa (Laurinkari 2004, 38). Muun muassa matalat hinnat, ylijäämäpalautukset, tuotteiden korkea

laatu, vaihtoehtoiset tuotteet tai yrityksen hyvä sijainti voivat olla esimerkiksi vähittäiskauppan alalla sellaisia osuuskunnan tarjoamia hyötyjä, joihin jäsenillä ei ilman osuuskuntia välttämättä olisi mahdollisuutta (Bager 1994, 45-46).

Osuuskunnissa yhdistyvät siis liikeyrityksen sekä jäsenyhteisön roolit (Puusa et al. 2016, 23), ja osuuskunnat ovat yhteisöinä sekä liiketaloudellisia että jäsentensä hyvinvointiin keskittyneitä, mikä on perustana niiden toiminnalle (Laurinkari 2004, 37). Tämän vuoksi, vastoin pääomakeskeisiä yrityksiä, osuuskuntaa onkin luonnehdittu ihmiskeskeiseksi yhtiömuodoksi ja ihmiskeskeisyyden takia sen periaatteissakin ilmenevät muun muassa omatoimisuus ja itsehallinnollisuus. Esimerkiksi osakeyhtiöön verrattuna osuuskunnat myös painottavat pikemminkin jäsenten osallisuutta kuin näiden pääomasijoituksia. (Puusa et al. 2013, 7) Jo aiemmin esitellyt osuustoiminnallisuuden arvot ja periaatteet ovat yhdessä muiden tavoitteiden kanssa seikkoja, jotka ohjaavat osuuskuntia myös vastaamaan lähiympäristöstään ja sen hyvinvoinnista. Koska osuuskunnat ovat vahvasti sidoksissa alueeseensa, ne saattavat myös käyttää enemmän paikallisia palveluja sekä esimerkiksi investoida alueellisesti muita organisaatioita enemmän. Näiden tekijöiden vuoksi osuuskuntia voidaan usein kuvata alueellisesti vastuullisiksi organisaatioiksi. (Jussila, Kotonen, Tuominen 2007, 38) Osuuskuntien jäsenet ovatkin monesti kuvailleet osuuskuntien olevan yrityksiä, jotka yhdistävät yhteiskunnallisen mission taloudellisiin tavoitteisiin (Novkovic 2014, 289) ja esimerkiksi Jussila et al. (2007, 38) mainitsevat, että osuuskuntien voitaisiin jopa väittää saavan paikallisten ja alueellisten sidosryhmien legitimitetin kenties helpommin kuin kilpailijansa.

Kuluttajat voivat pitää osuuskuntia rakenteellisesti luotettavampina sekä vähemmän hyväksikäyttävinä, koska ylijäämä palautuu heille ylijäämäpaalutuksina (Spear 2000, 512). Taloudellinen etu on kuitenkin usein tärkein motiivi osuuskuntaan liittymisen taustalla ja jäsenyyden arvo on vahvasti sidoksissa osuuskunnan taloudelliseen suorituskyykyyn: mikäli jäsenyyden myötä ei synny säästöjä, rahallista etua tai palvelua, joita muutoin ei olisi saatavilla, ei osuuskunnan jäsenyys välttämättä olisi kovin merkityksellinen (Watkins & Piila 1990, 55). Loppupeleissä ihmiset liittyvät sellaisten osuuskuntien jäseniksi, joiden he katsovat jollain tapaa vastaavan tarpeisiinsa (Birchall 2013, 5).

Voi käydä myös niin, että nämä kaksi lähtökohtaa – liiketoiminnallinen ja jäsenten hyvinvointiin tähtäävä sosiaalipoliittinen - joutuvat vastakkain (Laurinkari 2004, 37), ja kaksoisrooli voi aiheuttaa kilpailevia tai ristiriitaisia tavoitteita (Mooney & Gray 2002, 5-6). Näiden kahden roolin vuorovaikutus on kuitenkin juuri se tekijä, joka erottaa osuustoiminnan muista, ja on myös sen omaperäisyyden lähde: yhdistys, jolla ei ole ollenkaan yrittäjämäistä ulottuvuutta olisi lähinnä hyväntekeväisyyttä, ja yritys ilman erityistä ei-taloudellista tavoitetta olisi tavallisen voittoa tavoittelevan yrityksen kaltainen (Levi & Davis 2008, 2179).

Edellä kuvattuja kaksoisroolissa toimivia yrityksiä toimii myös pankkisektorilla, ja seuraavaksi tarkastellaankin tarkemmin osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaa.

3.3 Osuuskuntamuotoiset pankit

Osuuskuntamuotoisilla toimijoilla on tärkeä rooli myös monien maiden rahoitusjärjestelmissä (McKillop et al. 2020, 1). Pankkisektori Euroopassa ei ole homogeeninen, vaan siitä on mahdollista erottaa esimerkiksi valtion pankit, osakkeenomistajille arvon tuottamiseen keskittyvät pankit sekä sidosryhmäpankit (Groeneveld 2014, 12; Ayadi, Llewellyn, Schmidt, Arbak 2010). Osakkeenomistajalle tuotettavaan arvoon keskittyviä pankkeja ovat yleensä erilaiset pörssilistatut pankit, ja sidosryhmäpankkeihin puolestaan kuuluvat muun muassa säästöpankit ja osuuspankit (Groeneveld 2014, 12; Ayadi et al. 2010), joista juuri osuuspankkisektori on suhteellisen suuri erityisesti Itävallassa, Saksassa, Italiassa, Suomessa sekä Hollannissa (Chiaramonte, Poli, Oriani 2015, 491-492; Hesse & Cihák 2007, 3). Euroopassa myöskään osuuspankit eivät ole homogeeninen joukko, vaan tiettyjen keskeisten samanlaisuuksien lisäksi ne eroavat toisistaan usein muun muassa hallinnon ja rakenteen puolesta (Ayadi et al 2010).

Suuri osa osuuspankeista syntyi alun perin pienten kaupunki- ja maaseutuyritysten rahoituspalveluiden tarjoajiksi, sillä näillä yrityksillä saattoi monesti muutoin olla vaikeuksia saada kyseisiä palveluja (Guinnane 2001, 368-369). Myös Suomessa osuuspankit syntyivät 1900-luvulla maatalouden lainoittamiseksi, ja ne toimivat vain rajatulla maantieteellisellä alueella (Kalmi 2016, 43). Suuremman merkityksen osuuspankit saivat kuitenkin toisen maailmansodan jälkeen, kun ne osallistuivat jälleenrakennustöihin (Kalmi 2016, 43; Kuus-

terä 2002, 28). Samalla niiden johto ammattimaistui ja osuuspankit alkoivat toimia vähittäispankkeina, ja 1970-luvulla myös niiden oikeudellinen muoto muutettiin pankiksi (Kalmi 2016, 43). Erityisesti alkuvaiheessa myös osuuspankkitoiminnan tavoitteena oli jäsenten taloudellisen aseman parantaminen kollektiivisen vaikutuksen kautta, minkä lisäksi osuuspankkitoiminnan varhaisissa vaiheissa osuuskassajärjestöt osallistuivat myös erilaisten yhteiskunnallisesti tärkeisiin hankkeisiin toimimalla näiden rahoituksen välittäjinä (Kuusterä 2002, 345).

Vaikka lähes jokaisella länsieurooppalaisella onkin nykyisin pääsy rahoituspalveluiden pariin ja täten osuuspankkien alkuperäinen tehtävä pienviljelijöiden ja -yrittäjien lainoittajana onkin jossain määrin suoritettu ja päättynyt (Groeneveld 2014, 14-15), Suomessa osuuskuntamuotoiset pankit ovat myös 1990-luvun lamavuosien jälkeen olleet tärkeässä roolissa erityisesti maaseudun rahalaitoksina, sillä pankkiverkosto on harventunut muun muassa erilaisten kasvaneiden vaatimusten myötä (Kuusterä 2002, 345; 380-382). Toisaalta tämä on korostanut osuuspankkien yhteiskunnallista vastuuta, mutta myös sitä ajatusta, ettei myöskään kannattavuuden merkitystä voi unohtaa (Kuusterä 2002, 345; 380-382). Muiden osuuskuntien tapaan osuuspankit eivät pyri yksinomaan pääoman tuottoasteen maksimointiin eikä se ole edes niiden hallitseva liiketoimintatavoite, mutta myös osuuspankeilla tuloksellisuus on toiminnan jatkuvuuden kannalta tärkeää, vaikka se sinänsä ei itsessään olekaan tavoite (Groeneveld & De Vries 2009, 13; 8; McKillop et al. 2020, 1).

Osuuskuntamuotoisten pankkien organisaatorakenteet eivät ole staattisia, vaan nekin kehittyvät jatkuvasti (Groeneveld 2014, 13; Ayadi et al. 2010). Maailmalla monet paikallisosuuskunnista ovat kehittyneet kansallisiksi verkko-organisaatioiksi sekä levittäytyneet myös vakuutus- ja leasingtoiminnan puolelle. Jotkin organisaatiot ovat levinneet kansallisista organisaatioista myös kansainvälisiksi pankkiryhmiä, minkä lisäksi jotkut Euroopan osuuspankkiryhmistä (European Cooperative Banking Groups ECBGs) ovat esimerkiksi osittain listautuneet pörssiin. (Groeneveld 2014, 13) Vaikka osuuspankit ovatkin sitoutuneita periaatteisiinsa ja juuriinsa, ovat ne siis nykyisin kuitenkin kovin erilaisia organisaatioita edeltäjiinsä verrattuna (Ayadi et al. 2010, 2).

Huolimatta siitä, että osuuspankkien ryhmärakenteet kansainvälisesti eroavatkin toisistaan, voi osuuspankeilla olla usein yritysmuodolle tyypillinen ryhmärakenne, jossa osuuspankit

muodostavat keskuspankin ympärille verkoston. Keskuspankin vastuulla on monesti suu-
relle organisaatiolle tyypillisiä tehtäviä, kuten likviditeetin välitys verkoston paikallisille
osuuspankeille, olla yhteydessä kansalliseen keskuspankkiin sekä tarjota palveluja, kuten
nettipankki ja IT-järjestelmät. Keskuspankin tehtävänä on usein myös valvoa muita verkos-
ton paikallisia pankkeja. (Kalmi & Kerola 2014, 318; Ayadi et al. 2010, 14-15) Tällöin pai-
kallisille osuuspankeille on mahdollista säilyä pieninä sekä keskittyä niille ominaiseen pai-
kalliseen vaikuttavuuteen ja alueellisen informaation hyödyntämiseen (Kalmi & Kerola
2014, 318).

Osuuspankkeihin liitetään suhdetoiminnan lisäksi myös tietynlainen sitoutuminen niiden
omistajiin osuuskuntien omistajaperiaatteen mukaisesti (Mare & Gramlich 2020, 3), hallin-
noivathan osuuspankkeja niiden äänivaltaiset omistajat (Groeneveld 2014, 12; Kalmi & Ke-
rola 2014, 318; Ayadi et al. 2010, 13). Vaikka omistajat hankkisivat useampia osuuksia eri
osuuspankeista, on jokaisella jäsenellä useammasta osuudesta huolimatta vain yksi ääni.
Osuuspankeissa äänivalta ei siis kasva hankkimalla lisää osuuksia. (Kalmi & Kerola 2014,
318; Ayadi et al. 2010, 13-14) Osuuspankeilla voi tämän lisäksi toki olla myös asiakkaita,
jotka eivät kuulu osuuskunnan omistajiin (Ayadi et al. 2010, 13). Osuuspankkien omistus-
osuudet eivät yleisesti ottaen ole markkinakelpoisia (Kalmi & Kerola 2014, 318; Ayadi et al.
2010, 14), vaan irtautuminen osuuspankista tapahtuu usein jäsenosuuden lunastuksen
kautta (Ayadi et al. 2010, 14). Markkinakelpoisuuden puuttumisen sekä yksi jäsen yksi ääni
-periaatteen ansiosta uudet omistajajäsenet eivät pysty ostamaan osuuspankin omistusta
vain itselleen (Ayadi et al. 2010, 14) eikä päätöksenteko pääse keskittymään (Kalmi & Ke-
rola 2014, 318). Myös voitonjako osuuksien perusteella on rajallista, mikä omalta osaltaan
vaikuttaa siihen, ettei osuuspankin jäsenillä ole kannustinta liialliseen riskinottoon (Kalmi &
Kerola 2014, 318).

Tyypillisesti osuuspankit pyrkivät maksimoimaan jäsentensä hyötyjä pääoman tuottoasteen
sijaan ja yleensä jäsenillä on pitkäaikainen suhde pankkiinsa (Ayadi et al. 2010, 13). Osuus-
kuntamuotoisten pankkien organisaatioperiaatteisiin nähdään kuuluvaksi jatkuva suhde asi-
akkaisiin maantieteellisesti määritellyllä alueella (Mare & Gramlich 2020, 3) ja niiden voi-
daankin kuvata olevan suhdepankkitoimintaan keskittyviä organisaatioita (Kalmi & Kerola
2014, 319; McKillop et al. 2020, 4). Tyypillisesti osuuspankkien asiakassuhteet ovat siis
pitkiä ja asiakkaaseen sitoudutaan huolimatta siitä, onko kyseessä niin sanotusti hyvät vai
huonot ajat (Kalmi & Kerola 2014, 319). Osuuspankeille on alusta alkaen ollut tyypillistä

paikallisuutensa ja maantieteellisen keskittyneisyytensä myötä kerätä asiakkaista tietoa, joka perustuu asiakkaan tuntemiseen näiden pitkäaikaisten asiakassuhteiden kautta, ja jota ei ilman tällaista suhdetta välttämättä olisi saatavilla (Guinnane 2001, 37; McKillop et al. 2020, 4). Sidosryhmäpankkeina osuuspankit tyypillisesti ovat merkittäviä luotottajia erityisesti myös paikallisten pienyritysten keskuudessa. Asiakastiedon kerääminen korostuu myös tällaisessa paikallisen yritystoiminnan lainoittamisessa, sillä osuuspankit keräävät niin sanottua pehmeää tietoa yksityisasiakkaiden tapaan myös näistä pienyrityksistä. (Kalmi & Kerola 2014, 319)

Näistä ominaispiirteistä huolimatta osuuspankkeja koskee moni sääntely, jolla on vaikutusta esimerkiksi pääomavaatimukseen (McKillop 2020, 5-6). Lisäksi laki talletuspankkien yhteenliittymistä velvoittaa osuuspankkien keskusyhteisöjä, kuten Osuuspankkiryhmää laatimaan tilinpäätöksensä IFRS:n mukaista sääntelyä noudattaen (Laki talletuspankkien yhteenliittymistä 24.6.2010/599, § 9; OP 2020, 54). Tämän vuoksi myös IFRS 9:n mukaisten säädösten laatimisprosessia ja lopputulosta voidaan tarkastella myös osuuspankinäkökulmasta, mihin keskitytäänkin osin luvussa neljä ja tämän jälkeen vielä tarkemmin luvussa viisi.

4 Luottotappiomallin uudistamisprosessi translaation näkökulmasta

Tämän tutkielman empiirinen osuus jakautuu kahteen osaan, standardiuudistusprosessin vaiheiden läpikäymiseen sekä lopullisen muotonsa saaneen luottotappiomallin vaikutusten ja sopivuuden analysointiin osuuspankeissa. Tässä luvussa käydään läpi empirian ensimmäinen osa, jossa tutkitaan IFRS 9 -standardin luottotappiomallin muotoutumisprosessia käyttäen apuna IASB:n kommenttikirjeitä ja muita lähteitä toimijaverkkoteoriaa ja sen translaatiota apuna käyttäen. Lisäksi tässä luvussa käydään lyhyesti läpi kommenttikirjeiden analyysimenetelmää. Tavoitteena on siis teoriaa apuna käyttäen hahmottaa eri translaatio-prosessit ja saada käsitystä siitä, millaisia vaiheita IFRS 9 -standardiuudistuksessa on käyty läpi ennen lopullisen standardin julkaisua.

4.1 Kommenttikirjeiden sisällönanalyysi

Translaatioprosessin hahmottaminen tapahtuu tarkastelemalla kommenttikirjeitä sisällönanalyysin avulla, joka mahdollistaa hajanaisen tiedon yhdistämisen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Esimerkiksi tässä tapauksessa kommenttikirjeitä on useita ja ne on kirjoitettu monen eri tahon toimesta, minkä lisäksi kommenttikirjeet koskevat eri standardiluonnoksia, joten analyysimenetelmä helpottaa kokonaisuuden hahmottamista. Lisäksi sisällönanalyysi mahdollistaa redusoinnin avulla teeman kannalta epäolennaisien osien huomiotta jättämisen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109), mikä on kommenttikirjeitä analysoitaessa ollut olennainen osa työtä, koska monet kommenttikirjeet ovat sisältäneet hyvin yksityiskohtaisia mielipiteitä ja ehdotuksia esimerkiksi standardiluonnosten kirjaussääntöjä koskien. Kommenttikirjeiden pelkistämässä ja tämän tutkielman aiheen kannalta oleellisten seikkojen poimimisessa ja analysoinnissa onkin käytetty apuna sisällönanalyysille tyypillistä teemoittelua (Puusa & Juuti 2020; Tuomi & Sarajärvi 108-109) värikoodaamalla tekstiä ja poimimalla sieltä erilaisia ylä- ja alaluokkia, jotka ovat standardiuudistusprosessin kannalta keskeisiä. Näiden ylä- ja alaluokkien avulla kommenttikirjeiden välillä on pyritty löytämään samankaltaisuuksia ja joissain tapauksissa myös eroavaisuuksia. Lopullinen analyysi on muodostunut pikkuhiljaa värikoodauksia ja luokitteluja apuna käyttäen sellaiseksi, kun se tämän luvun seuraavissa kappaleissa on aukikirjoitettuna.

Yhteensä kommenttikirjeitä analysoitiin tässä tutkielmassa 30 kappaletta. Kommenttikirjeiden valitsemiseen vaikutti Puccin & Skærbækin (2020) tutkimus, johon tämän tutkielman standardiuudistusprosessin tarkastelu perustuu. Puccin ja Skærbækin (2020) analysoima aineisto on kuitenkin hyvin laaja, joten tämän tutkielman laajuutta ajatellen artikkelia on hyödynnetty myös keskeisimpien toimijoiden hahmottamiseen ja rajaamiseen. Myös IASB:n julkaisemat dokumentit sekä tämän tutkielman taustat ovat vaikuttaneet siihen, mitä kommenttikirjeitä analysoitavaksi on valikoitunut. Tässä tutkielmassa on jo aiemmin käyty läpi, kuinka IFRS 9 -standardiuudistus on lähtenyt käyntiin, joten kommenttikirjeisiin haluttiin valita mukaan näitä uudistuksen kannalta keskeisiä tahoja, kuten European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) ja Basel-komitea. Lisäksi, koska kyse on kuitenkin nimenomaan tilinpäätösstandardeista, haluttiin mukaan ottaa tilintarkastusyhteisöjä. Tutkielman osuuspankinäkökulman mukaisesti haluttiin vielä selvittää, tulisiko kommenttikirjeissä esiin mahdollisesti osuuskuntamuotoisten pankkien näkemyksiä mallista ja sen sopivuudesta pankkien liiketoimintamalliin, joten sisällönanalyysiin otettiin mukaan myös useita eurooppalaisia osuuspankkeja edustava European Association of Co-operative Banks -liiton (EACB) kommenttikirjeet.

Ennen kommenttikirjeiden ja standardiuudistusprosessin etenemisen tarkastelua käydään kuitenkin vielä läpi toimijaverkkoteoria ja sen translaatio, jota tullaan soveltamaan luottotappiomallin eri kehitysvaiheiden tarkastelussa.

4.2 Toimijaverkkoteoria ja translaatio

Taloustieteessä maailmaa ja todellisuutta ei kuvata pelkästään kirjoitetuin tekstein, vaan myös erilaisilla kaavoilla ja lausekkeilla, joiden soveltaminen ikään kuin osoittaa kaavan kuvaaman todellisuuden olevan olemassa. Tätä kautta myös kaikella näihin kaavoihin vaikuttamisella ja niiden muuttamisella voi olla näkyviä seurauksia, koska samalla muuttuu myös se maailma, jota kaavan on tarkoitus kuvastaa. (Callon 2006, 28-30) Samalla tapaa voidaan ajatella, että taustalla vaikuttavat taloustieteisiin pohjautuvat perustelut ja näkemykset vaikuttavat standardien laatimisen prosesseihin ja täten ne näkyvät myös siinä, millainen on standardin laadinnan lopputulos ja sen vaikutukset. Tilinpäätösstandardien kysymyksenasetteluun, arviointiin ja ehdotetuista ratkaisuista päättämiseen, jonka lopputulema toisinaan voi johtaa myös uuden standardin luomiseen, osallistuu lukuisia toimijoita. Tätä

eri vaiheiden kautta tapahtuvaa prosessia voidaan tarkastella toimijaverkkoteorian translaation avulla. (Pucci & Skærbæk 2020, 2)

Toimijaverkkoteoria syntyi 1980-luvulla sosiologian tieteen sekä tutkimuksen piireissä hie-man vaihtelevasti useamman eri tutkijan kirjoitusten pohjalta. Keskeisinä vaikuttajina toimijaverkkoteorian synnyssä pidetään kuitenkin Michel Callonia, Bruno Latouria sekä John Law'ta. (Kullman & Pyyhtinen 2015, 110; Latour 2005, 10; Louhivuori 2019, 9) Toimijaverkkoteoria (actor-network theory, ANT) ei varsinaisesti ole teoria, tai ainakaan sitä ei alun perin tarkoitettu sellaiseksi (Callon 1999, 194). Kyseessä on enemmänkin relationaalinen ja prosessipainotteinen sosiologia, joka käsittelee kaikkia toimijoita vuorovaikutuksellisia ilmiöinä (Law 1999, 7). Toimijaverkkoteorian taustalla on etnometodologinen ajattelu siitä, että toimijat itse ovat tietoisia tekemisistään ja tutkija tai tarkkailija on se, jolla tätä tietoa ei ole ja jonka tehtäväksi jää selvittää mitä toimijat tekevät ja miksi. Toimijaverkkoteoria voidaan nähdä karkeana tapana oppia toimijoilta ilman, että heihin kohdistetaan ennakkoon oletuksia tai erilaisia määritelmiä. (Latour 1999, 19-20) Tämä toimija voi olla mikä tahansa sosiologinen, tekninen, inhimillinen tai ei-inhimillinen elementti, joka saa muut elementit itsestään riippuvaiseksi sekä kääntää näiden tahdon ikään kuin omalle kielelleen (Callon & Latour 1981, 286). Olennaista siis on, että verkostoihin voi kuulua ihmisten lisäksi esimerkiksi esineitä, koneita ynnä muita entiteettejä, joita kaikkia kohdellaan saman arvoisina (Latour 2005, 64-65). Callon (1986, 1) määrittelee toimijaverkkoteorialle kolme perusperiaatetta: puolueettomuus verkoston toimijoihin nähden, yleistetty symmetria, jonka mukaan samaa termistöä käytetään toimijoiden ja näkemysten kesken huolimatta niiden ominaisuuksista, sekä vapaa assosiaatio, jonka mukaan luontaisia ja sosiaalisia ennakko-oletuksia tulee välttää.

Toimijaverkkoteoria on keino, jolla voidaan selittää ja tulkita sosiaalista ja teknistä kehitystä integroimalla inhimilliset ja ei-inhimilliset elementit samaan käsitteelliseen viitekehykseen. Toimijaverkkoteorian avulla voidaan jäsentää ja selittää erilaisia yhteyksiä dokumentoimalla prosessien kulkua. (Randall, Harper, Rouncefield 2007, 105-107) Toimijaverkkoteoriassa keskeistä on siis keskittyä vuorovaikutuksellisiin ja sosiaalisiin suhteisiin ja näiden seurauksiin riippumatta tutkittavana olevien kohteiden aineellisesta muodosta, ja tätä kautta tavoitteena on pystyä vastaamaan rakenteita, valtaa ja organisaatioita koskeviin kysymyksiin (Law 1999, 8-9). Sosiaalisilla suhteilla tarkoitetaan tässä myös yhteyksiä erilaisten asioiden välillä, jotka eivät itsessään ole sosiaalisia (Latour 2005, 5).

Sosiaalisia suhteita ei toimijaverkkoteoriassa nähdä pysyvinä, vaan muuttuvina ja jokseenkin hauraina (Latour 2005, 64-68). Sosiaaliset rakenteet eivät siis ole vapaasti irrallaan seisovia, vaan uudelleen itsensä luovia ja näin ollen sosiaaliset rakenteet eivät koskaan ole valmiita tai lopullisia (Law 1999, 5). Toimijaverkkoteoria on kiinnostunut juuri tästä dynamiikasta ja sen muodostumisesta eli siitä, kuinka suhdeverkostot syntyvät, vakiintuvat ja hajoavat (Åkerman 2006, 38). Järjestäytyminen, sosiaaliset suhteet ja näistä seuraavat vallan vaikutukset syntyvät suhteellisella tavalla ja ovat usein kilpailuasetelman kohteena, jolloin esimerkiksi vastarinnan syntyminen on mahdollista erilaisten preferenssien myötä (Law 1992, 5).

Toimijaverkon eri toimijoilla on erilaisia intressejä ja näiden yhteensovittamisen translaatioissa muodostuu toimijaverkko (Randall et al. 2007, 106) ja translaatioissa (tai käänneissä) tuotetaan todellisuus (Åkerman 2006, 38). Toimijaverkkoteoriasta käytetäänkin joskus myös nimeä 'sociology of translation' eli "kääntämisen sosiologia" (Latour 2005, 9; Callon 1986, 1). Translaatio - tai toiselta nimeltään käänös - tarkoittaa siis muutosta ja mahdollisuutta saavuttaa tilanne, jossa toimija voi edustaa toista toimijaa tai isompaa joukkoa puhuen näiden puolesta (Law 1999, 5). Translaatio sisältää kaikki neuvottelut, juonittelut, laskelmat, suostuttelut sekä painostuksen, joiden ansioista toimija saavuttaa aseman, jossa se puhuu toisen toimijan tai joukon nimissä taikka sen puolesta ja saavuttaa näin ollen eräänlaisen auktoriteettiaseman muuhun joukkoon nähden (Callon & Latour 1981, 279). Toimijan puhuessa "meistä" yhtenä joukkona, hän sovittaa muut toimijat täksi yhdeksi joukoksi, jonka puolestapuhujana ja edustajana hän itse toimii. Toimija ei siis toimi enää yksin, vaan suuremman joukon nimissä, jolloin hänestä tulee suurempi ja vahvempi. (Callon & Latour 1981, 279) Vallan syntymistä voidaankin tarkastella toimijaverkkoteorian avulla (Law 1999, 2 ; 6). Latourin (1986, 265) mukaan joukossa on voimaa, eli valta syntyy, kun muut saadaan toimimaan yhden puolesta. Valtaa ei siis voi omistaa; sitä ei nähdä toimijan hallussa olevana ominaisuutena, vaan se on yhteydessä toimintaan ja se syntyy usein ikään kuin toiminnan seurauksena (Latour 1988, 174-175). Huomio toimijoiden ominaisuuksien sijaan tulisi siis kiinnittää vuorovaikutuksen prosesseihin, joiden avulla toimijat luovat keskeisiä asymmetrioita (Callon ja Latour 1981, 285-286). Toisin sanoen toimijaverkkoteoriassa on keskeistä analysoida sosiaalisten suhteita ja niiden rakenteita eli sitä prosessia, jossa nämä suhteet ja rakenteet järjestäytyvät, rakentuvat ja kohtaavat vastarintaa (Law 1999, 5).

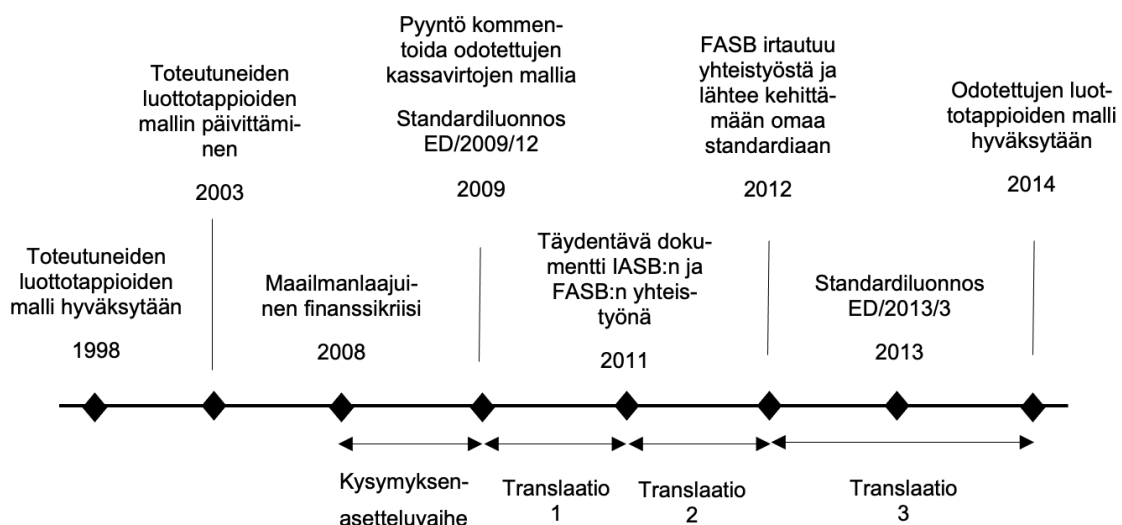
Callon (1986, 1) määrittelee translaatiolle neljä eri vaihetta. Näistä ensimmäinen on kysymyksenasettelu (problematization), jossa toimija pyrkii tunnistamaan itse ratkaistavan ongelman lisäksi muut toimijat sekä laatimaan niin sanotun toimintasuunnitelman. Lisäksi se yrittää saada muut toimijat tulemaan luokseen; toimija ikään kuin pyrkii tekemään itsestään muille välttämättömän, pakollisen kauttakulkupaikan. Tämän jälkeen seuraa toinen vaihe, kiinnostuksen herättäminen (intressement). Sen tarkoituksena on pyrkiä sitouttamaan muita toimijoita kysymyksenasettelun mukaisen suunnitelman mukaisesti ja tehdä heistä liittolaisia esimerkiksi vaikuttamalla muiden toimijoiden välisiin kytköksiin. Toimija voi pyrkiä esimerkiksi tulemaan kilpailevien toimijoiden väliin ja näin katkaisemaan heidän yhteytensä. Kolmannessa vaiheessa eli värväämisessä (enrolment) määritellään toimijoiden eri roolit näiden väliset suhteet, mikäli värvääminen on onnistunut. Tämän jälkeen, mikäli kaikki aiemmat vaiheet onnistuvat, siirrytään neljänteen vaiheeseen eli mobilisaatioon (mobilization), jossa verkostoon liittyneet toimijat alkavat tukea alkuperäistä toimijaa, eli yhdestä toimijasta tulee koko joukon edustaja ja puolestapuhuja. (Callon 1986; Dedek 2017; 166)

Kokonaisuudessaan translaatio on siis prosessi, joka voi yhtä lailla myös epäonnistua (Callon 1986, 1-15; Law 1986, 15-16). Toimijaverkkoteoriassa ja sen translaatiossa ei ole kuitenkaan kyse siitä, että yksi toimija sankarinomaisesti muuttaisi suhteita ja loisi maailmasta haluamansalaisen, vaan aktiivinen vuorovaikutus toimijoiden välillä on olennainen osa translaatiota. Uusiin suhdeverkostoihin liittyessään molemmat toimijat ovat siis muutoksen kohteena: toimijat muuttuvat ja korvautuvat, kun entiteetit ja toimijoiden tavoitteet, intressit ja keinot syrjäytyvät ja muuntuvat. Tästä näkökulmasta myös suhteiden luomisen voidaan ajatella olevan performatiivista. (Åkerman 2006, 39)

Toimijaverkkoteoria on syntymisensä jälkeen kehittynyt ja tätä kehitystä tapahtuu edelleen (Loihuvuori 2019, 11). Jopa toimijaverkkoteorian luomisessa mukana ollut Latour on arvostellut luomustaan artikkelissa *On Recalling ANT*, jossa hän esimerkiksi myöntää teorian keskeisten termien olevan helposti väärinymmärrettyjä (Latour 1999). Toimijaverkkoteoriaa on kuitenkin sovellettu monen eri alan piireissä ja se on saanut myös runsaasti kritiikkiä osakseen (Latour 2005, 10). Bloor (1999) kritisoi yleistetyn symmetrian käsitettä ja ei-inhi-millisten tekijöiden korostettua roolia yhteiskunnassa. Myös McLean ja Hassard (2004) ovat kritisoineet toimijaverkkoteoriaa ja tuoneet artikkelissaan esiin muutamia sen ongelmia koskien muun muassa verkoston toimijoiden tunnistamisen vaikeutta ja verkoston rajojen mää-

rittelyä sekä inhimillisten ja ei-inhimillisten tekijöiden kohtelua, eli yleisen asymmetrian periaatetta. Myös esimerkiksi Bloomfield ja Vurdubakis (1999) kritisoivat toimijaverkkoteorian peruseriaatetta ennako-oletusten unohtamisesta ja siitä, kuinka verkoston rajat ylipääntään voidaan määritellä. Steven Brown ja Nick Lee (1994) ovat puolestaan huomauttaneet, kuinka kaikki ilmiöt eivät taivu ja mahdu sisällytettäväksi toimijaverkon suhteisiin, jolloin jotain jää aina näiden ulkopuolelle. Toisaalta toimijaverkkoteoria on kritiikistä huolimatta levinnyt laajalle, sillä sen avulla on tarkasteltu tieteen ja teknologian lisäksi muun muassa terveydenhuoltoa, oikeuslaitosta, taidetta sekä eläinten hyvinvointia. Leviäminen eri ihmis- ja yhteiskuntatieteiden alalle selittyy kenties relationaalisen ajattelun yleistymisellä, minkä myötä aiemmin erillisiksi hahmotettuja kokonaisuuksia, kuten yhteiskunta, luonto ja teknologia, on alettu tarkastella toisiensa kanssa vuorovaikutuksessa olevina ja toisiaan muokkaavina tekijöinä. (Kullman & Pyyhtinen 2015, 119)

Seuraavissa alaluvuissa toimijaverkkoteoriaa ja sen translaatiota sovelletaan IFRS 9:n mukaisen luottotappiomallin tarkasteluun. Tarkastelun avulla pyritään hahmottamaan edellä esitellyn teorian mukaisesti esimerkiksi prosessiin osallistuvia toimijoita ja näistä syntyviä verkostoja. Standardiuudistusprosessin tarkastelu translaation näkökulmasta tapahtuu Puccin ja Skærbækin (2020) tutkimuksen mukaisesti, jolloin prosessiin sisältää kysymyksenasetteluvaiheen sekä kolme eri translaatiota, joita seuraavissa luvuissa käydään tarkemmin läpi. Standardiuudistusprosessi ja sen sisältämät translaation vaiheet on kuvattu myös aikajanalla alla olevassa kuviossa 2:

Kuvio 2: Tapahtumat aikajanalla (Pucci ja Skærbæk 2020, 7)

Kokonaisuudessaan IAS 39:n korvaaminen IFRS 9:llä tehtiin kolmessa eri vaiheessa ja esimerkiksi standardiluonnoksia (Exposure Draft, ED) julkaistiin useita standardin eri aihepiireihin liittyen (IASB 2009d, 5), mutta tässä tutkielmassa tarkemmin perehdytään nimenomaan luottotappiota koskeviin luonnoksiin ja muuhun materiaaliin.

4.3 Translaation kysymyksenasetteluvaihe

Toteutuneiden luottotappioiden mallin sisältänyt, rahoitusinstrumentteja koskeva IAS 39 -standardi julkaistiin vuonna 1998 ja siitä lähtien se on saanut osakseen erilaista kritiikkiä (Camfferman 2015, 1; Chatham, Larson Vietze 2010, 99). Standardin laatimisessa kohdattiin jonkin verran aikataulupaineita esimerkiksi kansainvälisiä arvopaperimarkkinavalvojia edustavan International Organization of Securities Commissions -järjestön (IOSCO) sekä Euroopan Unionin (EU) suunnalta (Whittington 2005, 143-144). Lopputuloksena olikin lopulta alun perin väliaikaiseksi tarkoitettu IAS 39 -standardi, jonka pohjana olivat pitkälti Yhdysvalloissa käytössä olevat United States Generally Accepted Accounting Principles (US GAAP) -säännökset (Zeff 2012, 819; 6), sillä esimerkiksi luottotappioiden kirjaamisen ei haluttu liiaksi eroavan US GAAP:n kirjaamistavasta (Walton 2004, 14-15).

Sen lisäksi, että IAS 39:n mukaan luottotappioita kirjattiin vain objektiiviseen näyttöön nojaavien tapahtumien perusteella (IAS 39.59), kielsi se myös esimerkiksi luottotappioiden välittömän, alkuperäisellä kirjaushetkellä tehtävän kirjaamisen, sillä kirjaamisen perustana käytettiin käypää arvoa (Pucci & Skærbæk 2020, 6). Käyvän arvon huomioiminen lainan alkuperäisellä kirjaushetkellä siis oletti, että lainan hinnoittelu sisältää alkuperäiset luottotappio-odotukset, mikä puolestaan on johdonmukainen ajatus tehokkaiden markkinoiden hypoteesin näkökulmasta (Pucci & Skærbæk 2020, 6), sillä tehokkaat markkinat olettavat hintojen heijastavan kaikkea saatavilla olevaa informaatiota (Fama 1970, 383). Toteutuneiden luottotappioiden mallilla myös pyrittiin kuvastamaan lainaustoimintaa ja sen todellisia taloudellisia vaikutuksia ja ominaisuuksia, sekä estämään yrityksiä vääristämästä tai manipuloimasta todellista tilannetta varauksilla, jotka eivät (vielä) ole todellisia (Deloitte 2021).

Finanssikriisin jälkeen yleistyi kuitenkin näkemys siitä, että toteutuneiden luottotappioiden malli johti rahoitusvarojen merkittävään yliarviointiin johtuen tiukoista kriteereistä, joiden

pohjalta luottotappioita sai kirjata (Camfferman 2015, 1). Arvonalentumissääntöjen koettiin viivästyttävän luottotappioiden kirjaamista sekä johtavan riittämättömiin arvonalentumisiin (Gebhardt 2016, 169). Kun huhtikuussa 2009 Financial Stability Forum (FSF) sekä G20 maiden johtajat pyysivät IASB:a ja FASB:a parantamaan arvonalentumissäännöksiään (Gebhardt 2016, 1; Bischof & Daske 2016, 155), aloitti IASB tämän myötä kehittää odotettujen luottotappioiden mallia, jolla tähdättiin luottotappioiden aiempaa aikaisempaan kirjaamiseen (Camfferman 2015, 1). Lukuisilla tahoilla oli näkemyksensä siitä, mitä uudelta standardilta kaivattiin; läpinäkyvyyttä ja luottotappioiden aiempaa kirjaamista peräänkuulutti muun muassa BCBS (Basel Committee on Banking Supervision) (BCBS 2009, 2-3) ja edellä mainittujen lisäksi G20:n toiveena oli esimerkiksi saada rahoitusinstrumenttien sääntelyä yksinkertaisemmaksi sekä luottotappiovarauksien perustuminen suurempaan määrään informaatiota (G20 2009, 5-6). Lisäksi FSF:n näkökulman mukaan luottotappioiden aikaisempi kirjaaminen olisi voinut vaimentaa finanssikriisin aikaisia suhdannevaihteluja, minkä lisäksi se näki luottotappioiden aikaisempaa aiemmin tapahtuvan kirjaamisen olevan sopusoinnussa myös tilinpäätösinformaation hyödyntäjien tarpeiden kanssa esimerkiksi läpinäkyvyyden vaatimuksen suhteen (FSF 2009, 4).

Läpinäkyvyyden lisäämisen tavoitteesta huolimatta G20 työryhmä kuitenkin mainitsee raportissaan, että varausten lisääminen hyvinä aikoina ja näin tulevaisuuden toimintaympäristön heikkenemiseen varautuminen ei ole yhdenmukaista tilinpäätösstandardien kanssa, sillä kirjanpitosstandardit pyrkivät olemaan neutraaleja koko talouden suhdannekierron ajan. Myös standardien laatijat ovat ilmaisseet, että varaukset, jotka eivät heijasta toteutuneita luottotappioita voisivat heikentää tilinpäätösten luotettavuutta, koska tilinpäätösten tehtävänä on antaa objektiivinen ja tarkka kuva yhteisön taloudellisesta tilanteesta. (G20 Working Group 1 2009, 21-22) Luottotappiovarauksilla on yhteys esimerkiksi pankkien pääomasääntelyyn ja luottotappiovarauksilla on mahdollista vaikuttaa pankkien kohtaamiin syklisiin vaikutuksiin niitä vaimentamalla (Leaven & Majnoni 2003, 194-195), joten tämä huomautus viittaa siihen mahdollisuuteen, että syklisyyden vaimentamisen tavoite voi olla ristiriidassa standardien laatijoiden tavoitteiden kanssa (Pucci & Skærbæk 2020, 6). Raportissa esiin tuodusta huomiosta huolimatta myös G20 peräänkuulutti luottotappiovarausten kirjaamisen vahvistamista sisällyttämällä niihin laajempaa luottoihin liittyvää informaatiota (G20 2009, 5).

Kysymyksenasetteluvaiheessa monet tahot määrittivät ongelmaksi siis rahoitusvarojen arvonalentumistappioiden kriteerit, joiden mukaan kirjaaminen tapahtui liian vähäisenä ja liian myöhään, minkä nähtiin pahentaneen finanssikriisin vaikutuksia. Tämän myötä IASB ryhtyi toimiin ja alkoi uudistaa standardia. Tämä uudistusprosessi jakautuu kokonaisuudessaan kolmeen translaatioon, joista ensimmäinen alkoi pyynnöllä kommentoida odotettujen kassavirtojen mallia. (Pucci & Skærbæk 2020, 6)

4.4 Ensimmäinen translaatio

IASB lisäsi rahoitusinstrumenttien kirjaamista ja arvostamista koskevan uudistusprosessin työlistalleen vuoden 2008 lopulla, ja jo tuolloin rahoitusinstrumenttien arvonalentumista koskevat kriteerit olivat yksi listalle kirjattu tarkastelun aihe (IASB 2008, 2). IASB:n mukaan lainapäätösten luonteeseen kuuluu, että lainoittaja odottaa aina toiminnassaan jonkinlaisia luottotappioita, mikäli kyseessä ei ole täysin riskitön lainaaja. IASB on siis projektin alusta alkaen tehnyt oletuksen, jonka mukaan lainojen hinnoittelu sisältää komponentin, joka kompensoi lainanantajalle nämä odotettavissa olevat luottotappiot, eli lainan hinnoittelu pitää sisällään tällaiset odotukset luottotappioista. (IASB Staff Paper 2009b, 9) Tämä oletus puolestaan mukaillee tehokkaiden markkinoiden hypoteesin mukaista käsitystä lainojen tehokkaasta hinnoittelusta (Pucci & Skærbæk 2020, 6). Oletus näkyy vahvasti myös ensimmäiseen translaatioon sisältyvissä IASB:n julkaisuissa, joita tarkastellaan seuraavaksi tarkemmin.

4.4.1 Pyyntö kommentoida odotettujen kassavirtojen mallia

Kesällä 2009 IASB julkaisi sidosryhmilleen pyynnön (Request for Information) esittää mielipiteitä odotettuihin kassavirtoihin perustuvan lähestymistavan käyttökelpoisuudesta, ja esitetty lähestymistapa koskettaisi myös luottotappioiden kirjaamista esimerkiksi arvonalentumistappioiden suuruuden määrittämisen kautta (IASB 2009d, 2-3). Kassavirtaperusteisessa lähestymistavassa esitettiin arvonalentumistappioiden perustaksi epäsuotuisat muutokset luottotappio-odotuksissa, eli toteutuneiden luottotappioiden mallista oli esityksessä siirretty odotettujen luottotappioiden suuntaan. Lainojen tehokkaan hinnoittelun oletuksen mukaisesti malli ei tässä lähestymistavassa sisältänyt mahdollisuutta luottotappioiden välittömään kirjaamiseen alkuperäisellä kirjaamishetkellä. (IASB 2009d, 2-3) Tällä ehdotuksellaan IASB

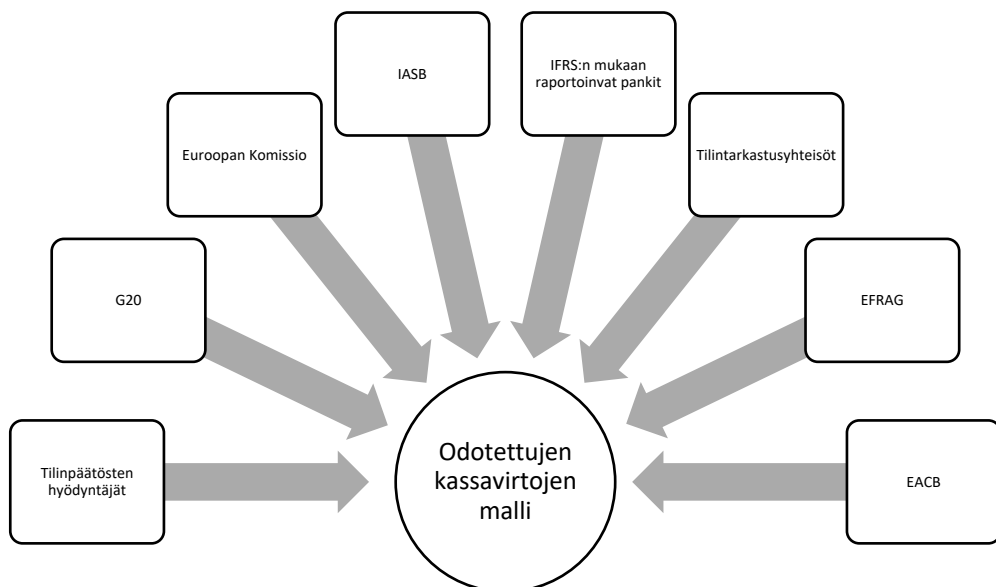
pyrki vastaamaan muun muassa G20:n peräänkuuluttamaan, enemmän tulevaisuuden tapahtumia huomioivaan lähestymistapaan samalla, kun se päätti säilyttää ehdotuksessa mukana käsityksensä odotettujen luottotappioiden sisällyttämisestä lainojen hinnoitteluun (Pucci & Skærbæk 2020, 7).

Tavoitteena IASB:llä oli saada kommentteja ehdotuksensa lähestymistavan käyttökelpoisuudesta tilinpäätöksen hyödyntäjiltä, tilintarkastajilta sekä esimerkiksi jo edellä mainituilta G20:ltä, FSB:ltä, EU:lta, EFRAG:lta sekä BCBS:ltä. (Pucci & Skærbæk 2020, 6; IASB 2009d, 2) Näitä osapuolia on koottu myös kuvioon 3, jossa esitetään ensimmäisen translaation toimijoita. Lopulta kommentteja IASB:n pyyntöön tuli noin 80, ja suurin osa näistä oli sitä mieltä, että odotettuihin kassavirtoihin perustuva lähestymistapa olisi haastava ja aikaa vievä toteuttaa, minkä lisäksi se aiheuttaisi huomattavia kustannuksia (IASB Staff Paper 2009c, 3; EFRAG 2009, 1-2). Kommentteja tuli myös ehdotetun mallin monimutkaisuudesta (EACB 2009, 2; IASB Staff Paper 2009b, 7; EY 2009, 1). Vastaajat kokivat haasteelliseksi odotettujen kassavirtojen arvioimisen muun muassa sen takia, että ajanjakso, jolle ennuste tulisi tehdä, oli huomattavasti pidempi kuin toteutuneiden luottotappioiden mallissa (IASB Staff Paper 2009b, 7). Vastaajien kommentteissa tämän nähtiin johtaa kustannusten kasvuun sekä lisähenkilöstön että järjestelmävaatimusten johdosta (IASB Staff Paper 2009b, 9; BCBS 2009, 7; PwC 2009, 2), mikä oli myös esimerkiksi Euroopan osuuspankkeja edustavan EACB:n näkemys (EACB 2009, 3).

Syyskuussa 2009 pidetyssä IASB:n kokouksessa käytiin läpi näitä kommenttipyyntöä koskevia vastauksia. Kommenttien perusteella pyrittiin myös kehittämään uusi luonnos (Exposure Draft, ED) standardista, ja se oli määrä julkaista jo saman syksynä. Kokouksessa päätettiin pyyntöön vastaanotetun palautteen perusteella myös perustaa asiantuntijoiden joukko (Expert Advisory Panel, EAP), jonka tehtävänä oli keskittyä kassavirtamallin käytännön soveltamisen näkökulmiin. Lisäksi IASB teki jälleen jo aiempaa linjastaan vahvistavia päätöksiä lainojen ja muiden rahoitusinstrumenttien alkuperäisellä kirjaamishetkellä tapahtuvien luottotappioiden kirjaamisen kieltämisen suuntaan. Kokouksessa tällaiset luottotappiot päätettiin edelleen kieltää, mikäli koron katsottiin kattavan alkuperäisen kirjaamishetken odotetut luottotappiot. (IASB 2009c, 2) IASB:n mukaan alkuperäisellä kirjaushetkellä tehdyt luottotappiovaraukset voisivat johtaa epäluotettavaan esitystapaan, sillä tappiota ei pääse muodostumaan, mikäli odotetut luottotappiot heijastuvat otettavaksi huomioon instrumentin marginaalissa ja hinnoittelussa (IASB Staff Paper 2009a, 8). Näiden vaiheiden – aiemman

kommenttipyyynnön ja sitä seuranneen kokouksen – jälkeen tuloksena oli loppuvuonna 2009 IASB:n julkaisema standardiluonnos Financial Instruments: Amortised Cost and Impairment, jossa käsiteltiin sitä, kuinka luottotappio-odotukset sisällytettäisiin jaksotettuun hankintameno arvoitetuille rahoitusvaroille (IASB 2009b, 16).

Tässä vaiheessa standardin uudistusprosessia IASB on esimerkiksi julkaisemissaan dokumenteissa selkeästi kertonut, että uudistuksen taustalla on ollut kritiikki, jota se on saanut aiemmin voimassa ollutta IAS 39 -standardia koskien. Lisäksi IASB on tuonut ilmi, että alkusysäystä standardiuudistuksen prosessiin on selvästi tullut eri sidosryhmiltä, kuten G20:ltä sekä FSB:ltä. (IASB 2009b, 4-5; IASB 2009d, 2) Näillä sidosryhmillä on standardiuudistusta koskien kaikilla omia intressejään: tilinpäätöstietojen käyttäjiä IASB:n mukaan kiinnostaa erityisesti yhteisön luottoriski ja sen arviointi, mikä tulee esiin esimerkiksi standardiluonnokseen kirjatusta tilinpäätöstietojen esitystavan ja tilinpäätöksessä esitettävien tietojen tavoitteista (IASB 2009b, 11; 17).

Kuvio 3: Ensimmäisen translaation toimijat (mukailten Pucci & Skærbæk 2020, 7)

Monet IASB:n sidosryhmät, mukaan lukien FSF sekä G20, puolestaan toivoivat uudelta standardilta enemmän tulevaisuuden tapahtumiin suuntautuvaa luottotappioiden mallia ja tappioiden aiempaa kirjaamista, mutta myös myötäsykliisyyttä vähentävää vaikutusta (FSF

2009, 2; G20 2009, 2; G20 Working Group 1, 2009, 1-2). IASB alkoikin suunnitella tulevia tapahtumia huomioivaa luottotappiomallia, jonka avulla se saisi edellä mainitut sidosryhmät mukaan osaksi mallin kehittämistä. IASB kuitenkin jätti julkaisemansa ehdotuksen ulkopuolelle myötäsyklisyyden vähentämisen tavoitteen. IASB:n mukaan se harkitsi myös lähestymistapaa, joka mahdollistaisi luottotappiovarausten kasvattamisen niin sanotusti hyvinä aikoina, ja vastaavasti näiden varausten purkamisen huonompina aikoina. IASB kuitenkin hylkäsi tämän mallin, koska sen mukaan mallin mukaiset luottotappiovaraukset eivät kuvasta rahoitusvarojen todellisia taloudellisia ominaisuuksia. IASB vetosi päätöksessään myös siihen, että tilinpäätösraportointia hyödyntäviä tahoja varten niiden sisältämän informaation tulee olla neutraalia ja kuvata rahoitusvarojen todellisia taloudellisia erityispiirteitä. (IASB 2009a, 9)

Kuten syksyllä 2009 pidetyssä kokouksessakin tuli ilmi, IASB:n on myös ollut tietoinen siitä, että sen julkaisemaan pyyntöön (Request for Information) tuli runsaasti kommentteja, joiden mukaan ehdotetun mallin toteuttaminen olisi käytännössä vaikeaa esimerkiksi rahoitusinstrumentin käyttäjälle määritettävien odotettujen kassavirtojen arvioimisen hankaluuden vuoksi. Kuten seuraavassa alaluvussa vielä tarkemmin tulee ilmi, monet näistä kritisoiduista kohdista kuitenkin päätyivät mukaan myös myöhemmin vuoden 2009 julkaistun standardiluonnokseen. IASB:n voidaan siis ainakin osittain katsoa kyseenalaistavan tilinpäätösten laatijoiden esiintuomat huolet malliin liittyvistä haasteista (IASB 2009a, 11; Pucci & Skærbæk 2020, 8), vaikka IASB alun perin pyynnössään kommentoida kassavirtaperusteista mallia kaipasi kommentteja juuri suunnittelemansa mallin käyttökelpoisuudesta (IASB 2009d, 2).

4.4.2 Standardiluonnos ED 2009/12

IASB pyysi sidosryhmiä ja muuta yleisöä lähettämään kommenttinsa jaksotettuun hankintameno arnostettuja rahoitusvaroja koskevasta standardiluonnoksesta kesäkuun 2010 loppuun mennessä, minkä jälkeen uutta standardia koskevaa esitystä saatettaisiin kommenttien valossa muokata (IASB 2009b, 2-5). Luonnoksessa esimerkiksi määriteltiin, että odotetut luottotappiot tulisivat huomioiduksi jaksotettuun hankintameno arnostetuille rahoitusinstrumenteille efektiivisen koron kautta niiden alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä. Tällöin luotaisiin tulevia tappioita vastaavan vähennyserän mukainen varaus rahoitusinstru-

mentin koko käyttöön ajalta, ja mahdolliset muutokset näissä odotetuissa tappioissa huomioitaisiin tuloksen kautta. (IASB 2009b, 16; EY 2018, 6) Annettuun määräaikaan mennessä IASB sai luonnosta koskien lähes 150 kommenttikirjettä (IASB Staff Paper 2010a,1) ja myöhemmin vielä lisää niin, että heinäkuun puoleen väliin mennessä vastauksia oli tullut 179 kappaletta (IASB Staff Paper 2010a,12). Kommenttikirjeitä oli saatu ympäri maailmaa, suurin osa kuitenkin Euroopasta, Aasian ja Tyynenmeren alueelta sekä Pohjois-Amerikasta. Kommenttoijien joukossa oli muun muassa erilaisia alan organisaatioita, rahoituslaitoksia sekä standardien laatijoita. (IASB Staff Paper 2010a,12)

IASB:n mukaan monet kommentoijat suhtautuivat myönteisesti odotettujen tappioiden arvonalentumismallin suuntaan siirtymistä kohtaan (IASB Staff Paper 2010a, 2-3), ja tätä mieltä oli esimerkiksi myös EACB, jonka jäsenet pitivät luottotappioiden aikaisempaa aiempaa arviointia tärkeänä tekijänä standardin kehityksessä (EACB 2010, 3). Samaa ennakkoivampaan suuntaan menossa olevaa mallia tuki myös EFRAG ja Basel Committee on Banking Supervision (BCBS 2010, 1). IASB:n saamien kommenttien mukaan uuden mallin nähtiin yleisesti ottaen paremmin kuvaavan esimerkiksi rahoituslaitosten luottoriskien hallintaa (IASB Staff Paper 2010a, 2-3) sekä lainaustoimintaa ja sen taloudellisia vaikutuksia (IASB 2009a, 11). IASB mainitseekin kommentoijien olevan ylivoimaisesti käypään arvoon pohjautuvaa arvonalentumismallia vastaan (IASB Staff Paper 2010a, 3), ja esimerkiksi EFRAG ilmoittaa kommenttikirjeessään olevansa tyytyväinen siihen, että IASB:n malli ei perustunut käyvän arvon lähestymistapaan (EFRAG 2010, 1).

Kommenttikirjeissä tuotiin esiin myös mielipiteitä luonnoksessa esitetyn mallin myötäsyklisyyteen liittyen (IASB 2010, 4). Monen mielipiteen mukaan IASB:n ehdotuksen mukaisiin odotettuihin kassavirtoihin liittyviin arvioihin tehtävistä oikaisuista voisi aiheutua myötäsyklisiä vaikutuksia (mm. BCBS 2010, 1-2; EACB 2010, 3), mikä esimerkiksi Basel-komitean mukaan on odotettujen luottotappioiden malliin siirtymisen tarkoituksen vastaista (BCBS 2010, 1-2). Eurooppalaisia osuuspankkeja edustavan EACB:n mukaan myös sen jäsenet olivat standardiluonnoksen perusteella huolissaan siitä, että välittömästi tuloksen kautta tehdyt oikaisut voisivat aiheuttaa suurta lisävolatiliteettia sekä tästä johtuen lisätä myötäsyklisyyttä (EACB 2010, 3). Euroopan Komission (2010, 1) kommenttikirjeessä puolestaan mainitaan, että aiemmin voimassa olleen luottotappiomallin myötäsyklisiä vaikutuksia tulisi ni-

menomaan lieventää eikä standardiluonnoksen nähty ottavan tätä toivetta huomioon. Lisäksi esimerkiksi Basel-komitea esitti huolensa mallissa mainittujen tulevia luottotappioita varten tehtyjen varausten riittävydestä (BCBS 2010, 1).

Yksi kommenttikirjeissä esiin noussut teema oli jälleen odotettujen kassavirtojen lähestymistavan hankala toteuttaminen käytännössä, ja esiin nousivat myös kommentit siitä, että mallin kustannukset ylittäisivät lopulta uudistuksen hyödyt (IASB Staff Paper 2010a, 2; 4). Tätä mieltä oli kommenttikirjeessään esimerkiksi EFRAG, joka lisäksi vaati IASB:tä yksinkertaistamaan standardiehdotustaan tai laatimaan lisää ohjeistusta, jotta luonnoksessa määriteltyä sääntelyä olisi helpompi käytännössä seurata (EFRAG 2010, 2). Myös Basel-komitea ja EACB:n jäsenet olivat sitä mieltä, että standardiluonnoksen mukainen lähestymistapa olisi liian monimutkainen sekä kallis toteutettavaksi, minkä lisäksi ehdotuksen ei nähty merkittävästi edes tuovan parannuksia taloudelliseen raportointiin (EACB 2010, 3; BCBS 2010, 2). Standardiluonnoksen käyttökelpoisuuteen ottivat kantaa myös tilintarkastusyhteisöt, jotka uskoivat ehdotetun lähestymistavan olevan hyvin monimutkainen ja kallis toteutettavaksi (Deloitte 2010, 1; KPMG 2010, 2; EY 2010, 1; PwC 2010, 1). Lisäksi monet tilintarkastusyhteisöt huomauttivat standardiluonnoksen eroavan monilta osin FASB:n samoihin aikoihin julkaistusta rahoitusinstrumentteja koskevasta luonnoksesta. Samalla esitettiin toiveita siitä, että IASB ja FASB tekisivät projekteissaan yhteistyötä, jotta lopputuloksena saataisiin kaksi riittävän samankaltaista standardia (EY 2010, 2; KPMG 2010, 2; Deloitte 2010, 1).

Vastaanotto IASB:n ehdottamaan standardiluonnokseen oli siis positiivinen sen suhteen, että toteutuneista luottotappioista oltiin siirtymässä odotettujen luottotappioiden suuntaan, mutta muutoin lähestymistapa kohtasi paljon kritiikkiä, joka kohdistui vahvasti mallin käytökelvottomuuteen käytännössä sekä kustannuksiin, joita sen soveltaminen aiheuttaisi. IASB:n standardiluonnos pohjasi paljolti olettamukseen, jossa lainojen hinnoittelumekanismi sisältää alkuperäiset odotetut tappiot ja tälle olettamukselle pohjaavalla standardiluonnoksella se yritti vakiinnuttaa standardin luomiseen osallistuvaa verkostoa. Tämä hinnoittelumekanismi olettamus pyrki kuvastamaan luotonantoa ja sen taloudellisia vaikutuksia, mutta siihen pohjautuva standardiluonnos osoittautui lopulta varsin kelvottomaksi verkoston toimijoiden silmissä. Suuri joukko toimijoita piti standardiluonnoksen soveltamista käytäntöön erittäin hankalana, mikä näkyi muun muassa EFRAG:in, Basel-komitean ja tilintarkastusyhteisöjen mielipiteissä – siis lähes kaikkien olennaisten sidosryhmien. Tämän

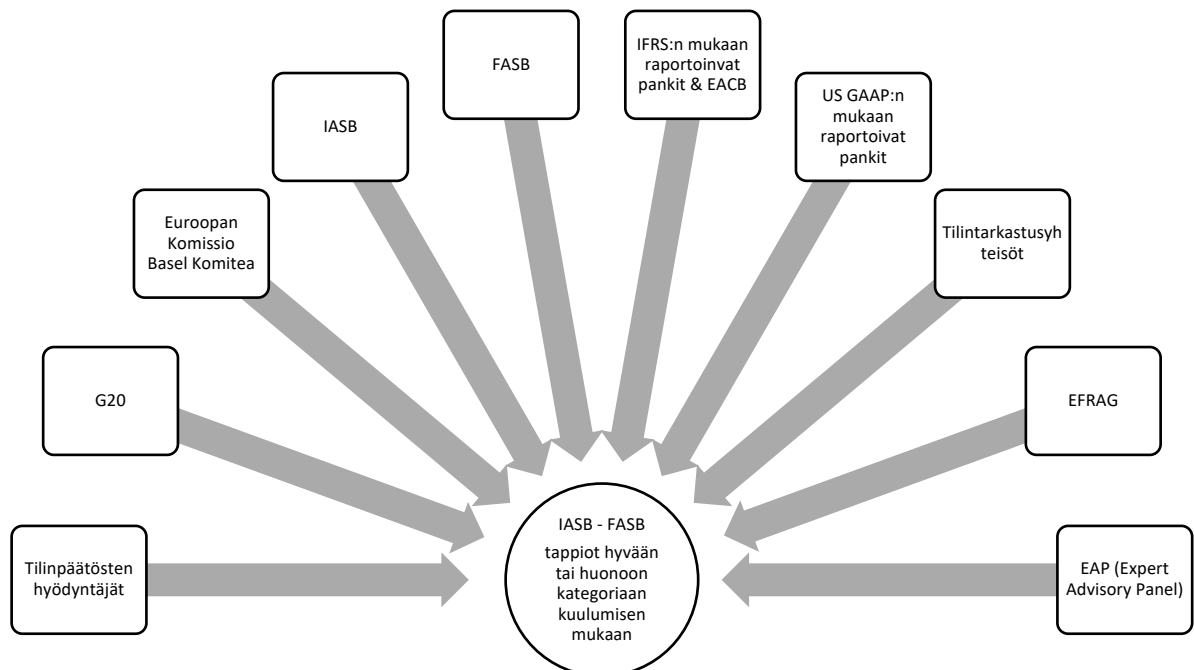
perusteella näyttäisi siltä, että rahoituksen taloustieteisiin pohjautuvia malleja voidaan vain rajoitetusti soveltaa tilinpäätösstandardeissa, sillä ne voivat osoittautua miltei mahdottomiksi toteuttaa käytännössä, vaikka teoriassa ne voisivatkin olla jonkinlaisia ideaalityyppejä ratkaisuja. Tilintarkastajatahoilla, tilinpäätösten laatijoilla ja muilla asiantuntijaryhmillä, joita muutokset koskevat voikin olla kyky pysäyttää tällaisten teoriassa ideaalityyppisten mallien eteneminen käytäntöön, kunhan standardin laatijat saadaan ymmärtämään ero teorian ja käytännön toimivuuden välillä. (Pucci & Skærbæk 2020, 8-9)

4.5 Toinen translaatio: täydentävä julkaisu 2011

IASB oli koko IAS 39:n uudistamiseen tähtäävän prosessin alusta asti tehnyt osittaista yhteistyötä FASB:n kanssa, ja molempien lautakuntien tavoitteena oli kehittää standardi, joka vastasi aiemmin saatuun kritiikkiin parantamalla rahoitusinstrumentteja koskevaa tilinpäätösraportointia. IASB:n mukaan ei ole epätavallista, että lautakunnat pohtivat mahdollisia korvaavia standardeja ensin erikseen, ja tämän jälkeen yhdessä tarkastelevat ratkaisujaan sekä näiden eroavaisuuksia. (IASB 2009b, 4, 5-6) Kuten jo aiemmin on käyty läpi, IASB:n lähestymistapa luottotappioiden kirjaamisen uudistamiselle sisälsi oletuksen, jonka mukaan rahoitusinstrumenttien hinnoittelu sisältää luonnostaan jonkinlaisen arvion odotettavissa olevista luottotappioista alkuperäisellä kirjaamishetkellä (IASB Staff Paper 2010b, 5) ja IASB:n vuoden 2009 standardiluonnoksessa alkuperäisellä kirjaamishetkellä luottotappiot tulivat huomioiduksi osana efektiivisen koron määrittäystä (IASB 2011, 6). IASB:n mallissa kaikkia odotettuja luottotappioita vastaavia varauksia ei siis kirjattu välittömästi, vaan alkuperäisen kirjaamisen jälkeen arvonalentumisia käsiteltiin standardiluonnoksessa osana jaksotettuun hankintamenoön arvostettujen rahoitusvarojen kirjaamista. Tämä erosi FASB:n vastaavasti julkaisemasta luonnoksesta, sillä FASB:n näkökulman mukaan luottotappioiden kirjaamiseen käytettävän varaustilin tuli kattaa kaikki odotetut luottotappiot rahoitusinstrumentin pitoajalla. FASB:n omassa lähestymistavassa yhteisön tuli siis arvioida, minkä verran tulevaisuuden kassavirtoja jäisi saamatta rahoitusinstrumentin pitoaikana, ja välittömästi tehdä tätä summaa vastaava kirjaus varaustilille. Tällä tavalla FASB uskoi vastavansa kritiikkiin, jonka mukaan arvonalentumisia oli kirjattu liian vähäisinä ja liian myöhään. (IASB 2011, 6-7)

Myös vuonna 2009 perustettu EAP toi oman näkemyksensä esiin standardin jatkoa ja muutoksia suunniteltaessa. IASB esimerkiksi kertoo oppineensa EAP:ltä, että aiemmin esitetyn

standardiluonnoksen odotettujen kassavirtojen arviointia on mahdollista yksinkertaistaa keskittymällä estimoimaan niitä kassavirtoja, joita ei odoteta saatavaksi sen sijaan, että yritettäisiin arvioida kaikki tulevaisuudessa kertyvät kassavirrat. EAP myös nosti olennaisena huolena esiin IASB:lle jo aiemmin esitetyn lähestymistavan pohjalta esiin nousseet toiminnalliset vaikeudet. Tilinpäätöksiä laativat tahot saattoivat esimerkiksi säilyttää erityyppisiä tietoja eri järjestelmissä, ja IASB:n ehdottama lähestymistapa ja efektiivisen koron laskenta vaativat näiden yhdistämistä, mikä koettiin ongelmalliseksi. (EAP 2010, 4; 6) Seuraavassa standardiuudistusta koskevassa julkaisussa EAP:n näkemykset tulivatkin paremmin huomioituiksi, ja näiden EAP:n näkemysten sekä FASB:n kanssa tehdyn yhteistyön myötä toisen translaation toimijaverkosto laajentui, mikä näkyy myös alla olevassa kuviossa 4.

Kuvio 4: Toisen translaation toimijat (mukaillen Pucci & Skærbæk 2020, 10)

IASB julkaisi huhtikuussa 2011 aiempaa standardiluonnosta täydentävän julkaisun (Supplementary Document), joka sisälsi IASB:n ja FASB:n yhteisen arvonalentumismallin. IASB halusi yhä pitää kiinni arvonalentumismallista, joka kuvastaisi rahoitusvarojen hinnoittelun sekä lainaustoiminnan taloudellisen luonteen välistä yhteyttä. FASB puolestaan piti tärkeänä, että arvonalentumismalli huomioisi odotetut luottotappiot jo alkuperäisen kirjaamisen hetkellä ja halusi varmistaa, että arvonalentumisia vastaavat varaukset riittävät katta-

maan odotetut luottotappiot jo ennen niiden toteutumista. (IASB 2011 7; 48) Näiden näkemysten seurauksena täydentävässä julkaisussa esiteltiin malli, jossa rahoitusvarat luokiteltiin luotto-ominaisuuksistaan riippuen kahteen eri ryhmään, niin sanotusti hyvien (good book) ja huonojen (bad book) kategoriaan. Jälkimmäisten osalta arvonalentumisvaraus tehtäisiin koko rahoitusinstrumentin pitoajan odotettujen luottotappioiden osalta. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvien rahoitusinstrumenttien osalta puolestaan kirjattaisi joko odotetut luottotappiot salkun iästä riippuen aikaan suhteutettuina tai luottotappiot ennakoitavissa olevalle tulevalle ajanjaksolle, jonka pituus olisi vähintään 12 kuukautta. Kirjaaminen tehtäisi sen tavan perusteella, jossa arvonalentumisvaraus olisi lopulta suurempi, eli molemmat laskentatavat tuli aina suorittaa. (IASB 2011, 14; 21) Samalla julkaisussa kuitenkin asetettiin ehdoksi, ettei aikaan suhteutettu arvonalentumisvaraus saisi koskaan olla pienempi kuin vähimmäismäärä, jona pidettiin odotettujen luottotappioiden määrää raportointipäivästä seuraaville 12 kuukaudelle (IASB 2011, 16).

IASB pyysi sidosryhmiä kommentoimaan täydentävää dokumenttia huhtikuuhun 2011 mennessä (IASB 2011, 2) ja huhtikuun alkupuolella pidettyyn IASB:n ja FASB:n tapaamiseen mennessä kommenttikirjeitä oli vastaanotettu parisataa (IASB Staff Paper 2011a, 1). Kommenttoineiden joukossa oli jälleen organisaatioita laajasti ympäri maailmaa, tällä kertaa eniten Pohjois-Amerikasta ja toiseksi eniten Euroopasta (IASB Staff Paper 2011a, 2). Monet vastaajista arvostivat IASB:n ja FASB:n pyrkimystä tehdä yhteistyötä ja julkaisun nähtiin sisältävän parannuksia aiempaan standardiluonnokseen verrattuna. Lisäksi kommentoijat arvostivat sitä, että aiemmin ilmi tulleisiin toiminnallisiin vaikeuksiin oli otettu kantaa ja näihin oli tehty muutoksia. (IASB Staff Paper 2011a, 4-5; EFRAG 2011, 1)

Basel-komitea, joka oli aiemmin peräänkuuluttanut luottotappioiden aiempaa kirjaamista mahdollistavaa mallia, oli sitä mieltä, että IASB:n ja FASB:n täydentävä julkaisu otti askelia oikeaan suuntaan ja komitea suhtautuikin myönteisesti uuteen lähestymistapaan. BCBS:llä oli kommenttikirjeen perusteella hyväksyvä asenne ehdotettua arvonalentumisten ennakoitavissa olevalle tulevalle ajanjaksolle arvioitavaa vähimmäismäärää kohtaan, ja komitea piti tätä alarajaa mallin tärkeänä ja kriittisenä tekijänä. Basel-komitea kuitenkin huomautti, että pelkästään tavoite kuvastaa mallilla lainaustoiminnan luonnetta ja taloudellisia vaikutuksia ei ole suotavaa, sillä mallin tulisi huomioida myös arvonalentumisvarausten riittävyys sekä ”liian vähän, liian myöhään” -ongelmaan vastaaminen. (BCBS 2011, 2) EFRAG puolestaan

esitti huolensa siitä, että ehdotettu malli ei välttämättä huomioisi tappioita, jotka ovat jo syntyneet, mutta joita ei ole vielä tunnistettu tai raportoitu (EFRAG 2011, 1). Myös Yhdysvalloissa pankkisääntelyä hoitava Office of the Comptroller of the Currency (OCC) otti kantaa ehdotettuun arvonalentumisten vähimmäismäärään; se piti arvonalentumisten vähimmäismäärää kriittisenä niiden asianmukaisen tason määrittämiseksi, mutta OCC esitti tässä epäilyksensä ehdotetun mallin riittävydestä. OCC:n mukaan luottotappioiden kirjaaminen lykkääntyisi, mikäli riittävää tasoa ei vaadita, ja viraston mukaan monille rahoitusvaroille tuon ajan tulisi olla niiden luonteesta riippuen pidempi kuin 12 kuukautta. (OCC 2011, 2-3)

Kommentteja standardiluonnokseen tuli myös seikoista, jotka täydentävän dokumentin mukaisen mallin käytäntöön soveltamisessa koettiin hankaliksi. Esimerkiksi Basel-komitea huomautti, että tietyissä tilanteissa kahden laskelman läpikäyminen luotto-ominaisuuksiltaan parempien rahoitusinstrumenttien osalta voisi toisinaan olla turhaa tai liian työlästä. (BCBS 2011, 2-3) Eurooppalaisia osuuspankkeja edustava EACB huomautti hieman samasta aiheesta, sillä sen jäsenet pitivät tämän vähimmäismäärän edellyttämien kahden laskentatavan toteuttamista käytännössä hankalana (EACB 2011, 4). IASB:n ja FASB:n esittelemä arvonalentumistappioiden vähimmäismäärän kirjaamisen malli herätti kritiikkiä myös sen sisältämien määritelmien vuoksi. Esimerkiksi EFRAG ei ollut ehdotuksen kanssa samaa mieltä, ja piti esimerkiksi täydentävässä dokumentissa käytettyä ennakoitavissa olevaa tulvaa ajanjaksoa ("foreseeable future") liian epämääräisenä ilmaisuna. EFRAG piti vaihtoehtona määrättyä 12 kuukauden ajanjaksoa parempana vaihtoehtona. (EFRAG 2011, 1-2) Myös tilintarkastusyhteisöt huomauttivat ennakoitavissa olevan tulevan ajanjakson määrittämisen vaikeudesta ja siitä, että tällainen huono määritelmä voisi johtaa toisistaan hyvin paljon eroaviin käytännön toteutuksiin (EY 2011, 2; Deloitte 2011, 1; PwC 2011, 2; KPMG 2011, 3). Samalla linjalla oli termin epätarkkuuden omassa kommenttikirjeessään esiin tuonut EACB (EACB 2011, 4).

Myös täydentävän dokumentin kykyä heijastaa sen taustalla olevaa taloudellista todellisuutta kritisoitiin. Esimerkiksi EACB:n jäsenet ilmaisivat arvonalentumistappioiden vähimmäismäärän johtavan alkuperäisellä kirjaamishetkellä kirjattaviin tappioihin, minkä ei nähty olevan yhdenmukaista luotonannon taloudellisten periaatteiden kanssa (EACB 2011, 4; 9). Lisäksi muun muassa EFRAG oli sitä mieltä, ettei ehdotettu arvonalentumistappioiden vähimmäismäärä kuvasta luotto toimintaa oikealla tavalla, sillä malli ei huomioi rahoitusvarojen hinnoittelun ja odotettujen luottotappioiden välistä yhteyttä. Tämä johtaa EFRAGin mukaan

siihen, että uusien rahoitusvarojen osalta luottotappioiden määrä kasvaa ja samalla malli aliarvioi vanhempien erien nettotuottoja. (EFRAG 2011, 12)

Yleisesti ottaen monet tahot, jotka kannattivat niin sanotun hyvän kategorian rahoitusinstrumenttien luottotappioiden kirjaamista niiden iän mukaan aikaan suhteutettuna tukivat IASB:n tavoitetta kuvastaa lainojen hinnoittelun ja alkuperäisen kirjaamishetken odotettujen luottotappioiden välistä suhdetta. Suurin osa näistä kommentoijista oli USA:n ulkopuolelta, sillä monet yhdysvaltalaiset vastaajat kannattivat luottotappioiden kirjaamista ennakoitavissa olevalle tulevalle ajanjaksolle. Usein ennakoitavissa olevalle ajanjaksolle kirjaamista kannattaneet tahot tukivat myös FASB:n tavoitetta varmistaa arvonalentumisvarausten riittävyys. Kommenttikirjeiden perusteella vastaajien joukossa oli siis havaittavissa erilaisia maantieteellisiä taipumuksia. (IASB Staff Paper 2011a, 11; IASB Staff Paper 2011b, 6; IASB 2013, 89).

Lautakuntien yhteinen ehdotus luottotappioiden määrittämiselle ja kirjaamiselle ei siis saanut selkeää kannatusta (IASB 2013, 89). FASB ja IASB eivät näyttäneet onnistuneen vielä kukaan kovin menestyksekkäästi sitouttamaan tärkeitä sääntely-, tilintarkastus- ja muita tahoja standardimuutosprosessiinsa, vaan ehdotettu malli sai kritiikkiä muun muassa parempaan kategoriaan kuuluvien rahoitusinstrumenttien osalta niiden luottotappioiden vähimmäismäärän epämääräisestä määrittämisestä (Pucci & Skærbæk 2020, 9-11). Vetoaminen lainojen tehokkaan hinnoittelun teoriaan näyttää kuitenkin tässä toisessa translaatiossa olevan IASB:n keino puolustaa omaa näkemystään FASB:n näkemykseen verrattuna (Pucci & Skærbæk 2020, 11), sillä IASB:n mukaan kommenttikirjeissä oli nähtävissä, että USA:n ulkopuolella suositaan luottotappiomallia, joka heijastaa tätä hinnoittelun ja odotettujen luottotappioiden määrittämisen välistä yhteyttä (IASB Staff Paper 2011b, 3). Yhdysvaltojen ulkopuolisilta tahoilta tulleet kommentit viittasivat monessa tapauksessa siihen, että ehdotettu malli johtaisi liian etupainotteisiin tappioihin (Pucci & Skærbæk 2020, 11), kun taas monet yhdysvaltalaiset toimijat olivat huolissaan ehdotetun mallin mukaisten arvonalentumisvarausten riittävydestä (mm. ICBA 2011, 3; US Banking Industry Members 2011, 1; 3-4). Eriävien mielipiteiden taustalla näkyikin täydentävässä julkaisussa ja sitä koskevissa dokumenteissa sovelletut kaksi erilaista tapaa hyödyntää ja tukeutua rahoituksen taloustieteen teorioihin (Pucci & Skærbæk 2020, 11).

Lopulta vuonna 2012 FASB toi julkaisemissaan dokumenteissa esiin sen yhdysvaltalaisen sidosryhmien olleen hyvin huolissaan muun muassa IASB:n ja FASB:n yhteistyössä kehittämisen lähestymistavan ymmärrettävyydestä sekä toimivuudesta (FASB 2012b, 2). Tämän johdosta lautakunta päätti itsenäisesti kehittää erilaisen, oman menetelmänsä luottotappioille (FASB 2012b, 2) ja myöhemmin samana vuonna FASB julkaisikin uuden standardiluonnoksen, joka sisälsi vain yhden lähestymistavan arvonalentumisten määrittämiselle (FASB 2012a, 5). Luonnoksessa FASB kyseenalaistaa alkuperäisen kirjaamishetken odotettujen luottotappioiden yhteyden lainojen hinnoitteluun, sillä FASB:n näkemyksen mukaan yksittäisten lainojen kohdalla luottoriskistä aiheutuva korkeampi luottomarginaali ei välttämättä määriy hinnoitteluun niin, että se kompensoisi luotonantajalle luottotappiot kyseisestä yksittäisestä lainasta. FASB:n mukaan hinnoitteluun vaikuttaa niin moni asia, että juuri luottoriskin aiheuttamaa vaikutusta on hyvin hankala lähteä erittelemään. (FASB 2012a, 138) Lautakuntien erilaiset näkemykset johtivat siis lopulta standardien laatijat yhteistyöyriksistä huolimatta jatkamaan uudistusprosesseja kumpikin omilla tahoillaan (Pucci & Skærbæk 2020, 11).

4.6 Kolmas translaatio: standardiluonnos ED 2013/3

FASB:n jatkaessa standardiuudistusprosessia omillaan, myös IASB jatkoi omaa korvaavan luottotappiomallin laatimista. Maaliskuussa 2013 IASB julkaisi standardiluonnoksen, joka perustui rahoitusinstrumenttien luotto-ominaisuuksissa tapahtuviin muutoksiin. Muutosten perusteella rahoitusinstrumenttien luottotappioiden kirjaamiselle oli esitetty kolmitasoinen malli. Luonnoksessa luottotappioita vastaavat vähennyserät kirjattaisiin seuraavan 12 kuukauden ajalta, mikäli rahoitusinstrumenttien luottoluokituksessa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia tai mikäli rahoitusinstrumentin luottoriski on raportointipäivänä matala. Korkotuottojen kirjaaminen näille erille tapahtuisi bruttokirjanpitoarvoon, eli ilman odotetuista luottotappioista aiheutuvaa vähennystä. Koko pitoajan luottotappioita vastaavat vähennykset ja korkotuotto bruttokirjanpitoarvoon huomioituna tulisivat kirjattavaksi niille rahoitusvaroille, joiden luottokelpoisuus on merkittävästi huonontunut alkuperäisen kirjaamishetken jälkeen, mikäli tämän huonontumisen jälkeen luottoriski olisi muuta kuin alhainen. Näiden erien kohdalla ei kuitenkaan olisi vielä objektiivista näyttöä luottotappioon johtavista tapahtumista. Kolmannella tasolla vaadittaisiin objektiivista näyttöä rahoitusinstrumentin arvonalentumisesta raportointipäivänä, jolloin odotettu luottotappio koko pitoajalta tulisi kirjattavaksi, ja korkotuottojen kirjaaminen tapahtuisi nettokirjanpitoarvoon. (IASB 2013, 6)

Kuten aiemmin on kuvattu, IASB:llä on ollut standardiluonnoksissaan halu kuvastaa oletusta rahoitusinstrumentin hinnoittelun ja lainaustoiminnan luonteen välistä yhteyttä, jonka mukaan luottotappioita ei tulisi kirjata rahoitusinstrumentin alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä. Tämä vuonna 2013 julkaistu standardiluonnos pyrki sekä heijastamaan tätä oletusta että vastaamaan aiempien mallien toiminnallisiin haasteisiin vaatimalla odotettuja luottotappioita vastaavien vähennyserien kirjaamista koko pitoajalta osalle rahoitusinstrumenteista, ja osalle luottotappiot kirjattaisiin mallissa lyhyemmältä ajalta. (IASB 2013, 7-8) Samalla IASB pyrki myös vastaamaan kritiikkiin, jota täydentävä dokumentti oli ennakoitavissa olevan tulevan ajanjakson määritelmää kohtaan saanut; uudessa luonnoksessa ajanjaksoksi oli selkeästi määritelty 12 kuukautta raportointipäivästä eteenpäin (IASB 2013, 104). Samalla mallista poistettiin myös tuolle ennakoitavissa olevalle tulevalle ajanjaksolle aiemmin ehdotettu vähimmäismäärä (foreseeable future floor) (IASB 2013, 11). IASB:n mukaan nyt ehdotettu malli oli eräänlainen kompromissi, joka pyrki ottamaan huomioon toiminnallisuuden ja käyttöönoton kustannuksen sekä luottotappioiden totuudenmukaisen kuvastamisen vaatimuksen (IASB Staff Paper 2013, 3).

IASB pyysi sidosryhmiä kommentoimaan julkaisua viimeistään heinäkuun 2013 alkupuolella (IASB 2013, 2) ja kommenttikirjeitä luonnokseen tulikin lopulta vajaa 200 kappaletta (IASB Staff Paper 2013, 1). Kommenttikirjeissä nousi esiin joitakin huolia luottotappiovaarusten riittävyydestä erityisesti tasolla 1. Esimerkiksi Basel-komitea arveli, ettei luottoluokituksen muutoksia välttämättä huomioida riittävän hyvin varauksissa, mikäli muutos luottoluokituksessa ei ole merkittävä. BCBS näki tärkeänä siis määritellä tarkemmin luonnoksessa esiintyneen termin ”merkittävä”, mutta myös miettiä tarkkaan ne kriteerit, joiden perusteella rahoitusinstrumentit tulee siirtää tasolta 1 tasoille 2 ja 3. (BCBS 2013, 4-5) Basel-komitean lisäksi myös tilintarkastusyhteisöjen keskuudessa kaivattiin kommenttikirjeiden perusteella lisää tulkintaohjeita siitä, mitä merkittävä luottoriskin kasvu käytännössä tarkoittaa (KPMG 2013, 10; 11-12; PwC 2013, 3; 7), sillä luonnoksen mukaisella ohjeistuksella lopputulemana voisi esimerkiksi Ernst & Youngin (EY) mielestä olla hyvin erilaisia arvioita luottotappioiden määrittämisen taustalla (EY 2013, 1-2). Myös EACB:n jäsenet huomauttivat tästä luonnoksessa käytetystä luottoriskin merkittävän alentumisen ilmaisusta ja sen epämääräisestä määritelmästä (EACB 2013, 4-5).

Kommentoijien kesken vallitsi kuitenkin laajalti näkemys siitä, että IASB:n tavoin myös heidän mielestään luottotappio-odotukset yleisesti ottaen huomioidaan rahoitusinstrumenttien hinnoittelussa alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä. Monet kommentoijista nostavat esiin, kuinka ehdotettu luottotappiomalli ei täysin tue tätä näkemystä lainaustoiminnan luonteesta ja sen taloudellisista vaikutuksista. Kommentoijien mielestä IASB oli silti onnistunut löytämään sopivan tavan kuvata luottotappioita riittävän totuudenmukaisesti ottaen huomioon myös mallin käytettävyyden ja soveltamisesta aiheutuvat kustannukset vuoden 2009 ehdotusta paremmin. Monissa kommenttikirjeissä luonnosta kuvattiinkin sopivaksi kompromissiratkaisuksi. (IASB Staff Paper 2013, 3; 6)

Monet kommenttikirjeet tuovatkin esiin tällaisen kompromissiajattelun, sillä IASB:n ehdottama mallia kuvattiin kirjeissä esimerkiksi käytännönläheiseksi ratkaisuksi ("pragmatic solution") (EY 2013, 1; PwC 2013, 3). Tämä oli myös EACB:n näkemys, sillä se piti ehdotusta hyvänä kompromissina, jonka myötä luottotappiot tulisivat kirjatuksi aiempaa mallia aiemmin (EACB 2013, 2-3). EFRAG puolestaan ilmaisee suoraan, että paremman mallin puutteessa IASB:n tulisi pitää tätä viimeisintä ehdotustaan pohjana, huomioida joitain muutosehdotuksia ja saattaa projektinsa loppuun (EFRAG 2013, 1).

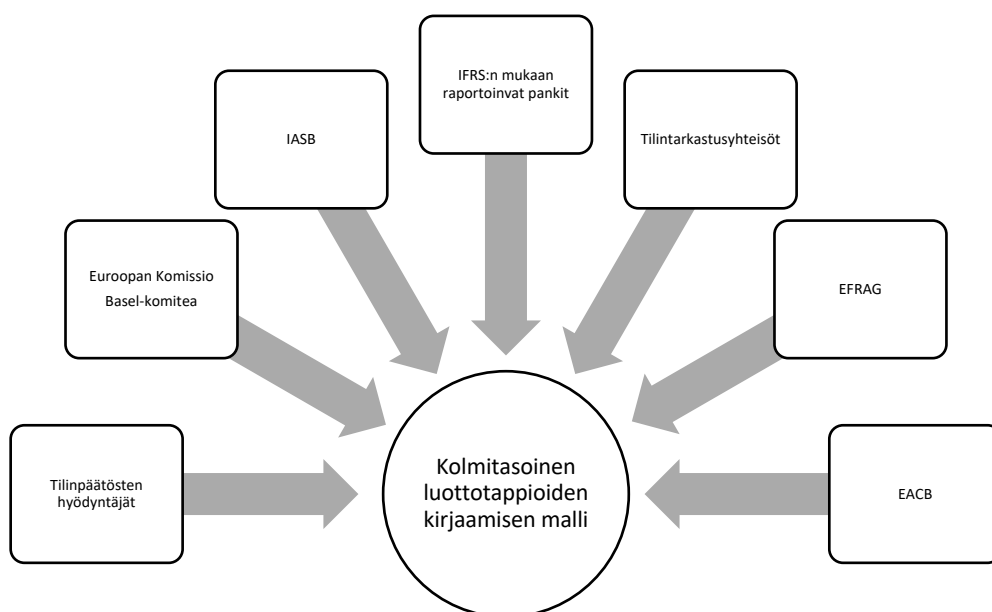
Tammikuussa 2014 pidettiin kokous, jossa IASB teki alustavia päätöksiä esimerkiksi siitä, kuinka luottoriskiä tulisi mallin mukaan arvioida (IASB 2014c, 4-5). Noin puoli vuotta myöhemmin, heinäkuussa 2014 IASB julkaisi tiedon, että se on saanut valmiiksi IFRS 9 -standardin, joka sisälsi myös lopullisen odotettujen luottotappioiden arvonalentumismallin (IASB 2014b). Kuten jo tässä tutkielmassa on aiemmin esitelty, perustuu lopullinen malli luottoriskin muutoksiin. Siinä on viimeisimmän luonnoksen tapaan kolme tasoa, joista ensimmäisellä kirjataan odotettavissa olevia luottotappioita varten tappiota koskeva vähenyserä 12 kuukauden ajalta ja kahdella muulla tasolla koko rahoitusinstrumentin voimassaoloajalta. (IASB 2014d, 14; IFRS Foundation 2021, 401)

Myös lopullisen standardin taustalla vallitsee oletus, että luottotappiot huomioidaan rahoitusinstrumenttien hinnoittelussa, jolloin kaikki tulevaisuuden tappio-odotukset eivät aiheuta tappioita heti alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä. Tappiot muodostuvat siis myöhemmästä luottoriskin kasvusta, eikä niitä ole sisällytetty rahoitusinstrumenttien hinnoitteluun. IASB:n mukaan ideaalitalanteessa alkuperäisellä kirjaamishetkellä odotetut luottotappiot

voitaisiin huomioida korkotuottojen efektiivisessä korossa, jolloin arvonalentumistappioita tulisi kirjattavaksi vasta, kun odotetuissa luottotappioissa tapahtuu muutoksia. Tätä IASB yritti kuvastaa vuoden 2009 standardiluonnoksessa, mutta sen käytännön soveltamisen haasteiden takia mallia tuli yksinkertaistaa. Lopputulemana tästä oli edellä kuvattujen vaiheiden kautta syntynyt IFRS 9:n mukainen malli, jossa osa tappioista tulee huomioiduksi alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä ja osa sitten, kun luottoriskissä tapahtuu merkittäviä muutoksia. (IFRS Foundation 2021, C1003-C1004)

IASB myöntää standardia viimeistellesään tiedostaneensa, että vastoin taustalla olevaa hinnoitteluun liittyvää oletusta, luottotappioiden kirjaaminen 12 kuukauden ajalta tason 1 rahoitusinstrumenteille johtaa näiden osalta odotettujen luottotappioiden yliarvioimiseen. IASB perustaa ratkaisunsa kuitenkin saavutettavalla kustannus-hyötysuhteella, ja ilmaisee mallin olevan toiminnallisuuden ja käyttökelpoisuuden vuoksi yksinkertaistettu, mutta ratkaisuna paras IASB:n harkitsemista vaihtoehdoista. (IFRS Foundation 2021, C785-C786)

Lopullinen malli, jonka taustalla on tehokkaiden markkinoiden hypoteesista vaikutteita saanut lainojen tehokas hinnoittelu, on siis kompromissiratkaisu, joka on toiminnallisuutensakin suhteen lopulta saanut hyväksyntää erilaisilta toimijoilta, kuten tilintarkastusyhteisöiltä, sääntelyorganisaatioilta sekä monilta tilinpäätösten laatijoilta (Pucci & Skærbæk 2020, 14). Näitä kolmannen translaation toimijoita on koottu kuvioon 5, josta nähdään myös, että IASB:n ja FASB:n yhteistyöprojektin epäonnistumisen myötä toimijoita on mukana toiseen translaatioon verrattuna vähemmän.

Kuvio 5: Kolmannen translaation toimijat (mukaillen Pucci & Skærbæk 2020, 12).

Kuten aiemmissa kappaleissa tuli ilmi, on translaatioprosessissa otettu mukaan tarkasteluun myös EACB:n kommenttikirjeet, jossa on siis tullut esiin joitakin eurooppalaisten osuuspankkien näkemyksiä siitä, mihin suuntaan standardiluonnoksia tulisi viedä. Kuten nähtiin, kommentit olivat aihepiireiltään varsin yhteneväisiä muiden sidosryhmien kanssa, eikä niistä noussut esiin näkökulmia, jotka toisivat esiin varsinaisesti osuustoiminnallisuuden tai osuuskuntien kaksoisrooliin liittyviä ongelmia tai muita seikkoja. Seuraavassa luvussa tutkitaan Osuuspankkiryhmän haastatteluaineiston avulla standardiuudistuksen vaikutuksia sekä mallin sopivuutta osuuspankkien toimintaan vielä tarkemmin.

5 Luottotappiot ja osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalli

Tässä luvussa käydään läpi tutkielman empiirisen osuuden toinen osa, jossa tarkastellaan Osuuspankkiryhmässä kerätyn haastatteluaineiston avulla ensin sitä, millaisia vaikutuksia IFRS 9 -standardiuudistuksella ja sen luottotappiomallilla on Osuuspankkien toimintaan yleisellä tasolla. Tämän jälkeen haastatteluaineiston avulla pyritään selvittämään uudistuksen ja osuustoiminnallisuuden välisiä vaikutuksia eli sitä, kuinka standardiuudistus luottotappioiden osalta sopii osuuskuntamuotoisten pankkien liiketoimintamalliin huomioiden sekä liiketoiminnallisen että yhteisöllisen roolin.

5.1 OP Ryhmä ja luottotappioiden laskenta lyhyesti

OP Ryhmä on Suomen suurin finanssiryhmä (OP 2022b, 4), johon kuului vuoden 2021 lopussa yhteensä 137 osuuspankkia (OP 2022a, 7). OP Ryhmä kertoo toimintansa pohjautuvan osuuskunnille tuttuihin tavoitteisiin, eli voiton maksimoinnin sijaan se pyrkii tuottamaan palveluja omistaja-asiakkailleen laadukkaasti, kilpailukykyisesti ja tehokkaasti. Ryhmän toiminnan keskiössä on asiakkaan etu, johon panostetaan myös käyttämällä liiketoiminnan tulosta esimerkiksi palvelujen ylläpitoon ja kehitykseen. Samalla huolehditaan myös toimintaympäristön taloudellisesta tilanteesta, turvallisuudesta sekä hyvinvoinnista. (OP Ryhmä 2022b, 15; 17)

OP Ryhmän liiketoiminta on jakautunut kolmeen eri segmenttiin; Vähittäispankkiin, Yritys pankkiin ja Vakuutukseen. Näistä ensimmäinen keskittyy nimensä mukaisesti henkilö- ja pk-yritysasiakkaiden pankkitoimintaan, toinen puolestaan yritys- ja instituutioasiakkaiden pankkitoimintaan ja Vakuutus vakuutusasiakkaisiin. Näiden lisäksi liiketoimintaan kuulumaan Muu toiminta -segmentti pitää sisällään muita liiketoimintasegmenttejä tukevat toiminnot, kuten keskuspankkitoiminnot. (OP Ryhmä 2022a, 28; 35) Vuonna 2021 OP Ryhmän tulos ennen veroja oli ennätyselliset 1 127 miljoonaa euroa (OP Ryhmä 2022a, 7). Liiketoimintasegmenteistä suurimman tuloksen ennen veroja vuonna 2021 teki Vakuutus (504 milj.) ja toiseksi suurimman Yritys pankki (474 milj.), joten tuloksella mitaten Vähittäispankki (304 milj.) oli liiketoimintasegmenteistä pienin (OP Ryhmä 2022b, 5).

Luottotappiovaraukset ovat tärkeitä eriä erityisesti pankkien tilinpäätöksissä (Beatty & Liao 2014) ja esimerkiksi ongelmaluottojen ja luottotappioiden oikea-aikainen tunnistaminen yhdessä asianmukaisen läpinäkyvyyden kanssa ovat olennaisia tekijöitä kriisien välttämisen ja tunnistamisen kannalta (Bholat, Lastra, Markose, Miglionico, Sen 2017, 46). OP Ryhmä kertoo tilinpäätöksensä liitetiedoissa, että odotettavissa sen olevien luottotappioiden laskenta tapahtuu pääasiassa järjestelmäperusteisesti maksukyvyttömyyden todennäköisyys/tappio-osuus -menetelmän avulla. Mallissa otetaan siis huomioon maksukyvyttömyyden todennäköisyyttä mittaava probability of default -tekijä, maksukyvyttömyyshetken tappio-osuutta kuvastava loss given default -tekijä sekä vastuun määrää maksukyvyttömyyshetkellä kuvaavan exposure at default -tekijän, jotka lasketaan aina vuosikohtaisesti. (OP Ryhmä 2022a, 71)

Probability of default -malleissa otetaan huomioon muun muassa sopimuksen luottoluokka ja luoton ikä, minkä lisäksi niihin vaikuttavat myös makrotaloudelliset tekijät sekä näiden ennusteet. Makrotaloudelliset tekijät puolestaan voivat liittyä esimerkiksi bruttokansantuotteen muutokseen ja korkoihin. Loss given default -tekijä pitää sisällään arvot, jotka kuvaavat maksukyvyttömyyden tilasta toipumisen todennäköisyyttä, vakuudellista palautusosuutta sekä vakuudetonta palautusosuutta. Kolmas tekijä, eli exposure at default -tekijä pohjautuu sopimuksen mukaisiin kassavirtoihin, odotettuun käyttöasteeseen, ennenaikaisen takaisinmaksun todennäköisyyteen ja maturiteettimalliin riippuen siitä, millainen tuotetyyppi on kyseessä. (OP Ryhmä 2022a, 72)

Liitetiedoissa laskentamenetelmistä on kerrottu vielä yksityiskohtaisemmin (OP Ryhmä 2022a), minkä lisäksi OP Ryhmä kertoo myös velanhoitokykyä koskevien uhkien tunnistamisen olevan pankin toiminnassa hyvin tärkeä asia (OP 2022a, 93). Seuraavissa kappaleissa perehdytään vielä haastatteluaineistoon ja sen analyysimenetelmään sekä tarkastellaan, millaisia vaikutuksia IFRS 9 -standardilla sekä edellä kuvatulla uudella luottotappiomallilla ja näiden implementoinnilla on Osuuspankeissa koettu olevan.

5.2 Tutkimusmenetelmä, aineiston keruu ja analysointi

Tämä tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena, joka usein pyrkii tutkimuksen kohteena olevien ilmiöiden ymmärtämiseen sen kohteena olevien henkilöiden kautta (Puusa &

Juuti 2020). Tätä ymmärrystä on haettu haastatteluiden kautta, ja tutkielmassa hyödynnetty haastatteluaineisto on kerätty OP Ryhmän Osuuspankeissa alkuvuodesta 2019. Haastattelut on toteutettu teemahaastatteluina Itä-Suomen yliopiston ja LUT-yliopiston henkilökuntaan kuuluvien tutkijoiden toimesta. Teemahaastattelu on laadullisen tutkimuksen usein varsin vapaamuotoinen ja joustava aineistonkeruumenetelmä (Puusa & Juuti 2020), joka rakentuu etukäteen valittujen teemojen ja näihin liittyvien tarkentavien kysymysten varaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tässä tutkielmassa haastatteluiden teemat ovat yhdessä muodostaneet suuremman kokonaisuuden, mutta tässä tutkielmassa näistä käsitellään kuitenkin vain yhtä teemaa, eli IFRS 9:iä ja sen uutta luottotappiomallia. Teemahaastatteluissa korostuvat usein haastateltavien subjektiiviset kokemukset sekä tulkinnat asioista (Puusa & Juuti 2020), joten tässä tutkielmassa on mahdollista tarkastella haastateltavien mahdollisesti eriäviäkin kokemuksia ja näkemyksiä IFRS 9:iin liittyen.

Tässä tutkielmassa on hyödynnetty yhteensä 15 haastattelua, joista jokainen on toteutettu eri Osuuspankissa ja ollut kestoaltaan noin 60 minuuttia. Jokaiseen haastatteluun osallistui aina 1-2 henkilöä, mutta tarkempia tietoja haastateltavista tai haastatteluun osallistuneista Osuuspankkeja ei tässä eritellä tarkemmin haastateltaville luvatus anonymiteetin vuoksi. Jokainen haastattelu litteroitiin, ja haastatteluaineiston analysointi on tehty tähän litteroituun aineistoon pohjautuen.

Myös tässä vaiheessa tutkielmaa aineiston analysointi on tapahtunut hyödyntäen sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi koostuu esimerkiksi aineistoon tutustumisesta, sen pelkistämisestä sekä aineiston kategorisoinnista ja teemoittelusta sekä tulkinnasta, jota tapahtuu koko analyysiprosessin ajan kaikissa eri vaiheissa (Puusa & Juuti 2020). Tässä tutkielmassa litteroituun aineistoon tutustuminen tapahtui lukemalla haastattelut ensin pariin kertaan läpi, minkä jälkeen haastatteluaineistoa pelkistettiin poimimalla siitä karkeasti tutkielman aihepiirin kannalta olennaiset osat korostamalla ne litterointimateriaalista väriä käyttäen. Tämän jälkeen litterointimateriaali luokiteltiin vielä tarkemmin värikoodauksia apuna käyttäen. Värikoodauksilla muodostuneet alaluokat liittyivät esimerkiksi vakuuksiin, tulosteluun ja yhteiskunnallisiin hankkeisiin. Tämän jälkeen näistä alaluokista alettiin muodostaa pääluokkien alle omia kokonaisuuksia, ja lopulta pääluokiksi muodostuivatkin osuustoiminnallisuuden yhteiskunnallinen ulottuvuus, liiketoimintarooli sekä niin sanotut muut yleiset vaikutukset, joita ei lopulta haluttu liian tiiviisti liittää vain liiketoimintarooliin liittyviksi.

Näihin kolmeen pääluokkaan ja näistä teemoista aiemmin vedettyihin erilaisiin alaluokkiin pohjautuen haastatteluaineistoa luokiteltiin niin, että aineistossa esiintyviä samanlaisuuksia ja eroavaisuuksia saatiin nostettua esiin, eli haastatteluaineistoa klusteroitiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Klusterointia tehtiin pankkikohtaisesti siten, että tietyn luokan tai alaluokan alle poimittiin kunkin pankin haastatteluaineistosta poimintoja, jotta näitä eroavaisuuksia pankkien välillä saatiin esiin. Näin saatiin myös määrällisesti hahmotettua sitä, kuinka monessa pankissa esimerkiksi tietty näkemys toistui. Lopulta klusteroinnissa apuna käytettyjen muistiinpanojen ja yhteenvetojen pohjalta kirjoitettiin auki itse tulokset, joita lopuksi pyrittiin peilaamaan myös aiempiin tutkimuksiin. Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan näitä haastatteluaineistoa analysoimalla esiin nousseita tuloksia.

5.3 Standardiuudistuksen keskeisimmät vaikutukset Osuuspankkien toiminnassa

Lähes poikkeuksetta kaikissa haastateltavissa pankeissa IFRS 9:n tuomiksi keskeisimmiksi muutoksiksi koettiin juuri arvonalentumisia ja luottotappioita koskeva uusi laskentamalli. Aiemmin Osuuspankit toteuttivat luottotappiolaskentaa itse, joka mahdollisti esimerkiksi pitkän asiakassuhteen myötä muodostuneen, asiakkaan tuntemiseen perustuvan hiljaisen tiedon hyödyntämisen sekä tähän pohjautuvan harkinnanvaraisuuden luottotappioiden kirjauksissa. Pankit pystyivät siis jossain määrin itse määrittelemään, minkä suuruisia luottotappiokirjauksia ne tekevät. IFRS 9 -standardiuudistuksen myötä luottotappioiden laskenta on siirtynyt OP Ryhmän keskuspankille aiemmassa luvussa kuvatun mallin mukaisesti, jolloin luottotappioiden määrä muodostuu automaattisesti erilaisten laskentaan vaikuttavien parametrien tuloksena.

Haastattelujen perusteella monissa pankeissa arvonalentumiset koettiin standardiuudistuksen merkittäväksi aihepiiriksi esimerkiksi niistä mahdollisesti aiheutuvan tulosvaikutuksen vuoksi. Lisäksi haastateltavien puheissa nousi usein esiin luottotappioista aiheutuva volatilititeetti. Osa haastateltavista totesi, että tulosvaikutus ja sen volatilititeetti eivät ainakaan haastatteluajankohtaan mennessä olleet yhtä suuria kuin aiemmin oli ehkä pelätty. Mukaan mahtui kuitenkin myös pankkeja, joilla tuloksen volatilititeetti oli suurta ja joissa esimerkiksi kuukausitasolla tuloksen ennustaminen koettiin hankalaksi, sillä laskennassa luottotappioita aiheuttavista tekijöistä ei välttämättä ollut kunnollista ymmärrystä. Joukossa oli myös pankkeja, jotka toivat esiin tulosvaihtelun suuruuden riippuneen myös siitä, millä aikavälillä

asiaa tarkastelee; lyhyellä aikavälillä tulosvaihtelu koettiin usein suuremmaksi kuin pitkällä aikavälillä. Lisäksi haastattelujen joukkoon mahtui useita pankkeja, joissa uudistuksen jälkeiset luottotappiot olivat aiempaa pienempiä, mutta myös joitakin sellaisia pankkeja, joilla IFRS 9:n mukaisesti kirjattiin IAS 39:iin verrattuna suurempia luottotappioita:

"Mikä IFRS 9:n kautta on tullut, on tämä arvonalentumis-, ne laskentatapamuutokset, jossa käytännön elämään muutos oli nyt viime vuonna kohtuullisen iso. Ja oletus oli, että sillä olisi ollut voimakkaampiakin tulosvaikutuksia nyt viime vuoden tulokseen, mutta että nyt ne ainakin meidän pankin osalta toteutui, voisiko sanoa toiseen suuntaan. Eli meillä tuli positiivista tulosvaikutusta näihin arvonalentumisiin tai odotettuihin tappioihin."

"Meillä on varmaan huomioitava se, että meille tämän kuluvan vuoden aikana tämä järjestelmä tuotti aika isot arvoalentumiset."

Monet pankit, joissa IFRS 9:n mukaiset luottotappiot olivat lopulta olleet aiemmin kirjattuja pienempiä ja tulosvaikutus positiivinen, kertovat kirjanneensa luottotappioita jo aiemmin etupainotteisesti. Monissa Osuuspankeissa tietynlainen kriittisyys asiakkaan tilannetta ja odotettuja luottotappioita kohtaan oli siis sisäistetty jo ennen IFRS 9:iin siirtymistä. Pankkien aiemmin toteuttamat, manuaaliset ja etupainotteiset kirjaukset saattoivat siis olla ankarampia kuin uudistuksen tuoman automatisoidun mallin mukainen laskenta:

"Tavallaan, jos katsoo meidän tilannetta, niin näyttäisi siltä, et me ollaan oltu ehkä aika kriittisiä aikasemmin ja nyt sieltä palautuu."

Haastattelujen perusteella vaikuttaisikin olevan siis hieman pankkikohtaista, kuinka ennakkoivasti Osuuspankeissa on aiemmin toteutettu etupainotteista, ennakoivaa luottotappioiden kirjaamista. Näillä eroilla on voinut olla myös vaikutusta siihen, kuinka suuria vanhan IAS 39:n ja uuden IFRS 9:n mukaisten luottotappioiden erot ovat olleet. Mukana oli myös joitakin haastateltavia, jotka olivat jopa hieman huolissaan siitä, syntyykö uudessa mallissa arvonalentumiskirjauksia riittävästi. Tällaiset luottotappioiden määrän eroavaisuudet uuden ja vanhan mallin välillä kertovat oletettavasti aiemmin käytössä olleista, hieman erilaisista

arvonalentumiskirjaustavoista pankkiryhmän sisällä. Moni haastateltava totesikin, että uuden standardin myötä arvonalentumiskirjausten käytännöt ovat muuttuneet yhteneväisemmiksi, sillä uudessa mallissa luottotappioiden kirjaamisen osalta ei ole enää samalla tavalla tilaa harkinnanvaraisuudelle kuin aiemmin. Haastateltavien näkemysten perusteella uusi malli siis tähtää etupainotteisempaan luottotappioiden kirjaamiseen sekä siihen, että arvonalentumisia kirjattaisiin mahdollisimman realistisesti. Samalla standardiuudistus tuo pankkien kirjauskäytäntöjä lähemmäs toisiaan vähentäen harkinnanvaraisuutta, ja täten myös esimerkiksi mahdollisuus tuloksen säätelyyn luottotappiovarausten kautta pienenee.

Lähes kaikki haastateltavat mainitsivat myös vakuusarvojen ja luottoluokitusten merkityksen uudessa laskennassa. Haastateltavat toivat esiin, kuinka uudistus on vaikuttanut riskienhallinnan kentällä sekä saanut aikaan sen, että vakuuksien arvostamiseen on alettu kiinnittää aiempaakin enemmän huomiota. Haastatteluissa esiin nousseiden kommenttien mukaan kyseessä ei tosin ole vain yksin IFRS 9:stä johtuva asia, vaan toimintatapoihin on uudistuksen myötä tullut lähinnä tarkennuksia, sillä vakuudet ja niiden arvioiminen ovat aiemminkin olleet olennainen osa luotonantoprosessia. Samassa yhteydessä vakuuksista keskustellessa muutama haastateltava mainitsi myös sen, että vakuusarviointeihin panostamisesta huolimatta asiat eivät toki ole enää tai edes hetkeen ole olleet samalla tavalla kuin joskus aiemmin, eli nykyään maksukyky on ensisijaisen tärkeää eikä lainaa saa samalla tavalla vakuuksien pohjalta kuin joskus aiemmin. Velallisen maksukyvyn tärkeydestä ja suuresta roolista huolimatta vakuudet ovat kuitenkin yhä usein osa lainoja, ja IFRS 9 on yhä entisestään pakottanut kiinnittämään huomiota vakuuksien arvostamiseen ja muutoksiin reagoimiseen:

”--tämä ja moni muukin rinnakkain kulkenut sääntelyasia on parantanut näitä meidän vakuuksien laatua ja sitten asiakkaitten maksukyvyn analysointia yhä tarkemmaksi, ja herkemmin muuttuu varsinkin heikompaan päin luottoluokitukset, reittaukset, jos jotain tapahtuu.--”

Haastatteluissa vakuuksien arvioinnilla nähtiin olevan vaikutusta myös luottotappiolaskennan lopputulokseen ja erityisesti vakuusarvion merkitys korostuu tilanteissa, joissa vakuuksia pitäisi lähteä realisoimaan. Haastateltavat siis näkivät vakuuksien arvostamisen olevan

pankeille tärkeä osa laskentaa, vaikka arvostamisessa monesti voidaankin käyttää ulkopuolista arviointia:

”Ja kyllähän se sitten aiheuttaa sen tämä uusi laskentatapa, että meidän pitää erityisen tarkkoja olla siinä, että meillä on luottoluokitukset oikein ja sitten, että meillä on vakuudet arvioitu realistisesti. Se on erittäin tärkeätä, et muuten se laskenta ei toimi.”

Moni haastateltava toi juuri vakuuksista puhuessaan esiin, kuinka IFRS 9:llä on ollut vaikutusta myös dokumentaation määrään sekä laatuun. Useat haastateltavat kokivat, että odotettujen luottotappioiden pohjalla olevan datan laadun tärkeys on korostunut, sillä asiakastietojen dokumentoinnilla on vaikutusta siihen, millaiseksi laskenta odotettujen luottotappioiden suuruuden määrittelee. Datan laatu koettiin siis Osuuspankeissa laskennan taustalla olevaksi tekijäksi, josta pankit ovat vastuussa, johon ne voivat itse vaikuttaa ja joka lopulta näkyy odotettujen luottotappioiden määrissä. Eräs haastateltava mainitsi, että IFRS 9:n taustalla oleva luottotappiolaskenta ei ota kantaa vakuusarvon määrään eikä järjestelmä osaa sitä kyseenalaistaa. Tästä johtuen se arvo, jonka pankki vakuudelle hyväksyy ja järjestelmään syöttää, on mukana vaikuttamassa myös luottotappioiden laskennan taustalla. Uudistuksen myötä vakuuksia siis dokumentoidaan entistä tarkemmin ja samalla kiinnitetään yhä enemmän huomiota vakuusarvioiden oikeellisuuteen.

Tätä edellä kuvattua laskentatavan muutosta, vakuusarviointin oikeellisuutta sekä datan merkityksen korostumisen kokonaisuutta tiivistää hyvin eräässä haastattelussa tullut kommentti IFRS 9:iin liittyvistä aihepiireistä:

”Se muutti meidän arvonalentumiskirjauskäytäntöjä, eli nimenomaan sitä, että poistuttiin siitä manuaalisesta arvonalentumiskirjausharkinnasta ja kirjauksista, ja menttiin automaattimallinnukseen odotettujen luottotappioiden kirjaamisessa. Jopa vielä tärkeämpää kuin ennen, on se datan laatu, joka siellä ECL-laskennan pohjalla on, että meillä on asiakkaan perustiedot oikein, luottoluokitus oikealla tasolla ja vakuudet olemassa järjestelmissä oikeista arvoista.”

5.4 Osuustoiminnallisuus ja uusi luottotappioiden kirjaamisen malli

Vakuusarvioinnin, luottotappioiden tulosvaikutuksen ja asiakastietojen dokumentaation lisäksi ja osittain myös näihin liittyen haastatteluissa nousi esiin uuden luottotappiomallin ja osuustoiminnallisuuden väliseen suhteeseen liittyviä seikkoja. Muutama haastateltava mainitsi, että sinällään perustoiminta on Osuuspankeissa pitkälti samanlaista kuin liikepankeissa, mutta jokaisessa haastattelussa haastateltavat kuitenkin tunnistivat osuustoiminnallisia piirteitä, joiden koettiin näkyvän juuri Osuuspankkien toiminnassa ja olevan osa pankin toiminnan ydintä. Osuustoiminnallisuuden kaksoisluonne nousi esiin monta kertaa; Osuuspankeilla koettiin olevan liiketoimintarooli, eli asiakasomistajien edun mukaisesti pankin toiminnassa tähdätään kannattavuuteen sekä vakavaraisuuteen. Samalla Osuuspankeilla on myös yhteiskunnallinen rooli, joka linkittyy vahvasti paikalliseen toimintaan.

Tiettyjen osuustoiminnallisten piirteiden kuvailtiin olevan olennainen osa asiakassuhteita ja ylipäätään sitä, kuinka Osuuspankeissa asiakkaita kohdataan ja miten heidän kanssaan toimitaan. Seuraavaksi tarkastellaankin ensin IFRS 9:n vaikutusta osuustoiminnallisuuden ulottuvuuksiin, jotka kytkeytyvät suoraan liiketoimintaan ja asiakkaiden kanssa toimimiseen. Tämän jälkeen tarkastellaan IFRS 9:n vaikutusta osuustoiminnallisuuden yhteiskunnalliseen rooliin ja paikalliseen vaikuttamiseen.

5.4.1 IFRS 9 ja liiketoimintarooli

Haastatteluissa nousivat selkeästi esiin IFRS 9:n aiheuttamat muutokset, joilla koettiin olevan vaikutusta asiakasliiketoimintaan ja se, miten osuustoiminnallisten periaatteiden mukaan toimiminen voidaan kokea standardiuudistuksen myötä ajoittain haastavaksikin. Ylipäätään osuustoiminnallisuudesta puhuttaessa haastateltavat kokivat, että asiakkaille näkyviä osuustoiminnallisia piirteitä ovat esimerkiksi laadukkaat palvelut sekä käytössä oleva bonusjärjestelmä ja muut edut, joista omistaja-asiakkaat voivat hyötyä. Ehkä olennaisimpana seikkana esiin nousi kuitenkin Osuuspankkien pitkämielisyys ja joustavuus asiakkaitaan kohtaan. Eräässä haastattelussa esimerkiksi mainittiin, että asiakkaiden kanssa haastavia tilanteita voidaan pyrkiä selvittämään tavanomaisia liikepankkeja pehmeämmin kei-

noin. Toinen haastateltava puolestaan kuvaili, kuinka Osuuspankkien toiminnassa ihmisläheisyys on keskeinen arvo, joka myös lähtökohtaisesti näkyy niiden tavassa kohdata asiakkaansa.

Monet haastateltavat kokivat, että mikäli asiakkaan tilanne muuttuu huonompaan suuntaan, pyrkivät Osuuspankit yhdessä asiakkaan kanssa keskustellen löytämään tilanteeseen ratkaisua. Osuustoiminnallisuuteen kuuluvaksi piirteeksi koettiin siis tällainen asiakkaan suhteen joustava ja kärsivällinen toimintatapa, jota voidaan pyrkiä noudattamaan suuristakin alaskirjauksista huolimatta, mikäli asiakas niin tahtoo ja mikäli hän on valmis tekemään töitä tilanteen parantamisen eteen. Pelkkää pankin tulosta ajatellen jokin muu ratkaisu voisi siis ehkä olla helpompi, mutta Osuuspankeille tyypilliseksi koettiin pyrkimys kulkea asiakkaan kanssa vaikeampienkin aikojen läpi. Eräs haastateltava kuvaili, kuinka Osuuspankit pyrkivät tarkastelemaan asioita pidemmällä aikavälillä, ja kuinka tapauskohtaisesti tietyissä seikoissa voidaan joustaa, mikäli asiakkaan tulevaisuudensuunnitelmat nähdään uskottavasti menestymisen mahdollisuutena. Useat haastateltavat nostivatkin esiin, kuinka Osuuspankeissa ei niin sanotusti eletä kvartaalitalousmaailmassa, vaan asioita katsotaan pidemmällä tähtäimellä, myös asiakkaiden kohdalla ja mahdollisuuksien mukaan heidän muuttuvien elämäntilanteidensa osalta.

”Mutta kyllä mielestäni se kokonaisuuden tarkastelu on se avain -- et jos me nyt oikeasti uskotaan että asiakas selviää ja se näkyy -- kun meillä on tämä omanlainen tapa toimia, niin osuustoiminnassa me pystytään katsomaan sitä vähän pidemmällä tähtäimellä eikä optimoida sitä ihan lyhyttä hetkeä.”

”Kyllä se osuustoiminnallisuus vaikuttaa siihen, että kun sille asiakkaalle on se iso alaskirjaus tehty, niin helpointahan olis siinä kohtaa irtisanoa luotto -- minun mielestä se on osuustoiminnallisuutta, että yritetään tosi pitkänkin kaavan kautta.”

Uuden IFRS 9:n mukaisen automatisoidun ja kaavamaisen laskentatavan koettiin kuitenkin myös haastavan Osuuspankkien osuustoiminnallisuutta ja näitä edellä kuvattuja toimintatapoja. Eräs haastateltava kuvaili, kuinka muutama vuosi sitten malliin alettiin valmistautua ja tuolloin ennakkoon pelättiin, että alaskirjaukset tulisivat olemaan isoja luoton myöntämisen hetkellä, ja että malli ylipäättään hankaloittaisi pankkien luotonantoa erityisesti hieman

heikoimmille pk-yrityksille. Haastateltava kertoi, ettei uudesta luottotappiomallista kuitenkaan näin dramaattisia muutoksia ole aiheutunut. Monissa Osuuspankeissa tilanne tuntui kuitenkin haastattelujen perusteella olevan se, että joustovara edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa on IFRS 9:n myötä pienentynyt aiempaan verrattuna. Pankit tuntuivat haastattelujen perusteella pyrkivän hahmottamaan myös yksittäisten asiakkaiden luottotappioiden vaikutusta pankin tulokseen ja hakemaan jonkinlaista ymmärrystä asiakkaiden ominaisuuksien vaikutuksista laskentamallin tuottamiin luottotappioihin.

Osuuspankkien välillä tuntui olevan hieman vaihtelua siinä, miten paljon IFRS 9:llä on ollut vaikutusta esimerkiksi luotonantopäätöksiin. Joidenkin haastateltavien näkemyksen mukaan huomiota on jo pidempään jouduttu kiinnittämään siihen, millaisia asiakkaita pankit voivat ottaa. Tämän taustalla on voinut olla esimerkiksi muu jo aiemmin kiristynyt sääntely tai ohjeistus. IFRS 9 saatettiin siis kokea jollain tapaa tarkennukseksi aiempaan luotonantoprosessiin, jossa sen vaikutus on näkynyt esimerkiksi siinä, että kiinnitetään hieman enemmän huomiota reittausarviointiin, tarkennetaan seurantaa sekä muita toimintoja. Haastateltavat tuntuivat kuitenkin selvästi tiedostavan IFRS 9:n mahdollisesti aiheuttamat alaskirjaukset ja miettivän näitä asiakaskohtaisesti. Esiin nousi myös tarkasteltavan aikavälin merkitys, sillä esimerkiksi yhden tilikauden perusteella luottotappioiden puolesta huonolta näyttävä asiakas saattaa hieman pidemmällä aikavälillä tarkasteltaessa muuttua ja kääntyä kannattavaksi, jolloin asiakas saatetaankin nähdä rahoituspäätöksen arvoisena. Eräs haastateltava esimerkiksi totesi, että tahtotila voi olla tehdä asiakkaalle positiivinen rahoituspäätös, mutta vaakakupissa painavat kuitenkin myös siitä seuraavat alaskirjaukset. Osuuspankkien täytyy toisinaan siis tasapainotella tällaisten tekijöiden välillä, jolloin päätöksissä voidaan pyrkiä huomioimaan sekä osuustoiminnallinen pitkämielisyys ja asiakassuuntautuneisuus, mutta myös asiakkaan tilanteen aiheuttamat luottotappiot ja näiden tulosvaikutus, jota toisaalta voidaan tarkastella myös koko asiakasomistajien edun näkökulmasta.

Osa haastateltavista koki, että IFRS 9:llä on selvästi ollut vaikutusta esimerkiksi luotonantopäätöksiin ja muuhun asiakkaiden kanssa toimimiseen. Eräässä haastattelussa tuli esiin merkkinä ilmi, kuinka standardiuudistus on ikään kuin kaventanut mahdollisuutta ottaa huomioon Osuuspankeilla olevaa niin sanottua hiljaista tietoa ja asiakastuntemusta. Vaikeammassa taloudellisessa tilanteessa oleva, hyvillä ominaisuuksilla ja asenteella varustettu yrittäjä, jolla on heikommat tunnusluvut, on todennäköisesti IFRS 9:n voimaan tuleminen myötä

haastavammassa tilanteessa, jossa tunnuslukujen näyttämää todellisuutta ei samalla tavalla voida enää niin sanotusti katsoa läpi sormien yrittäjän vastuuntuntoisuuden ja muiden ominaisuuksien varjolla:

”Ehkä siinä on kuitenkin vähentynyt se mahdollisuus, huomioon ottaminen. Jos on aikaisemmin tiedetty, että on vastuuntuntoinen ja niin edelleen oleva yrittäjä ja persoona ja tunnusluvut on vähän heikommat. Luulen, että sitä on ehkä vähän aikaisemmin voitu hieman katsoa enemmän lävitse, että kyllä se varmaan hieman on koventanut niitä tilanteita.”

Useissa haastatteluissa esiin nousivat tällaiset asiakkaiden mahdollisesti muuttuneet elämäntilanteet sekä näihin toimintatavat, joihin on IAS 39:n aikana totuttu sekä se, miten nykyinen luottotappiomallin reagoi vastaaviin tilanteisiin. Eräässä haastattelussa haastateltava kuvaili, kuinka asiakkaat ovat voineet tottua siihen, että esimerkiksi lyhennysvapaita saa ja tilanne on ylipäätään voinut olla se, että maksuohjelman muutoksia on mahdollista tehdä joustavammin. Nykyisessä tilanteessa pankit kuitenkin joutuvat miettimään tarkemmin sitä, kuinka luottotappioiden laskennan taustalla pyörivä automatisoitu malli tällaisiin tilanteisiin suhtautuu ja millainen on esimerkiksi juuri lyhennysvapaista aiheutuva tulosvaikutus. Asiakkaiden haastavimmat elämäntilanteet ja mahdolliset muutokset näissä vaikuttavat siis haastattelujen perusteella olevan Osuuspankeille paikkoja, joissa joustovara on pienentynyt ja asiakkaan tukeminen vaikeidenkin aikojen läpi ei välttämättä enää ole yhtä helppoa kuin aiemmin:

”Eli kun asiakas lähtee lomalle, niin se soittaa, että hei, pannaanko lyhennysvapaaksi? No, pannaan. Ne asiakkaat on totutettu siihen, että meiltä löytyy sitä joustoa, ja se kostautuu meille.”

”Jos pariskunta on asuntovelallinen, molemmat töissä, sitten toinen lähtee vaikka opiskelemaan, vaikka menee kauppatieteitä lukemaan, niin tulothan tippuu. Jos sitä pudotetaan, että otetaan lyhennysvapaata, niin sitten mittari katsoo, että aha, tulot vähentyi. Ja sitten se pamahtaa tänne—”

”Tämä jossain määrin lyö korville sitä osuustoiminnallisuutta, kun meidän peruslupaushan oli silloin, kun finanssikriisi alkoi ja ollut aina ennenkin, että me viedään meidän asiakkaat myös vaikean ajan yli. Ja nyt kun nämä mallit on tällasia, niin se tekee paljon vaikeemmaks sen asiakkaan auttamisen vaikean ajan yli, koska sillä on niin iso vaikutus heti suoraan tulokseen.”

Haastattelujen perusteella kyse vaikuttaisi osittain olevan myös siitä, kuinka hyvin pitkien asiakassuhteiden myötä kerääntynyt hiljainen tieto ja asiakkaan tunteminen on onnistuttu pankeissa vangitsemaan laskennassa mukana olevaan dokumentaatioon esimerkiksi reittauksen kautta. Useat haastateltavat kertoivat, kuinka kaiken päätöksenteon taustalla olevan tiedon tulisi olla mukana dokumentaatioissa, sillä hiljaiseen tietoon perustuvaan asiakkaan tuntemiseen pohjaten päätöksiä ei voida enää samalla tavalla tehdä. Osa haastateltavista totesikin, että luottotappiomalli ei itsessään pysty ottamaan huomioon asiakkaan historiaa ja asiakkaan tuntemista. Eräs haastateltava kuvaili asiaa niin, että IFRS 9:n mukainen laskenta näkee mukana olevat elementit muttei yksittäistä asiakkaan tilannetta, jota pankit aiemmin pystyivät itse tarkastelemaan.

Uusi IFRS 9 -standardi ja sen mukana tuoma luottotappioiden malli vaikuttaa haastatteluiden perusteella näkyvän siis monella eri tavalla Osuuspankkien liiketoiminnassa ja vaikuttavan myös asiakkaiden kanssa toimimiseen. Muuttunut laskentatapa ja sen aiheuttamat tulosvaikutukset, vakuuksien arvostamisen tarkentuminen sekä osuustoiminnallisuuden toteuttamisen ajoittainen haasteellisuus muun muassa joustamismahdollisuuksien kaventumisen kautta näyttävät olevan esimerkkejä siitä, kuinka uusi luottotappiomalli on muuttanut toimintaa Osuuspankeissa. Uudistuksen vaikutukset ulottuvat kuitenkin myös yhteiskunnallisen roolin puolelle, ja näitä vaikutuksia tarkastellaankin seuraavassa kappaleessa tarkemmin.

5.4.2 IFRS 9 ja yhteiskunnallinen rooli

Suoraan liiketoimintarooliin vaikuttavien seikkojen lisäksi haastatteluissa nousi esiin Osuuspankkien kaksoisroolin yhteiskunnallinen ulottuvuus. Yhteiskunnallista roolia yleisesti aja-

tellen haastateltavat kokivat Osuuspankkien pyrkivän tukemaan esimerkiksi paikallista yrityselämää. Lisäksi yhteisölliseen rooliin liittyväksi ominaisuudeksi koettiin laaja konttoriverkosto, jonka myötä luodaan työpaikkoja ja mahdollistetaan paikallista palvelua asiakkaille pienemmilläkin paikkakunnilla. Monissa näkemyksissä nousi esiin myös paikallisissa hankkeissa mukana oleminen sekä erilaisten lahjoitusten tekeminen. Esimerkkeinä tällaisesta yhteiskunnallisesta toiminnasta mainittiin lahjoitukset koulutukseen ja urheiluun, sekä nuorisoon tai vanhuksiin liittyvät projektit. Tällaisella toiminnalla ei usein ole suoranaista yhteyttä pankkien liiketoimintaan, eikä näissä mukana oleminen välttämättä pelkkien taloudellisten tekijöiden perusteella olisi kannattavaa, mutta ne ovat osa Osuuspankkien yhteisöllistä ja paikalliseen hyvinvointiin vaikuttavaa roolia.

Useat haastateltavat kokivat, että uusi IFRS 9 -standardi voi vaikeuttaa tällaisiin yhteiskunnallisiin hankkeisiin mukaan lähtemistä niiden aiheuttamien tulosvaikutusten vuoksi. Osassa Osuuspankeista uuden laskentatavan mukanaan tuomat alaskirjaukset ovat aiheuttaneet sen, että pankit miettivät yhä tarkemmin millaisiin hankkeisiin lähtevät mukaan. Pankkien välillä oli kuitenkin vaihtelua siinä, kuinka suuri vaikutus IFRS 9:llä on tähän ollut. Osa haastateltavista koki, että sääntely voi vähentää yhteiskunnallisissa hankkeissa mukana olemista, muttei kuitenkaan kokonaan poista tällaista toimintaa. Lisäksi eräässä haastattelussa todettiin, että mikäli IFRS 9:n maailmassa ohjeistusta luettaisiin ”kuin piru raamattua”, ei pankeilla olisi lainkaan mahdollisuutta lähteä näihin hankkeisiin mukaan. Monet Osuuspankit siis tuntuivat lisänneen päätöksiin harkintaa ja miettivän tarkemmin, millaisiin hankkeisiin lähdetään mukaan ja millainen on tästä IFRS 9:n mukaisen laskennan kautta syntyvä tulosvaikutus. Osa haastateltavista siis koki, että erilaisissa hankkeissa voidaan harkinnalla yhä olla osallisina, mikäli päätöksen taustalle löydetään sopivat perustelut, joilla hankkeista IFRS 9:n mukaisen laskennan aiheuttamat tappiot voidaan selittää.

“--Mutta tämä ehkä tietyllä lailla tuo esiin ne asiat, että hei, et nyt tässä poiketaan ja nyt on syytä sitten perustella, että miksi esimerkiksi tästä nyt vaan aiheutuu sitten X euron suuruisen odotettu tappio heti kärkeen ja miksi siinä sitten halutaan kuitenkin olla mukana--”

”Ja sitten liiketoimintaroolissa, siinä rahoituksessa me joudutaan painimaan tämän kanssa, että miten, mitkä vaikutukset tällä on siihen ja voidaanko sitä toimintaympäristön hyvinvoinnista huolehtimista toteuttaa. Mutta että sithän aina pitää kyllä olla herkkä sen kanssa, että

*ei lähdetä sillä rahoitustoiminnalla liian voimakkaasti sitten pitämään hengissä jotain sel-
lasta, mikä ei oo enää elinkelpoista.”*

Parissa Osuuspankissa tuotiin esiin myös näkökulma, jonka mukaan yhteiskunnalliset hankkeet voivat kohteesta riippuen olla myös sellaisia, että ne aiheuttavat alaskirjauksia laskennassa, mutta lopulta niiden seurauksena raha voi myöhemmin palautua, kun asiaa katsotaan pidemmällä tähtäimellä. Samalla kuitenkin todettiin, että useammat suuret odotettujen luottotappioiden myötä syntyvät alaskirjaukset toki alkavat tuntua ja näkyä pankin tuloksessa, mikä aiheuttaisi omat haasteensa pankin yhteisölliseen toimintaan. Joissakin haastatteluissa tuli esiin, kuinka erilaisissa hankkeissakin mukana olemista tulisikin tarkastella kokonaisuuden kannalta isossa kuvassa, eikä vain yhden tilikauden tulosta tuijottamalla. Mikäli asiaa siis katsottaisiin kokonaiskuvan ja esimerkiksi paikallisen alueen elinkeinoelämän kannalta, koki osa haastateltavista pankkien voivan lähteä hankkeisiin mukaan, vaikka itse sääntely ei siihen kannustaisikaan. Muutama haastateltava lisäksi totesi, että Osuuspankeilla menee lopulta yhtä hyvin kuin niiden asiakkailta ja ympäröivällä yhteiskunnalla.

Osa haastateltavista oli puolestaan sitä mieltä, ettei IFRS 9:llä ole juurikaan vaikutusta yhteiskunnallisiin hankkeisiin mukaan lähtemiseen. Tällaisissa tapauksissa haastateltavat esimerkiksi kokivat, että yhteiskunnalliseen toimintaan mukaan lähtemisen esteenä ovat ensisijaisesti muu sääntely ja ohjeistus. Juuri IFRS 9:llä ei siis välttämättä koettu olevan asian kannalta kovin suurta merkitystä. Osa haastateltavista puolestaan kertoi, että alkuun IFRS 9:n voimaan tullessa asiaa mietitytti ehkä enemmän, mutta pankit saattoivat laskelmien ynnä muiden jälkeen todeta, että heillä on pääasiassa yhä ihan hyvät mahdollisuudet lähteä mukaan paikallisiin hankkeisiin, mikäli näin vain halutaan tehdä. Toisaalta joissain haastatteluissa tuli ilmi, että Osuuspankeilla koettiin kaikesta huolimatta ikään kuin olevan jopa velvollisuus olla mukana toimintaympäristön hyvinvoinnin edistämisessä niin, että IFRS 9:llä ei koettu olevan tähän kovin suurta vaikutusta, vaikka alaskirjauksista aiheutuva tulosvaikutus tiedostettiin myös näissä pankeissa.

Haastateltavien näkemykseen IFRS 9:n vaikutuksista yhteisöllisissä hankkeissa mukana olemisessa näytti vaikuttavan myös se, kuinka aktiivisia pankit ylipäättään olivat tällaisissa

projekteissa aiemmin olleet. Osa pankeista ei välttämättä ollut yhtä paljon mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa kuin toiset, jolloin myöskään IFRS 9:n tuoma vaikutus ei näissä pankeissa välttämättä näkynyt kovin vahvasti. Vastaavasti osa aktiivisesti hankkeissa mukana olleista pankeista saattoi kokea IFRS 9:llä olevan hyvinkin olennainen osa siinä, miten aktiivisesti paikallisessa toiminnassa voidaan olla mukana. Eroa näkemyksiin saattoi tuoda myös se, kuinka erillisinä tai yhteenkuuluvina seikkoina osuustoiminnallisuuteen kuuluvat liiketoimintarooli ja yhteiskunnallinen rooli nähtiin toisiinsa linkittyvän. Suuri osa pankeista näytti pitävän näitä melko erillisinä asioina, ja muutamat haastateltavat puolestaan enemmän toisiinsa linkittyvinä ulottuvuuksina.

Haastatteluiden perusteella Osuuspankeissa käytetään siis nykyisin ehkä aiempaa enemmän harkintaa, kun mietitään, millaisiin yhteiskunnallisiin hankkeisiin ollaan valmiita lähettämään mukaan. Pankeissa näytetään tiedostavan hankkeista aiheutuvat uuden laskentamallin aiheuttamat alaskirjaukset, mutta suurin osa haastateltavista koki kuitenkin Osuuspankkien yhä voivan lähtee mukaan toimintaympäristön hyvinvointiin tähtääviin panostuksiin.

6 Johtopäätökset

Tässä luvussa esitetään tutkielman lopuksi vielä yhteenveto tutkimuksen tuloksista vastaten samalla aiemmin esitettyihin tutkimuskysymyksiin sekä peilaten tuloksia aiempiin tutkimuksiin. Lisäksi käsitellään tutkimukseen liittyviä rajoituksia ja pohditaan mahdollisia jatko-tutkimusaiheita.

6.1 Yhteenveto tuloksista

IFRS 9 -standardiuudistus oli joitakin vuosia sitten IASB:lle tärkeä ja olennainen projekti (Onali & Ginesti 2014, 629), sillä aiemmin voimassa ollut IAS 39 -standardi oli herättänyt paljon kritiikkiä ennen kaikkea liian myöhään tapahtuvien luottotappiokirjausten sekä monimutkaisuutensa vuoksi (mm. Camfferman 2015; Novotny-Farkas 2016). IAS 39:n toteutuneisiin luottotappioihin perustunut malli nähtiinkin standardin kenties suurimpana heikkoutena, jolla on nähty olleen vaikutusta myös finanssikriisin syntyyn (Gubareva 2021, 169; López-Espinosa et al. 2021; Bengsson 2011, 571), mikä on yksi esimerkki laskentatoimen merkityksestä ja siitä, kuinka sitä koskeva kritiikki nousee usein esiin tällaisten merkittävien tapahtumien myötä (Véron 2007, 2). Tilinpäätösstandardit eivät siis ole neutraali tapa mitata asioita (Véron 2007, 2) eivätkä ne synny tyhjiössä, vaan niihin vaikuttavat sekä poliittiset tekijät (Bengtsson 2011) että erilaiset laskentatoimen teoriat, jotka sillä hetkellä nähdään oikeina ja ideaalityyppisinä tapoina kuvastaa todellisuutta (Müller 2013). Näistä teorioista erityisesti rahoituksen taloustiede on viime aikoina noussut esiin keskeisenä tekijänä laskentatoimen käytäntöjen ja tilinpäätösstandardien taustalla (mm. Müller 2013; Power 2010; Zhang & Andrew 2014). Se on korostanut esimerkiksi sijoittajien informaatiotarpeeseen vastaamista sekä tilinpäätösten roolia tämän informaation välittämisessä (Miller & Oldroyd 2018), heijastuen myös tilinpäätösstandardien laatijoiden käsitteellisiin viitekehyksiin (Christensen 2010; Zhang & Andrew 2014).

Muun muassa tilinpäätösten informatiivista sisältöä sääntelevät tilinpäätösstandardit voivat vaikuttaa taloudelliseen käyttäytymiseen, mikä tarkoittaa sitä, että standardien laatijalla on tietynlainen ja merkittävä poliittinen valta (Véron 2007, 2-3; Ramanna 2013). IFRS-standardien laadintaprosessiin kuuluu vaiheita, joissa sidosryhmiltä pyydetään kommentteja ja mie-

lipiteitä, jolloin sidosryhmillä on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja pyrkiä vaikuttamaan lopullisiin standardeihin (Kwok & Sharp 2005, 75). IASB kohtaakin toiminnassaan erilaisten sidosryhmien eriäviä intressejä, jotka sen tulee osata ottaa huomioon ja joiden välillä se joutuu tasapainottelemaan (Hewa et al. 2020, 2586) sekä tekemään valintoja siitä, kuinka nämä erilaiset intressit tulevat lopulta huomioiduksi (Kwok & Sharp 2005, 75). IFRS 9:n tapauksessa IASB aloitti lopulta muun muassa FSF:n ja BCBS:n toiveiden johdosta standardiuudistusprosessin, jossa IAS 39 korvattiin IFRS 9 -standardilla (Novotny-Farkas 2016, 197-198; Bholat et al. 2018). Kuten muutkin uudet tilinpäätösstandardit, myös IFRS 9 on siis muodostunut erilaisten prosessiin osallistuneiden toimijoiden ja muiden tekijöiden lopputuloksena (Bischof & Daske 2016; 158). Tämän tutkimuksen ensimmäinen alatutkimuskysymys kuului seuraavasti ja pyrki Puccin ja Skærbækin (2020) artikkeliin pohjautuen hahmottamaan tätä standardiuudistuksen etenemistä sekä siihen taustalla vaikuttavia tekijöitä:

”Millaisia vaiheita standardiluonnosprosessissa on toimijaverkkoteorian translaation avulla mahdollista hahmottaa, ja millainen on ollut tehokkaiden markkinoiden hypoteesin rooli näissä eri vaiheissa?”

Toimijaverkkoteorian avulla oli mahdollista jakaa luottotappiomallin uudistamisprosessi kolmeen translaatioon. Jokaisen translaation taustalla oli pyrkimys saavuttaa malli, joka vastaisi sidosryhmien toiveita riittävän hyvin, mutta joka samalla perustui IASB:n tehokkaiden markkinoiden hypoteesin mukaiseen oletukseen lainojen tehokkaasta hinnoittelusta. IASB:n ensimmäinen standardiluonnos, jossa luottotappiot olisi huomioitu efektiivisen koron kautta, vastasi sen omaa rahoituksen taloustieteeseen pohjaavaa mallia kenties parhaiten, mutta kaatui sidosryhmien näkemykseen mallin käyttökelvottomuudesta ja monimutkaisuudesta. Efektiivisen koron käyttöä koskevan kritiikin ovat standardin laatimisen ja standardiluonnoksen muuttamisen tähän kritiikkiin pohjautuen havainneet myös mm. Hewa et al. (2020, 2605). Toisen translaation mukainen luonnos puolestaan yritti vastata toiveeseen saada FASB:n kanssa yhteistyössä tuotettu standardi, jossa rahoitusinstrumentit jaoteltiin kahteen ryhmään luotto-ominaisuuksiin pohjautuen, ja luottotappiot määriteltäisiin hieman eri tavalla riippuen siitä, kumpaan kategoriaan instrumentti kuuluu. Tämäkin luonnos kaatui sidosryhmiltä tulleeseen kritiikkiin koskien muun muassa epäselviä määritelmiä ja standardiluonnoksen sisältämiä tulkinnanvaraisuuksia (Hewa et al. 2020), mutta myös FASB:n ja IASB:n erilaisiin näkemyksiin siitä, kuinka rahoituksen taloustieteen teorioita ja toisaalta

myös aiemmin voimassa olleista standardeista saatua kritiikkiä tulisi standardien laadinnassa soveltaa ja huomioida.

Kolmannessa translaatiossa IASB pyrki edelleen säilyttämään EMH:n mukaisen ajattelun, jossa se kuitenkin joutui tästä ajattelusta hieman joustamaan ja ottamaan mukaan myös 12 kuukauden ajalta kirjattavat luottotappiot, jotka ovat osittain vastaan EMH:n ajatusta, jossa alkuperäisellä kirjaamishetkellä tappioita ei pitäisi syntyä. Lopputulemana IFRS 9 -standardiin syntyikin siis eräänlainen kolmiportainen kompromissiratkaisu, jossa pyrittiin pitämään mukana sekä tehokkaiden markkinoiden hypoteesin mukainen ajattelu, että sidosryhmien peräänkuuluttama käytännöllisyys ja luottotappioiden etupainotteinen kirjaaminen. Tehokkaiden markkinoiden hypoteesin osalta esimerkiksi Ball (2009) on tuonut esiin EMH:n soveltamiseen liittyviä rajoituksia kuten sen, ettei teoria ota kantaa tiedon lähteeseen tai luotettavuuteen. Samalla hän kuitenkin myös totesi, että näistä rajoitteista huolimatta käsitys hintojen sisältämästä informaatiosta on perusta nyky maailmassa monelle tekijälle ja tavalle käsitellä asioita, eli teoriolla on kaikesta huolimatta vahvat ja laajat vaikutukset nyky maailmassa (Ball 2009; 12, 15-16), mikä näkyy myös sen soveltamisessa IFRS-standardeihin. Sidosryhmien ja muiden tilinpäätösstandardien laatimiseen vaikuttavien seikkojen tutkimisesta puolestaan ovat olleet kiinnostuneita muun muassa Bengtsson (2011), Bamber & McMeeking (2016), Bischof & Daske (2016), Chatman et al. (2010) ja Hewa et al. (2020), jotka kaikki ovat päätyneet havaintoon siitä, että esimerkiksi eri sidosryhmät voivat pyrkiä vaikuttamaan IASB:n toimintaan ja siihen, millaiseksi standardien lopputulos muodostuu.

Translaatioiden tarkastelussa ja kommenttikirjeitä läpikäydessä otettiin huomioon myös EACB:n lähettämät kommenttikirjeet, jotta voitiin tarkastella, tuleeko niissä esiin jonkinlaista IFRS 9:n luottotappiomalliin liittyvää osuustoiminnallisuuden näkökulmaa. Esimerkiksi eurooppalaiset pankit eivät ole mikään homogeeninen ryhmä, vaan joukosta on mahdollista erottaa muutamia pääpiirteittäin toisistaan eroavia pankkityyppejä, joista yksi on sidosryhmäpankit (Groeneveld 2014, 12). Osuuspankit lukeutuvat tähän ryhmään ja ne eroavat muista pankeista usein siinä, että ne pyrkivät voiton sijaan maksimoimaan omistajiensa saamia hyötyjä voittojen sijaan, minkä lisäksi pitkät asiakassuhteet ovat niille tyypillisiä (Ayadi et al. 2010, 6; 13). Lisäksi osuuspankit toimivat usein paikallisesti niin, että ne tuntevat asiakkaansa ja pystyvät keräämään näistä niin sanottua hiljaista tietoa (Guinnane 2001, 37; McKillop et al. 2020, 4). Kommentit olivat kuitenkin lähes täysin aihepiireiltään yhteneväisiä muiden sidosryhmien kommenttien kanssa, eikä esimerkiksi osuustoiminnallisten piirteiden

ja IFRS 9:n tuomien muutosten välisiä vaikutuksia tuotu kommenttikirjeissä millään tavalla esiin. Osuuspankkien ja IFRS 9:n uudistusten välistä suhdetta haluttiin kuitenkin selvittää vielä lisää, joten tätä lähdettiin lähestymään tarkastelemalla ensin yleisesti standardiuudistuksen vaikutuksia sekä mahdollisesti esiin nousevia seikkoja, jotka voisivat näkyä erityisesti osuuskuntamuotoisissa pankeissa. Standardiuudistuksellahan arveltiin jo ennen sen voimaantuloa olevan merkittäviä vaikutuksia rahoituslaitosten ja pankkien toimintaan (Beerbaum & Ahmad 2015, 5; Deloitte 2016), sillä luottotappiot – jotka ovat olennainen osa standardiuudistusta – ovat merkittäviä eriä näiden tilinpäätöksissä (Beatty & Liao 2014, 340).

Tämän tutkielman toinen ja kolmas alatutkimuskysymys olivatkin seuraavanlaiset:

”Millaisia ovat IFRS 9:n tuomat keskeisimmät muutokset pankkien toiminnan kannalta?”

”Miten standardiuudistus ja sen seurauksena syntynyt luottotappioiden kirjaamisen malli vaikuttavat juuri osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan?”

Osuuspankkiryhmässä toteutettujen haastattelujen perusteella uusi luottotappioiden kirjaamisen malli näytti tuoneen joitakin muutoksia liiketoiminnan prosesseihin ja käytänteisiin. Erilaiset muutokset prosesseissa, päätöksenteossa ja järjestelmissä sekä raportoinnissa ovat myös muiden tutkimusten mukaan vaikutuksia, jotka IFRS 9:n implementoinnista seuraavat (mm. Gornjak 2019; Bischof & Daske 2016). Esimerkkeinä tällaisista muutoksista Osuuspankeissa esiin tuli tietynlainen tarkennus ja lisähuomion kiinnittäminen vakuuksien arvostamiseen sekä dokumentaation määrän lisääntyminen ja sen laadun kriittisempi arviointi. Osuuspankeissa siis kiinnitettiin enemmän huomiota siitä, millaiset arvot automaattisemmaksi muuttuneen laskennan pohjalla pyörivät, jotta ainakaan pankkien oman huolimattomuuden tai epätarkkuuden vuoksi esimerkiksi vakuuksien arvostamisesta ei aiheudu turhia alaskirjauksia.

Suurempia haasteita uusi luottotappiomalli näytti kuitenkin saaneen aikaan esimerkiksi siihen, millaisia asiakkaita pankit voivat ottaa ja miten pitkään vaikeammassa taloudellisessa tilanteissa olevia asiakkaita voidaan kannatella, tai miten hyvin asiakkaita voidaan niin sanotusti saattaa vaikeiden aikojen yli. IFRS 9:n luottotappiomallin muutokset näyttivät siis

kaventavan joustomahdollisuuksia asiakkaan suuntaan, sillä pankkien tuli huomioida näistä tilanteista koituvat luottotappiot. Aiempien tutkimusten perusteella osuuspankeilla on usein selvästi halu tukea asiakkaita pitkään, panostaa pitkiin asiakassuhteisiin ja olla tarpeen vaatiessa joustavia erilaisia sopimusehtoja koskien (mm. Novkovic 2008, 2175; Kalmi & Kerola 2014, 319; Groenveld & De Vries 2009, 8-9), johtuen osittain muuhun kuin voiton maksimointiin tähtäävistä tavoitteista sekä osuustoiminnan muista ominaisuuksista (Groenveld & De Vries 2009, 9). Tämä näkyi vahvasti myös haastateltavien puheissa, mutta toisaalta juuri tällainen osuustoiminnallinen asiakkaan tukeminen ja joustaminen aiheuttivat haastatteluiden perusteella Osuuspankeissa eniten haasteita ja toimintatapojen muutoksia uuden luottotappiomallin myötä. Haastatteluista oli myös nähtävissä, kuinka uusi luottotappiomalli on vähentänyt hiljaisen tiedon hyödyntämisen mahdollisuutta päätöksenteossa, mikäli tietoa ei ole onnistuttu vangitsemaan mukaan dokumentointiin muilla tavoin. Osuuspankkien kaltaisilla suhdepankkitoimintaan erikoistuneilla toimijoilla on tutkimuksienkin mukaan tyypillisesti myös niin kutsuttua pehmeää tietämystä asiakkaistaan, jota ne ovat pystyneet paikallisina toimijoina pitkien asiakassuhteiden aikana keräämään (Kalmi & Kerola 2014, 319; Catturani et al. 2016, 207). Uusi luottotappiomalli tuntuikin osin tuovan pankeille konkreettisesti esiin myös sen, kuinka ja missä määrin ne tällaista tietoa todellisuudessa pystyvät dokumentoimaan ja tätä kautta hyödyntämään päätöksenteossaan.

Monet tutkimukset viittaavat myös siihen, että osuuspankeilla ja muilla osuustoiminnallisilla yrityksillä on sosiaalisen ja yhteisöllisen ulottuvuutensa myötä taipumus huolehtia myös toimintaympäristönsä hyvinvoinnista. (Jussila et al. 2007, 36-37; Puusa et al. 2013, 7) Myös tämä yhteiskunnallinen rooli tuli vahvasti esiin Osuuspankkiryhmässä toteutetuissa haastatteluissa ja haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että IFRS 9:llä voi olla joitain vaikutusta myös siihen, kuinka Osuuspankeissa voidaan tätä roolia toteuttaa. Vaikka vastauksissa oli jonkin verran hajontaa, oli niistä nähtävillä se, että Osuuspankeissa tiedostetaan myös tämän paikalliseen toimintaan ja toimintaympäristön tukemiseen liittyvän toiminnan mahdollisesti aiheuttamat luottotappiot. Osassa pankeista tämä voi näkyä niin, että perusteluja toimintaan mukaan lähtemiselle joudutaan hakemaan aiempaa enemmän ja hankkeisiin lähtemistä ylipäätään pohditaan tarkemmin. Vaikka uusi IFRS 9 ja sen laskennan aiheuttamat luottotappiot eivät siis välttämättä estä yhteisöllisessä toiminnassa mukana olemista, voi se esimerkiksi vähentää tai vaikeuttaa sitä, tai saada pankit tarkemmin pohtimaan, miten ja millaisin toimin tätä sosiaalista roolia toteutetaan.

Kokonaisuutena uusi luottotappioiden kirjaamisen malli ei siis välttämättä ole ideaalinen juuri osuuspankeille, jotka ovat totuttaneet asiakkaansa joustavuuteen ja jotka ovat sietäneet asiakkailtaan taloudellisesti heikompiakin vuosia. Vaikka osuuspankkiryhmissä keskuspankit tyypillisesti voivat suuremman kokonsa vuoksi tehokkaasti hoitaa tiettyjä keskitettyjä tehtäviä, mikä puolestaan voi mahdollistaa paikallisille osuuspankeille lokaalin informaation hyödyntämisen (Kalmi & Kerola 2014, 318), ei luottotappioiden laskennan keskittäminen näytä haastatteluiden perusteella olevan tällainen toiminto, joka ainakaan luottotappioita koskien soisi keskittymisen asiakaskohtaisen informaation hyödyntämiseen. Luottotappiolaskennan keskittäminen voi toki vapauttaa aikaa ja resursseja muuhun toimintaan, mutta uudistettu sääntely yhdessä keskittämisen kanssa näyttää myös vieneen osuuspankeilta tällaisen asiakaskohtaisen informaation ja jouston hyödyntämisen juuri luottotappioiden kirjaamisessa. Uudella luottotappiomallilla näyttää siis olevan myös selvä vaikutus siihen, kuinka joustavasti osuuspankit voivat toimia, mikä näkyy myös asiakkaiden suuntaan. Tietynlainen joustavuus myös sosiaalista ja yhteisöllistä roolia ajatellen näyttää IFRS 9:n myötä kaventuneen, sillä osuuspankit voivat joutua tarkemmin miettimään millaisiin yhteisöllisiin hankkeisiin ne voivat lähteä mukaan ja miten mukaan lähtemistä joudutaan perustelemaan siitä aiheutuvien luottotappioiden vuoksi. Lisäksi osuuspankkien tapa kirjata luottotappioita IAS 39:n aikaan on voinut olla hieman pankista riippuen jopa IFRS 9:ä kriittisempi, joten myös mallin automaattisesti pyörivä laskenta ja erilaisten muutosten vaikutukset tähän näyttivät voivan olla hankalia hahmottaa, kun aiemmin luottotappiokirjauksia on tehty enemmän manuaalisesti asiakkaan kokonaistilannetta tarkastellen.

Tällä tutkielmalla on kuitenkin myös tiettyjä rajoituksia, jotka vaikuttavat esimerkiksi tulosten yleistettävyyteen. Näitä rajoituksia sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita pohditaan seuraavaksi tarkemmin.

6.2 Rajoitukset ja jatkotutkimusaiheet

Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä tulisi arvioida objektiivisesti (Eskola & Suoranta 2003, 210–211) ja luotettavuutta voivatkin usein rajoittaa objektiivisuuteen liittyvät seikat, kuten havaintojen luotettavuus sekä niiden puolueettomuus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136). Tämän tutkimuksen havainnot on pyritty tekemään objektiivisesti ja puolueettomasti, sillä tutkimuksen toteuttajana en itse esimerkiksi työskentele tai ole muutoinkaan si-

doksissa yrityksiin, joissa haastattelut on toteutettu. Lisäksi laadullinen tutkimus tulisi toteuttaa uskottavasti niin, että sen aineisto on kerätty asianmukaisesti ja analysoitu huolellisesti (Puusa & Juuti 2020). Haastatteluaineiston analysointiin on tässä tutkielmassa käytetty runsaasti aikaa ja kaikki litteroinnit on käyty läpi useita kertoja, jotta laajasta aineistosta on saatu tunnistettua ja poimittua juuri tämän tutkimuksen aiheeseen liittyvät kommentit.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös reliabiliteetin eli toistettavuuden kautta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Tässä tutkimuksessa kaikki haastattelut toteutettiin suomalaisissa yrityksissä, joten maakohtaisesta sääntelystä ja kulttuurillisista tekijöistä johtuen tulokset eivät ole yleistettävissä osuuspankkeihin esimerkiksi maailmanlaajuisesti. Jatkotutkimuksena olisikin mielenkiintoista tietää, onko eri maiden osuuspankeissa havaittavissa eroja siinä, miten IFRS 9 on niihin vaikuttanut ja sopiiko luottotappioiden kirjaamisen malli osuuspankkeihin joissakin maissa muita paremmin. Lisäksi haastattelut toteutettiin vain yhteen osuuspankkiryhmään kuuluvissa osuuspankeissa, joten voi olla, että myös ryhmäkohtaiset rakenteet ja muu sääntely ovat vaikuttaneet tutkimuksen tuloksiin. Laajemmalla, useista osuuspankkiryhmistä (joita tosin Suomessa ylipäättään on varsin vähän) kootulla aineistolla täydennetty tutkimus voisi siis olla tarpeen. Tähän tutkimukseen tosin on valikoitunut haastateltaviksi erikokoisia ja erilaisia toimintaympäristöjä edustavia osuuspankkeja, mikä on varmasti tuonut hieman vaihtelua saatuihin vastauksiin.

Voisi olla myös mielenkiintoista toteuttaa tutkimus, joka mahdollistaisi liikepankkien ja osuuspankkien vertailun esimerkiksi haastatteluaineistosta saatavien vastauksien perusteella. Lisäksi tutkimus, jossa hyödynnettäisiin luottotappioita koskevaa tilinpäätösinformaatiota ajalta ennen ja jälkeen IFRS 9 -standardia voisi tuoda esiin lisäinformaatiota aihepiiriin liittyen.

Lähdeluettelo

Ahrens, T. & Chapman, C. S. (2007) Management accounting as practice. *Accounting, organizations and society*, 32 (1), 1–27.

Alali F. & Cao L. (2010). International financial reporting standards - credible and reliable? An overview. *Advances in Accounting*, 26(1), 79–86.

Allen, F., Vayanos D., Vives X. (2014) Introduction to financial economics. *Journal of economic theory*. 1491–14.

Aramburu, I. A., & Pescador, I. G. (2019). The Effects of Corporate Social Responsibility on Customer Loyalty: The Mediating Effect of Reputation in Cooperative Banks Versus Commercial Banks in the Basque Country. *Journal of Business Ethics*, 154(3), 701–719

Arnold, P. J. (2009). Global financial crisis: The challenge to accounting research. *Accounting, Organizations and Society*, 34(6), 803–809.

Ayadi, R., Llewellyn, D. T., Schmidt, R. H., Arbak, E., and De Groen, W. P. (2010). Investigating diversity in the banking sector of Europe – key developments, performance and role of co-operative banks. Brussels: Centre for European Policy Studies.

Ball, R. (2006). International Financial Reporting Standards (IFRS): pros and cons for investors. *Accounting and Business Research*, 36(sup1), 5–27.

Ball R. (2009). The Global Financial Crisis and the Efficient Market Hypothesis: What Have We Learned? *Journal of Applied Corporate Finance*, 21(4), 8–16.

Bamber, & McMeeking, K. (2016). An examination of international accounting standard-setting due process and the implications for legitimacy. *The British Accounting Review*, 48(1), 59–73.

Barker, R., & Schulte, S. (2017). Representing the market perspective: Fair value measurement for non-financial assets. *Accounting, Organizations and Society*, 56, 55–67.

Barnoussi, A. el, Howieson, B., & Beest, F. (2020). Prudential Application of IFRS 9: (Un)Fair Reporting in COVID-19 Crisis for Banks Worldwide? *Australian Accounting Review*, 30(3), 178–192.

Barth, M. E. & Landsman W. R. (2010). How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis? *The European Accounting Review*, 19(3), 399–423.

Baxter, J. & Chua, W. F. (2020) Using critical realism in critical accounting research – a commentary by two ANTs. *Accounting, auditing, & accountability*. 33 (3), 655–665.

Beatty, A. & Liao, S. (2014) Financial accounting in the banking industry: A review of the empirical literature. *Journal of accounting & economics*. 58 (2-3), 339–383.

Beerbaum D. & Ahmad S. (2015). Significant increase in credit risk according to IFRS 9: Implications for financial institutions. *International Journal of Economics and Management Sciences*, 4(9), 1–3.

Bengtsson, E. (2011). Repoliticalization of accounting standard setting—The IASB, the EU and the global financial crisis. *Critical Perspectives on Accounting*, 22(6), 567–580.

Bester, N. (2017). IFRS 9 Audit Implications. *Accountancy SA*, pp. 52-54

Bholat D., Lastra, R. M., Markose, S. M., Miglionico, A., & Sen, K. (2017). Non-performing loans at the dawn of IFRS 9: regulatory and accounting treatment of asset quality. *Journal of Banking Regulation*, 19(1), 33–54.

Billett M., & Yu, M. (2016). Asymmetric Information, Financial Reporting, and Open-Market Share Repurchases. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 51(4), 1165–1192.

Birchall, J. (2013). The Potential of Co-Operatives during the Current Recession; Theorizing Comparative Advantage. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, Vol. 2, No. 1, pp. 1-22

Bischof, J. & Daske, H. (2016) Interpreting the European Union's IFRS Endorsement Criteria: The Case of IFRS 9. *Accounting in Europe*. 13 (2), 129–168.

Bloom R. & Webinger M. (2011) Contextualizing the Intermediate Financial Accounting Courses in the Global Financial Crisis, *Accounting Education*, 20:5, 469-494

Bloomfield, B., Coombs, R., Cooper, D. and Rea, D. (1992). 'Machines and manoeuvres: responsibility accounting and the construction of hospital information systems'. *Accounting, Management and Information Technology*, 2, 4, 197–219.

Bloomfield, B. P., & Vurdubakis, T. (1999). The Outer Limits: Monsters, Actor Networks and the Writing of Displacement. *Organization* (London, England), 6(4), 625–647.

Bloor, D. (1999). Anti-Latour. *Studies in History and Philosophy of Science. Part A*, 30(1), 81–112.

Bougen, P. D. & Young, J. J. (2012) Fair value accounting: Simulacra and simulation. *Critical perspectives on accounting*. 23 (4-5), 390–402.

Bushman R. M. & Williams C. D. (2012). Accounting discretion, loan loss provisioning, and discipline of Banks' risk-taking. *Journal of Accounting & Economics*, 54(1), 1–18.

Brown, S. J. (2011). The efficient markets hypothesis: The demise of the demon of chance? *Accounting and Finance (Parkville)*, 51(1), 79–95.

Callon, M., & Latour, B. (1981). Unscrewing the big Leviathans: How do actors macrostructure reality. In K. Knorr, & A. Cicourel (Eds.), *Advances in social theory and methodology: Toward an integration of micro and macro sociologies* (pp. 277-303). London, UK: Routledge.

Callon, M. (1986). Some elements of sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of st. Brieuç Bay. *Sociological Review Monograph*, 32, 196-233.

Callon M. (1998a). An essay on framing and overflowing: Economic externalities revisited by Sociology. In M. Callon (Ed.), *The laws of the market* (pp. 244-269). Oxford, UK: Blackwell Publishers.

Callon M. (1998b). Introduction: The embeddedness of economic markets in economics. In M. Callon (Ed.), *The laws of the market* (pp. 1-57). Oxford, UK: Blackwell Publishers.

Callon M. (1999) 'Actor-Network Theory—The Market Test', *The Sociological Review*, 47 pp. 181–195.

Callon M. (2007). What does it mean to say that economics is performative? In D. MacKenzie, F. Muniesa, & L. Siu (Eds.), *Do economists make markets? On the performativity of economics*. New Jersey, USA: Princeton University Press.

Camfferman K. & Zeff S. A. (2018) The Challenge of Setting Standards for a Worldwide Constituency: Research Implications from the IASB's Early History. *The European accounting review*. 27 (2), 289–312.

Camfferman K. (2015) The Emergence of the 'Incurred-Loss' Model for Credit Losses in IAS 39. *Accounting in Europe*. 12 (1), 1–35.

Catturani I., Kalmi, P., & Stefani, M. L. (2016). Social Capital and Credit Cooperative Banks. *Economic Notes - Monte Paschi Siena*, 45(2), 205–234.

Chapman, C., Cooper, D., & Miller, P. (2009). Linking accounting, institutions and organizations. In C. Chapman, D. Cooper, & P. Miller. *Accounting, organizations, and institutions: Essays in honour of Anthony Hopwood* (pp. 1-29).

Chatham M. D., Larson, R. K., & Vietze, A. (2010). Issues affecting the development of an international accounting standard on financial instruments. *Advances in Accounting*, 26(1), 97–107.

Chen, H., & Nguyen, H. H., Signal V. (2011). The information content of stock splits. *Journal of Banking & Finance*, 35(9), 2454–2467.

Chiapello, E., & Walter, C. (2016). The Three Ages of Financial Quantification: A Conventionalist Approach to the Financiers' Metrology. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 41(2 (156)), 155-177.

Chiapello, E. (2008). Accounting at the heart of the performativity of economics. *European Sociology Newsletter*, 10(1), 12-15.

Chiaromonte L., Poli, F., & Oriani, M. E. (2015). Are Cooperative Banks a Lever for Promoting Bank Stability? Evidence from the Recent Financial Crisis in OECD Countries: Are Cooperative Banks a Lever for Promoting Bank Stability? *European Financial Management: the Journal of the European Financial Management Association*, 21(3), 491–523.

Christensen, J. (2010) Conceptual frameworks of accounting from an information perspective. *Accounting and business research*. 40 (3), 287–299.

Cooper, C. (2015) Accounting for the fictitious: A Marxist contribution to understanding accounting's roles in the financial crisis. *Critical perspectives on accounting*. 3063–82.

Dedeke, A. N. (2017) Creating sustainable tourism ventures in protected areas: An actor-network theory analysis. *Tourism management* (1982). 61161–172.

Deloitte (2016a) A drain on Resources – Banks

Deloitte (2016b) IFRS 9: Financial Instruments – high level summary

Deloitte (2016c) IFRS 9 for Banks

Deloitte (2021) The IAS Plus Interviews — Sir David Tweedie [Verkkodokumentti]. [Viitattu 1.1.2022]. Saatavilla: <https://www.iasplus.com/en/news/2012/may/the-bruce-column-2014-interview-with-sir-david-tweedie>

Dib D. & Feghali K. (2021) Preliminary impact of IFRS 9 implementation on the Lebanese banking sector. *Accounting and management information systems*. 20 (3), 369–401.

Ehret M. (2014) Financial socialism: The role of financial economics in economic disorganization. *Journal of business research*. 67 (1), 2686–2692.

Eskelinen T., & Jonker-Hoffrén, P. (2017). Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta. *Poliittinen Talous*, 5. Saatavilla: <https://journal.fi/poliittinentalous/article/view/96125>

EY (2018) Applying IFRS – Impairment of financial instruments under IFRS 9.

Fama, E. F. (1970). Efficient capital markets: A review of theory and empirical work. *The Journal of Finance*, 25(2), 383-417.

FASB (2012a) Exposure Draft: Financial Instruments – Credit Losses (Subtopic 825-5) [Verkkodokumentti]. [Viitattu 25.4.2022] Saatavilla: <https://www.fasb.org/Page/ShowPdf?path=Proposed+ASU+Financial+Instruments+Credit+Losses+%28+Subtopic+825-15%29.pdf&title=Proposed+Accounting+Standards+Update—Financial+Instruments—Credit+Losses+%28Subtopic+825-15%29&acceptedDisclaimer=true&Submit=>

FASB (2012b) Meeting – Accounting for Financial Instruments: Impairment. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 25.4.2022] Saatavilla: <https://www.fasb.org/Page/ShowPdf?path=AFIIMP-bmmin-20120822.pdf&title=Accounting>

Ferri G., Kalmi, P., & Kerola, E. (2014). Does bank ownership affect lending behavior? Evidence from the Euro area. *Journal of Banking & Finance*, 48, 194–209.

Fiordelisi, F. & Mare, D. S. (2013) Probability of default and efficiency in cooperative banking. *Journal of international financial markets, institutions & money*. 2630–45.

FSF (2009). Report of the financial stability Forum on addressing procyclicality in the financial system, 2 April 2009.

Gebhardt G. (2016). Impairments of Greek Government Bonds under IAS 39 and IFRS 9: A Case Study. *Accounting in Europe*, 13:2, pp. 169-196.

Gornjak M. (2019). ifrs 9: Initiator of Changes in Management Accounting Processes. *Management (Spletna Izd.)*, 14(2), 95–116.

Groeneveld, H. & De Vries, B. (2009). European co-operative banks: First lessons of the subprime crisis. *The International Journal of Co-operative Management*, 4 (2), pp.8–21.

Groeneveld, H. (2014). Features, Facts and Figures of European Cooperative Banking Groups Over Recent Business Cycles. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, Special Issue on Cooperative Banks, 3(1), pp. 11-33,

Grossman, S. J. & Stiglitz, J. E. (1980) On the Impossibility of Informationally Efficient Markets. *The American economic review*. 70 (3), 393–408.

Gubareva, M. (2021) How to estimate expected credit losses – ECL – for provisioning under IFRS 9. *The journal of risk finance*. 22 (2), 169–190.

Guinnane. (2001). Cooperatives as Information Machines: German Rural Credit Cooperatives, 1883–1914. *The Journal of Economic History*, 61(2), 366–389.

G20. (2009). Declaration on strengthening the financial system e London Summit, 2 April 2009. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 27.12.2021] Saatavilla: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/london_summit_declaration_on_str_financial_system.pdf

G20 Working Group 1. (2009). Enhancing sound regulation and strengthening transparency. Final report. March 25, 2009.

Haas, P. M. (1992) Introduction: epistemic communities and international policy coordination. *International organization*. 46 (1), 1–35.

Heiko H. & Čihák M. (2007) Cooperative Banks and Financial Stability. IMF Working Paper No. 07/2

Hewa, S. I., Mala, R., & Chen, J. (2020). IASB's independence in the due process: an examination of interest groups' influence on the development of IFRS 9. *Accounting and Finance (Parkville)*, 60(3), 2585–2615.

Himick, D. & Brivot, M. (2018) Carriers of ideas in accounting standard-setting and financialization: The role of epistemic communities. *Accounting, organizations and society*. 6629–44.

Hines, R.D. (1989), The Sociopolitical Paradigm in Financial Accounting Research, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 2 No. 1.

Hines, R. D. (1991). The FASB's conceptual framework, financial accounting and the maintenance of the social world. *Accounting, Organizations and Society*, 16(4), 313-331.

Hopwood, A. (1992) Accounting calculation and the shifting sphere of the economic. *The European accounting review*. 1 (1), 125–143.

Hopwood, A. G. (1994) Some reflections on 'The harmonization of accounting within the EU'. *The European accounting review*. 3 (2), 241–254.

Hopwood, A. G. (2009) Reflections and projections – and many, many thanks. *Accounting, organizations and society*. 34 (8), 887–894.

Hopwood, A. G. (2009) The economic crisis and accounting: Implications for the research community. *Accounting, organizations and society*. 34 (6), 797–802.

IASB (2008) Board Decisions on IFRS [Verkkodokumentti]. [Viitattu 8.1.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/news/updates/iasb/2008/iasbupdatenov08.pdf>

IASB (2009a) Basis for Conclusions – Exposure Draft ED/2009/12 [Verkkodokumentti]. [Viitattu 5.2.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/fi-impairment/exposure-draft-2009/published-documents/ed-amortised-cost-impairment-basis.pdf>

IASB (2009b) Exposure Draft ED/2009/12 - Financial Instruments: Amortised Cost and Impairment [Verkkodokumentti]. [Viitattu 5.2.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/fi-impairment/exposure-draft-2009/published-documents/ed-amortised-cost-impairment.pdf>

IASB (2009c) IASB Update – September 2009 [Verkkodokumentti]. [Viitattu 20.1.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/news/updates/iasb/2009/iasbupdateseptember2009.pdf>

IASB (2009d) Request for Information [Verkkodokumentti]. [Viitattu 22.1.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/fi-impairment/request-for-information/published-documents/rfi-expected-loss-model.pdf>

IASB (2011) Supplement to ED/2009/12 Financial Instruments – Amortised Cost and Impairment [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.3.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/fi-impairment/exposure-draft-2009-supplementary/published-documents/ed-supplement-amortised-cost-impairment.pdf>

IASB (2013) Exposure Draft ED2013/2 Financial Instruments – Expected Credit Losses [Verkkodokumentti]. [Viitattu 15.3.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/fi-impairment/exposure-draft-2013/published-documents/ed-expected-credit-losses.pdf>

IASB (2014a) Financial Instruments Project – Impairment – Due Process Paper to the IASB [Verkkodokumentti]. [Viitattu 17.3.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2014/april/trustees/papers/ap3cii-impairment-due-process-steps.pdf>

IASB (2014b) IASB completes reform of financial instruments accounting [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.4.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2014/07/iasb-completes-reform-of-financial-instruments-accounting/>

IASB (2014c) IASB Update [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.4.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2014/january/iasb/iasb-update/ap01-iasb-update-december-2013.pdf>

IASB (2014d) Project Summary – IFRS 9 Financial Instruments [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.4.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/fi-impairment/ifrs-standard/published-documents/project-summary-july-2014.pdf>

IASB Staff Paper (2009a) Impairment: Staff recommendations and questions to the Board [Verkkodokumentti]. [Viitattu 22.1.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2009/september/iasb/fi-0909-ap12b-obs.pdf>

IASB Staff Paper (2009b) Impairment: summary feedback analysis for the Request for Information regarding the expected cash flow approach [Verkkodokumentti]. [Viitattu 23.1.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2009/september/iasb/fi-0909-ap12a-obs.pdf>

IASB Staff Paper (2009c) Measurement Methods: Amortised Cost [Verkkodokumentti]. [Viitattu 5.2.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2009/april/iasb/financial-instruments-recognition-and-measurement/ap14-measurement-methods-amortised-cost.pdf>

IASB Staff Paper (2010a) Comment Letter Summary [Verkkodokumentti]. [Viitattu 13.2.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2010/july/iasb/fi0710b09aobs.pdf>

IASB Staff Paper (2010b) Treatment of Initial Expected Loss [Verkkodokumentti]. [Viitattu 13.2.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2010/september/iasb/fi0910b15obs.pdf>

IASB Staff Paper (2011a) Comment Letter Summary [Verkkodokumentti]. [Viitattu 18.2.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2011/april/joint-iasb-fasb-2/fi0411b04dobs.pdf>

IASB Staff Paper (2011b) Summary of Outreach for Supplementary Document on Impairment [Verkkodokumentti]. [Viitattu 19.2.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2011/april/joint-iasb-fasb-2/fi0411b04eobs.pdf>

IASB Staff Paper (2013) Comment Letter Summary [Verkkodokumentti]. [Viitattu 14.3.2022] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2013/july/iasb/fi-impairment/ap5c-comment-letter-summary.pdf>

IFRS Foundation (2021) IFRS-standardit : 1.1.2021 tai sen jälkeen alkavilla tilikausilla noudatettavat vaatimukset; ei sisällä myöhemmin voimaan tulevia muutoksia : IFRS-standardit, mukaan lukien IAS-standardit, IFRIC-tulkinnat ja SIC-tulkinnat, sekä taloudellisen raportoinnin käsitteellinen viitekehys. (2021). ST-Akatemia Oy.

Iyamu, T. (2018) A multilevel approach to big data analysis using analytic tools and actor network theory. *South African journal of information management*. 20 (1), 1–9.

Jones T.C. & Dugdale, D. (2002) The ABC bandwagon and the juggernaut of modernity. *Accounting, organizations and society*. 27 (1), 121–163.

Jones D., & Kalmi P. (2009). Trust, Inequality and the Size Of The Co-Operative Sector: Cross-Country Evidence. *Annals Of Public and Cooperative Economics*, 80(2), 165–195.

Jussila I., Kotonen, U., & Tuominen, P. (2007). Customer-owned Firms and the Concept of Regional Responsibility: Qualitative Evidence from Finnish Co-operatives. *Social Responsibility Journal*, 3(3), 35–43.

Justesen, L. & Mouritsen, J. (2011) Effects of actor-network theory in accounting research. *Accounting, auditing, & accountability*. 24 (2), 161–193.

Jørgensen, M. T. (2017) Reframing tourism distribution - Activity Theory and Actor-Network Theory. *Tourism management* (1982). 62312–321.

Kalmi P. (2013). Catching a wave: the formation of co-operatives in Finnish regions. *Small Business Economics*, 41(1), 295–313.

Kalmi P. (2016). Co-operative Banks in Finland, *Contributions to Economics*, in: Simeon Karafolas (ed.), *Credit Cooperative Institutions in European Countries*, pages 43-54, Springer.

Kalmi P. & Kerola E. (2014) Osuus- ja säästöpankkien menestys eurooppalaisessa talouskriisissä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* – 110. vsk. – 3/2014, pp. 315-331

Kispál-Vitai Z., Regnard, Y., Kövesi, K., & Guillotte, C.-A. (2019). Cooperative case studies from three countries: Is membership a problem or a solution in the 21st century? *Society and Economy*, 41(4), 467–485.

KPMG (2014). IFRS view – Uusia tuulia IFRS-rintamalla. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.11.2021] Saatavilla: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/fi/pdf/2017/01/IFRS-View-2014_final.pdf

KPMG (2016) IFRS 9 for Banks [Viitattu 13.12.2021] Saatavilla: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/na/pdf/IFRS9-for-Banks.pdf>

Kullman, K & Pyyhtinen, O. (2015) Toimijaverkosto. in K Eriksson (ed.), *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. Helsinki, pp. 109-126.

Kuusterä, A. (2002) *Lähellä ihmistä - Osuuspankkitoiminta 100 vuotta*. Otava, Helsinki, toinen painos

Kwok W. C. C. & Sharp D. (2005). Power and international accounting standard setting: Evidence from segment reporting and intangible assets projects. *Accounting, Auditing, & Accountability*, 18(1), 74–99.

Latour, B. (1984) 'The Powers of Association', *The Sociological Review*, 32, pp. 264–280.

Latour, B. (1988). *The Pasteurization of France*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Latour, B. (1999) 'On Recalling Ant', *The Sociological Review*, 47(1), pp. 15–25.

Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Laurinkari, J. (2004). *Osuustoiminta – Utopiasta Kansainvälisen Yrittämisen Muodoksi*. Kuopio: Suomen Graafiset Palvelut Oy.

Laux, C. & Leuz, C. (2010) Did Fair-Value Accounting Contribute to the Financial Crisis? *The Journal of economic perspectives*. 24 (1), 93–118.

Law, J. (1984) 'Editor's Introduction: Power/Knowledge and the Dissolution of the Sociology of Knowledge', *The Sociological Review*, 32(1), pp. 1–19.

Law, J. (1992) Notes on the theory of the actor-network: Ordering, strategy, and heterogeneity. *Systems Practice* 5, 379–393

Leaven, L. & Majnoni, G. (2003) Loan loss provisioning and economic slowdowns: too much, too late? *Journal of financial intermediation*. 12 (2), 178–197.

Lee, N. and Brown, S. (1994) 'Otherness and the Actor Network: The Undiscovered Continent', *American Behavioral Scientist*, 37(6), pp. 772–790.

Lev, B., 1988. Toward a theory of equitable and efficient accounting policy. *Accounting Review* 63, 1–22.

Levi Y. & Davis P. (2008). Cooperatives as the “enfants terribles” of economics: Some implications for the social economy. *The Journal of Socio-Economics*, 37(6), 2178–2188.

Lloyd S. (2014) IFRS 9: A Complete Package for Investors. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 10.5.2021]. Saatavilla: <http://www.ifrs.org/-/media/feature/resources-for/investors/investor-perspectives/investor-perspective-jul-2014.pdf>

López-Espinosa, G., Ormazabal, G., & Sakasai, Y. (2021). Switching from Incurred to Expected Loan Loss Provisioning: Early Evidence. *Journal of Accounting Research*, 59(3), 757–804.

Louhivuori, J. (2019) Informaatiokäytäntöjen tutkimuksen teoreettisia ja metodologisia mahdollisuuksia. *Informaatiotutkimus*. 38 (3-4).

Malkiel, B. G. (2003) The Efficient Market Hypothesis and Its Critics. *The Journal of economic perspectives*. 17 (1), 59–82.

Mamouni Limnios, E., Mazzarol, T., Soutar, G. N., & Siddique, K. H. (2018). The member wears Four Hats: A member identification framework for co-operative enterprises. *Journal of Co-Operative Organization and Management*, 6(1), 20–33.

Mare D. S. & Gramlich D. (2020). Risk exposures of European cooperative banks: a comparative analysis. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 56(1), 1–23.

McKillop D., French D., Quinn, B., Sobiech, A. L., & Wilson, J. O.S. (2020). Cooperative financial institutions: A review of the literature. *International Review of Financial Analysis*, 71, 101520–

McLean, C. & Hassard, J. (2004) Symmetrical Absence/Symmetrical Absurdity: Critical Notes on the Production of Actor-Network Accounts. *Journal of management studies*. 41 (3), 493–519.

Metsämuuronen J. (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: International Methelp Ky

Miller, A. D. & Oldroyd, D. (2018) An Economics Perspective on Financial Reporting Objectives: Financial Reporting: An Economics Perspective. *Australian accounting review*. 28 (1), 104–108.

Miller, P. (1998) The margins of accounting. *The European accounting review*. 7 (4), 605–621.

Mooney P. H., Gray W., Roahrig J. (1996). The De/Repoliticization of Cooperation and the Discourse of Conversion. *Rural Sociology* 61(4), pp. 559-576

Mooney, P.H., & Gray, T.W. (2002). Cooperative Conversion and Restructuring in Theory and Practice. United States Department of Agriculture, RBS Research Report 185

Morgan, G. (1988). Accounting as reality construction: Towards a new epistemology for accounting practice. *Accounting Organizations and Society*, 13, 477-485.

Muller, J. (2014) An accounting revolution? The financialisation of standard setting. *Critical perspectives on accounting*. 25 (7), 539–557.

Nilsson J. (1996). The nature of cooperative values and principles: transaction cost theoretical explanations. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 67(4), 633–653

Nilsson J. (2001). Organisational principles for co-operative firms. *Scandinavian Journal of Management*, 17(3), 329–356.

Novkovic, S. (2008). Defining the co-operative difference. *The Journal of Socio-Economics*, 37(6), 2168–2177.

Novkovic, S. (2014). The balancing act: Reconciling the economic and social goals of co-operatives. *International summit of co-operatives*. Quebec: Desjardins and International Co-operative Alliance.

Novotny-Farkas, Z. (2016) The Interaction of the IFRS 9 Expected Loss Approach with Supervisory Rules and Implications for Financial Stability. *Accounting in Europe*. 13 (2), 197–227.

Onali E. & Ginesti G. (2014). Pre-adoption market reaction to IFRS 9: A cross-country event-study. *Journal of Accounting and Public Policy*, 33(6), 628–637.

OP Ryhmä (2022a) OP Ryhmän toimintakertomus ja tilinpäätös 2021 [Verkkodokumentti]. [Viitattu 16.4.2022]. Saatavilla: [https://www.op.fi/documents/209474/38211220/OP_Ryhman_toimintakertomus_ja_tilinpaaotos_2021.pdf/8a2023d2-561c-1047-a7a9-
ea4104dcae65](https://www.op.fi/documents/209474/38211220/OP_Ryhman_toimintakertomus_ja_tilinpaaotos_2021.pdf/8a2023d2-561c-1047-a7a9-
ea4104dcae65)

OP Ryhmä (2022b) OP Ryhmän vuosi 2021 [Verkkodokumentti]. [Viitattu 16.4.2022]. Saatavilla: https://vuosi.op.fi/contentassets/4bce34f993944ed0a998214e781b5d76/pdf/op_ryhman_vuosi_2021.pdf

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2005) Osuustoiminta – vastuullista suomalaista omistajuutta. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 22.3.2022]. Saatavilla: <https://pellervo.fi/storage/digikirjasto/Osuustoiminta%20vastuullista.pdf>

Perry J., & Noëlke A. (2005). International Accounting Standard Setting: A Network Approach. *Business and Politics*, 7, 1-32.

Perry J. & Nölke A. (2006) The political economy of International Accounting Standards, *Review of International Political Economy*, 13:4, 559-586

Pelger, C. (2016) Practices of standard-setting – An analysis of the IASB's and FASB's process of identifying the objective of financial reporting. *Accounting, organizations and society*. 5051–73.

Potter, B. N. (2005) Accounting as a social and institutional practice: perspectives to enrich our understanding of accounting change. *Abacus (Sydney)*. 41 (3), 265–289.

Power, M. (2010) Fair value accounting, financial economics and the transformation of reliability. *Accounting and business research*. 40 (3), 197–210.

Pucci, R., & Skærbæk, P. (2020). The co-performance of financial economics in accounting standard-setting: A study of the translation of the expected credit loss model in IFRS 9. *Accounting, Organizations and Society*, 81, 101076–.

Puusa, Hokkila, K., & Varis, A. (2016). Individuality vs. communality - A new dual role of co-operatives? *Journal of Co-Operative Organization and Management*, 4(1), 22–30.

Puusa A. & Juuti P. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. *Gaudeamus*.

PwC (2014) IFRS 9: Expected credit losses. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 26.6.2021]. Saatavilla: <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/ifrs/publications/ifrs-9/ifrs-in-depth-expected-credit-losses.pdf>

Rabong, G. & Radakovics, S. (2020). The uniform co-operative value core – Evidence from Austria. *Journal of co-operative organization and management*. 8 (2)

Ramanna, K. (2013) The International Politics of IFRS Harmonization. *Accounting, economics, and law*, 3 (2), 1–46.

Randall, D., Harper, R., & Rouncefield, M. (2007). *Fieldwork for Design: Theory and Practice*. Springer-Verlag London Limited.

Rashad Abdel-Khalik. (1972). The Efficient Market Hypothesis and Accounting Data: A Point of View. *The Accounting Review*, 47(4), 791–793.

Ravenscroft, S., & Williams, P. F. (2009). Making imaginary worlds real: The case of expensing employee stock options. *Accounting, Organizations and Society*, 34(6), 770–786.

Schutte, W. D., Verster, T., Doody, D., Raubenheimer, H., & Coetzee, P. J. (2020). A proposed benchmark model using a modularised approach to calculate IFRS 9 expected credit loss. *Cogent Economics & Finance*, 8(1), 1735681–.

Shleifer, A. (2000) *Inefficient markets: an introduction to behavioral finance*. Oxford: Oxford University Press.

Skurnik, S. (2002). The role of cooperative entrepreneurship and firms in organising economic activities - Past, present and future. *The Finnish Journal of Business Economics*, pp. 103–124.

Soderstrom, N. S., & Sun, K. J. (2007). IFRS Adoption and Accounting Quality: A Review. *The European Accounting Review*, 16(4), 675–702.

Sorsa, V-P. (2013). Mitä on poliittinen talous ja miksi sen tutkimusta tulee edistää? *Poliittinen talous*, 1(1).

Sorsa, V.-P., & Eskelinen, T. (2018). Taloustieteellinen asiantuntemus teknotaloudellisessa kapitalismissa. *Politiikka*, 60 (1), 79-88.

Spear R. (2000). The Co-operative Advantage. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 71(4), 507–523.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 6. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valkonen, J., Lehtonen, T-K, Pyyhtinen, O. (2013): Sosiologista materiaalioppia. Pääkirjoitus. *Sociologia* 3:2013, 217–220.

Véron, N. (2007). The global accounting experiment. Brussels European and Global Economic Laboratory.

Walton, P. (2004) IAS 39: Where Different Accounting Models Collide. *Accounting in Europe*. 1 (1), 5–16.

Watkins, W. P. & Piila, L. 1990. *Yhteenliittymisen voima: Osuustoiminnan periaatteet tänään ja huomenna*. Hki: Tammi.

Whittington, G. (2005). The adoption of International Accounting Standards in the European Union. *The European Accounting Review*, 14(1), 127–153.

Williams, P. F., & Ravenscroft, S. P. (2015). Rethinking Decision Usefulness. *Contemporary Accounting Research*, 32(2), 763–788.

Yen G. & Lee C. (2008). Efficient Market Hypothesis (EMH): Past, Present and Future. *Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies*, 11(2), 305–329.

Young, J. J. (2006) Making up users. *Accounting, organizations and society*. 31 (6), 579–600.

Young, J. J. & Williams, P. F. (2010) Sorting and comparing: Standard-setting and 'ethical' categories. *Critical perspectives on accounting*. 21 (6), 509–521.

Zeff, S. (2012) The Evolution of the IASC into the IASB, and the Challenges it Faces. *The Accounting review*. 87 (3), 807–837.

Zeuli, K. & Radel, J. (2005). Cooperatives as a Community Development Strategy: Linking Theory and Practice. *Journal of Regional Analysis and Policy*. 35 (1), 43-54.

Zhang, Y. & Andrew, J. (2014) Financialisation and the Conceptual Framework. *Critical perspectives on accounting*. 25 (1), 17–26.

Åkerman, M. 2006. Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus. Rajaamisen ja yhdistämisen politiikkaa. Tampereen yliopisto, väitöskirja. [Viitattu 11.4.2021]. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67587/951-44-6576-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tutkimuksessa käytetyt kommenttikirjeet

BCBS (2009) Comment letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.2.2022]. Saatavilla:

http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//216/216_14942_SylvieMathratBaselCommitteeonBankingSupervision_0_CL71BaselCommitteeonBankingSupervision.pdf

BCBS (2010) Comment letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 12.3.2022]. Saatavilla:

http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14814_SylvieMathratBaselCommitteeonBankingSupervision_0_ED200912_CL148BaselCommitteeonBankingSupervision.pdf

BCBS (2011) Comment letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.3.2022]. Saatavilla:

http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10785_SylvieMatheratBaselCommitteeonBankingSupervisionBCBS_0_ED200912_Supp_CL170BaselCommitteeonBankingSupervision.pdf

BCBS (2013) Comment letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 10.4.2022]. Saatavilla:

http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//20/20_1925_StefanIngvesBaselCommitteeonBankingSupervisionBCBS_0_BaselCommitteeonBankingSupervision.pdf

Deloitte (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2022]. Saatavilla:

http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14831_VeronicaPooleDeloitteToucheTohmatsuLimitedDTTLUK_0_ED200912_CL165DeloitteToucheTohmatsu.pdf

Deloitte (2011) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 4.3.2022]. Saatavilla:

http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10744_VeronicaPooleDeloitteToucheTohmatsuLimitedDTTLUK_0_ED200912_Supp_CL129Deloitte.pdf

Deloitte (2013) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 11.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//20/20_2012_VeronicaPooleDeloitteToucheTohmatsuLimited_0_DTTLCommentLetteronED20133.pdf

EACB (2009) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 7.1.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//216/216_14738_HervGuiderEuropeanAssociationofCooperativeBanksEACB_0_CL32EuropeanAssociationofCooperativeBanksEACB.pdf

EACB (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 11.2.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14778_VolkerHeegemannEuropeanAssociationofCooperativeBanksEACB_0_ED200912_CL112EACB.pdf

EACB (2011) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10729_JohannaCariouEuropeanAssociationofCooperativeBanksEACB_0_ED200912_Supp_CL114EuropeanAssociationofCooperativeBanks.pdf

EACB (2013) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 23.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//20/20_2019_VolkerHeegemannEuropeanAssociationofCooperativeBanks_0_20130704_ED20133EACBfin.pdf

EFRAG (2009) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.2.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//216/216_14950_StigEnevoldsenEuropeanFinancialReportingAdvisoryGroupEFRAG_0_CL79EuropeanFinancialReportingAdvisoryGroupEFRAG.pdf

EFRAG (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 11.2.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14629_MariusvanReenenEuropeanFinancialReportingAdvisoryGroupEFRAG_0_ED200912_CL55EFRAG.pdf

EFRAG (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 4.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10814_ChiaraDelPreteEuropeanFinancialReportingAdvisoryGroupEFRAG_0_ED200912_Supp_CL199EFRAG.pdf

EFRAG (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 22.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//20/20_2140_FranoiseFloresEuropeanFinancialReportingAdvisoryGroupEFRAG_0_EFRAGCommentLetteronIASBEDFinancialInstrumentsExpectedCreditLosses.pdf

Euroopan Komissio (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2022] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14883_NicolasBernierAbadEuropeanCommission_0_ED200912_CL180EuropeanCommission.pdf

EY (2009) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.2.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//216/216_14934_TonyCliffordErnstYoungEYGlobal_0_CL63ErnstYoung.pdf

EY (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2022] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14784_TonyCliffordErnstYoungEYGlobal_0_ED200912_CL119ErnstYoungGlobalLimited.pdf

EY (2011) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 4.3.2022] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10711_TonyCliffordErnstYoungEYGlobal_0_ED200912_Supp_CL96ErnstYoung.pdf

EY (2013) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 23.3.2022] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//20/20_2024_TonyCliffordEY_0_CL_ED_IFRS9FinancialInstrumentsExpectedCreditLosses_5July2013.pdf

ICBA (2011) Comment letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 15.3.2022] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10812_AnnMGrochalaTheIndependent-CommunityBankersofAmericaICBA_0_ED200912_Supp_CL197ICBA.pdf

KPMG (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2021] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14799_MaryTokarKPMGIFRGLimited_0_ED200912_CL133KPMGIFRGLimited.pdf

KPMG (2011) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 4.3.2021] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10743_MaryTokarKPMGIFRGLimited_0_ED200912_Supp_CL128KPMGIFRG.pdf

KPMG (2013) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 11.3.2021] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//20/20_1862_MarkVaessenKPMGIFRGLimited_0_KPMGIFRGLtd.pdf

OCC (2011) Comment letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 9.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10807_KathyKMurphyOfficeofthe-ComptrolleroftheCurrencyUS_0_ED200912_Supp_CL192USRegulatoryAgencies.pdf

PwC (2009) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.2.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//216/216_14957_RichardKeysPricewaterhouseCoopersLLPPwCUK_0_CL85PricewaterhouseCoopers.pdf

PwC (2010) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//208/208_14793_JohnHitchinsPricewaterhouseCoopersLLPPwCUK_0_ED200912_CL127PricewaterhouseCoopersLLP.pdf

PwC (2011) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 3.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10670_JohnHitchinsPricewaterhouseCoopersPwC_0_ED200912_Supp_CL92PWC.pdf

PwC (2013) Comment Letter [Verkkodokumentti]. [Viitattu 11.3.2022]. Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//20/20_3826_JohnHitchinsPricewaterhouseCoopersPwC_0_PricewaterhouseCoopers.pdf

US Banking Industry Members (2011) Comment letter. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 14.4.2022] Saatavilla: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//80/80_10723_USBankingIndustryMembers_0_ED200912_Supp_CL108USBankingIndustryMembers.pdf